

АВАНГАРД

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ

(НАУКА І ЗНАННЯ, ЛІТЕРАТУРА,
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА)

Рік VIII.

Ч: 12-13 (34-35)

ЛОНДОН-МЮНХЕН

третій квартал

НЬЮ ЙОРК-ТОРОНТО

1954

diasporiana.org.ua

„AVANGARD“ JOURNAL FOR UKRAINIAN YOUTH

published by

Central Committee of Ukrainian Youth Association

АВАНГАРД — ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ
ВИХОДИТЬ ЩОКВАРТАЛЬНО

Орган

Центрального Комітету Співки Української Молоді

Редагує Колегія

Листування і матеріяли надсилати на адресу:
CK SUM — «Avangard», München 2, Dachauerstr. 9/II, Germany

Представництва:

Ukrainian American Youth Ass'n
P. O. Box, 211 Cooper Station
New York, 3, N.Y.
U.S.A.

Ukrainian Youth Association
140, Bathurst St.,
Toronto, Ont.,
Canada

Union de la Jeunesse Ukrainienne
72Bd Charlemagne
Bruxelles IV., Belgium

Union des Ukrainiens de France
Section de la Jeunesse
26, rue de Montholon,
Paris 9, France

Mr. A. Halimurka (S.U.M.)
Lager Parsch, Bar. 9 Z. 23
Salzburg, Austria

Mr. W. Galat (S.U.M.)
Rue Martin Alfonso 381,
Curitiba, Parana, Brazil

Ukrainischer Jugendverein
München 8, Zeppelinstr. 67,
Germany

Ukrainian Youth Association
49, Linden GarPens
Notting Hill Gate
London, W. 2.
Great Britain

Mr. M. Hyczka (S.U.M.)
C.M.S.A.
Donoso Cortes 63,
Madrid
Espana

Mr. Bohdan Bilynskyj (S.U.M.)
Proq Villaboim. 160 —1—A
Sao Paulo, S.P.
Brazil

“Prosvita” — S.U.M. —
c. Soler 5039
Buenos Aires
Argentina

Sign. Ing. A. Kuschzynskyj (S.U.M.)
Cassila de Correo 60
Engarnacion
Paraguay

Mr. J. Butko (S.U.M.)
Piltgrand 8., Spanga, Stockholm,
Sweden

Mr. Sendeckyj (S.U.M.)
12 Moor Street
Fitzroy, Vic.
Australia

АВАНГАРД

ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДІ

(НАУКА І ЗНАННЯ, ЛІТЕРАТУРА,
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА)

ІЗ ЗМІСТУ:

Стор.

- Ген. Т. Чупринка:** До генези УГВР 4
- П. Курінний:** Місто Переяслав і Переяславщина 11
- В. Леник:** «Як би то можна зробити інакше» . 27
- М. Філь:** Довкола Переяславського договору 16
- О. Кульчицький:** Що треба знати виховникові про психіку молоді 23
- Анна Калинник:** Закута молодь 29
- Г. Л-ий:** Кадри комсомолу в духовому і моральному занепаді . . 35
- Марко Боеслав:** До боротьби з московленням української молоді . 40
- О. П.:** Нариси з історії філософії (Платон) . . 43
- Г. Ващенко:** Александер Македонський 49
- Уява та її роля в житті людини 55
- Г. О.:** Прометеєва легенда 70
- І. Роговська:** «Король Кодрус» 74
- Ф. Коваль:** Привіт квітневі; Малинове горіння 76
- Ю. Григорійв:** Славний французький письменник 79
- Гі де Мопасан:** Вовк . . 83
- В. Андрієвський:** Полтавська гімназійна громада 87
- В. Коваль:** Програ російських імперіялістів у Вашингтоні 93
- О. Навроцький:** Копаний м'яч 98

Рік VIII.

Ч.: 12-13 (34-35)

ЛОНДОН — МЮНХЕН

1954

НЬЮ-ЙОРК — ТОРОНТО

Лицем до Воюючої України!

З приводу 25-ліття постанови Організації Українських Націоналістів та 10-ліття Української Головної Визвольної Ради, Центральний Комітет СУМ'у вітає найвищі керівні органи українського революційно-визвольного підпілля: Українську Головну Визвольну Раду та Провід ОУН на Рідних Землях і цим висловлює свою д у х о в у є д н і с т ь з усіма формаціями й учасниками українського революційно-визвольного підпілля, що в своїй жертовній нерівній боротьбі з московсько-більшевицьким окупантом ідно відстоюють права українського народу на державну самостійність.

Всю українську молодь на чужині закликаємо докласти всіх зусиль для підтримки українського революційно-визвольного Руху в боротьбі за наше національно-державне визволення.

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ
СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ**

До генези Української Головної Визвольної Ради

Українська патріотична молодь на чужині завжди звернена обличчям до Рідного Краю — України, живе вірою та поворотом на рідні землі та готується до боротьби за визволення свого народу й державно-творчої праці.

Виховуючи українську молодь в пієтизмі до української визвольної боротьби, відмічуємо 10-річчя заснування УГВР, найвищого керівного чинника революційно-визвольної боротьби українського народу на Рідних Землях, вміщенням статті сл. п. ген. Тараса Чупринки, яка загально з'ясує історичне тло створення УГВР та її головні цілі. Статтю вміщуємо скороченою.

Редакція

Визвольні Змагання українського народу 1917-21 рр. закінчилися для нього невдатно. Після 1920 р. значна частина учасників українських армій опинилася в таборах для інтернованих у Польщі, в ЧСР. Українські політичні діячі, головню із Східноукраїнських Земель, які брали активну участь у відновленні української самостійної держави і в боротьбі за неї, переважно емігрували. Українські Землі роздерто між ССРСР, Польщу, Румунію та ЧСР. Український народ знов опинився під пануванням чужинців.

Визвольну боротьбу українського народу 1917-21 рр. репрезентували два Уряди — Уряд Української Народної Республіки (УНР) та Уряд Західньо-Української Народної Республіки (ЗУНР). В 1918 р. це було зумовлене окремим розвитком визвольної боротьби українського народу в межах царської Росії і окремим — в межах Австрійської монархії. Об'єднання усіх українських Земель в одній Українській Народній Республіці, що його святочно проголошено історичним Універсалом 22 січня 1919 р. в Києві, лише на короткий час припинило існування двох окремих Урядів. З уваги на специфічні, головним чином зовнішньо-політичні, умови, що в них проходила визвольна боротьба українського народу в 1919-21 рр., обидва Уряди далі продовжували існувати й діяти окремо.

Після 1920 р. були примушені емігрувати й обидва Уряди. На еміграції Уряд ЗУНР як представництво Західньої України проіснував до остаточного вирішення справи Галичини Радою Амбасадорів 15. III. 1923 р. Уряд УНР продовжував існувати далі, хоч після ліквідації Спільки Визволення України (СВУ), тобто після 1930 р., його впливи на Українських Землях були дуже малі. Тут, на Українських Землях, в 1921-39 рр. в обстановці, з одного боку, посиленого наступу окупантів на український народ, зокрема в обстановці скрайно ворожої українському народові політики московсько-більшевицьких окупантів, і, з другого боку, в обстановці постійного росту визвольної революційної боротьби українського народу за національне визволення, створювався **новий стан національно-політичних відносин**. Уряд УНР, який продовжував стояти на політичних позиціях 1918-21 рр. та ні своїм особовим складом, ні своїми поглядами ні якою мірою не відбивав тих глибоких пе-

ремін, що доконувалися у національно-політичному житті українського народу на Українських Землях, — вже не міг уважатися представником цього нового стану національно-політичних відносин в Україні.

Після 1920 р. український народ, насильно загнаний в окупантське ярмо, своєї визвольної боротьби не припинив. Він її посилено провадив далі у різних формах і на різних ділянках свого національного життя.

Найхарактеристичнішим явищем українського національного життя 1921-39 рр. було виникнення і постійний ріст визвольної підпільної, революційної боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. На фронті підпільної боротьби опинився найпатріотичніший, найідейніший, найактивніший український елемент. Щораз ширше вкоріювалися в Україні ідеї українського націоналістичного руху. Скрізь там, де вони доходили, вони неподільно опановували українські народні маси, різні українські національні середовища. Український визвольно-революційний рух став одним із найважливіших факторів українського національного життя.

Вибух у 1939 р. другої світової війни дав українському народові нові надії на можливість здійснення його самостійницьких прагнень.

Зокрема, провідні українські політичні кола вирішили використати для здійснення самостійницьких ідеалів українського народу вибух німецько-більшевицької війни в 1941 р. З ініціативи українських націоналістичних кіл 30 червня 1941 р., тобто зараз же в перших днях німецько-більшевицької війни, на Українських Землях утворився незалежний український Уряд — Українське Державне Правління, яке перед усім світом проголосило відновлення Української Самостійної Держави.

На проголошення самостійности України німці відповіли вярештуванням членів Українського Державного Правління, багатьох діячів українського підпільного руху та чільних українських патріотів.

Терористична, гнобительська політика німецьких окупантів в Україні допровадила, в наслідку, тільки до поглиблення і поширення боротьби українського народу. Український визвольний рух, шукаючи нових шляхів, змагав, як і змагає, все до однієї і тієї самої мети — до побудови Української Самостійної Соборної Держави.

1942 рік в Україні, і особливо друга його половина, позначився посиленням наступом гітлерівських загарбників на український народ. Особливо жорстокого гноблення зазнавало українське населення у т. зв. «Райхскомісаріяті Україна». Німці силоміць вивозили все працездатне населення на каторжні роботи в Німеччину, немилосердно грабили його з останніх харчових запасів, за найдрібніший спротив їхнім драконським зарядженням палили цілі села та вимордовували сотні ні в чому невинних мешканців, в тому числі завжди дуже багато жінок і дітей, масово арештовували українських самостійників, усіх українських патріотів.

Крім гітлерівських окупантів, українські народні маси, зокрема селян, тероризували і грабували банди більшевицьких партизанів. Ці банди, посуваючись з Білорусії, почали опановувати

північні і північно-західні лісові терени України. Вся «протинімецька боротьба» большевицьких партизанів зводилася до грабування в українського населення останніх шматків хліба, останньої одежини, до розшуків та розправ над українськими патріотами.

Активний бойовий елемент Полісся та північної Волині, організований в рядах ОУН, з метою боронити українські маси перед терором гітлерівців, большевицьких партизанів та, прагнучи активно із зброєю в руках боротися за здійснення самостійних прагнень українського народу, осінню 1942 р. почав створити збройні групи. Ці групи були примушені провадити боротьбу відразу на три фронти: проти гітлерівських окупантів, проти насланих Кремлем в Україну большевицьких партизанів та проти польських шовіністів. Ці, мріючи про відновлення польського панування на Українських Земель, організовані і озброювані німцями, й собі почали у всілякий спосіб знущатися над українським народом.

Збройну, партизанську боротьбу проти ворогів українського народу українські народні маси привітали з захопленням. До бойових груп почало напливати щораз більше патріотичного, здебільша молодого, боєздатного елементу.

В лютні 1943 р. внаслідок особливого загострення німецького терору, збройна повстанська боротьба українського населення проти гітлерівських окупантів стала на Волині і Поліссі масовим явищем.

Повстанські відділи, що сформувалися після масового переходу на нелегальне становище тисяч української молоді, тисяч українських чоловіків і жінок, не могли вже існувати як бойові групи ОУН тому, що в них, крім членів ОУН, також опинилися люди, співчуваючі деколи різним іншим політичним групам, в митлому деколи до цих груп приналежні, опинилися багато безпартійних українських патріотів. З цих то причин прийшло до переорганізування усіх збройних відділів у загальнонаціональну, **понад партійну Українську Повстанчу Армію (УПА).**

В короткий час новозорганізована УПА відбила всі німецько-большевицькі наступи на українське населення Волині та Полісся і обмежила панування німців на цих теренах виключно тільки до більших міст, головних шосейних шляхів та залізничних ліній. Одночасно УПА також звузила терени, опановані большевицькими партизанами, до окремих, невеличких лісових островів.

Таким чином під виключною контролею УПА опинилися значні території Волині та Полісся. УПА вже не могла обмежуватися тільки до бойових дій, але мусяла також зайнятися впорядкуванням опанованих територій і організуванням на них влади. Негайного втручання й організації вимагали адміністрація терену, шкільництво, земельні справи, господарське життя в цілому. Всі ці справи Командування УПА-Північ упорядковувало відповідними наказами.

Літом 1943 р. УПА поширилася на Галичину і велику частину Правобережжя. Широка збройна боротьба проти всіх окупантів України за Українську Самостійну Соборну Державу виразно стала загальним виявом самостійницьких прагнень українських народних мас, українського народу в цілому. Починалася нова доба у визвольних змаганнях українського народу, нова доба в історії України.

Відступ німецьких армій, розвал Німеччини, що зарисовувався щораз виразніше, передові ідеї свободи народів і людини, що їх голосила УПА, притягали в лави УПА багатьох втікачів з німецьких таборів для військовополонених та з різних допоміжних військових формацій організованих німцями з поневолених большевицькою Москвою народів. В лавах УПА опинилося багато грузинів, азербайджанців, білорусів, татар та ін. Всіх їх зорганізовано при УПА в окремі національні відділи під їх власним командуванням.

З метою дати боротьбі інтернаціонального елемента в лавах УПА відповідну політичну плятформу, з ініціативи УПА в листопаді 1943 р. на Волині скликано Конференцію Поневолених Народів. На конференції визначено спільні цілі і методи боротьби всіх поневолених Москвою народів.

Бойові і політичні успіхи УПА зацікавили українською проблемою сусідів України та інші чужонаціональні політичні кола. До Головного Командування УПА почали нав'язуватися представники урядів других держав, бажаючи провадити переговори з офіційним представництвом українського народу з метою регулювати цілий ряд політичних справ, актуальних зараз чи в майбутньому. Тому, що такого загальнонаціонального представництва українського народу в той час ще не було, — взимі 1943/44 р. ці переговори провадило Головне Командування УПА. До участі в цих переговорах Головне Командування запросило також представників інших українських політичних самостійницьких угруповань.

Масове поширення збройної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, що сталося в наслідок глибокого вкорінення серед якнайширших мас українського народу ідеї українського визвольно-революційного руху, виразно всенациональний характер цієї боротьби опанування УПАрмією значних територій Українських Земель, наближування до кінця війни між окупантами України — гітлерівською Німеччиною і большевицькою Москвою, та, у зв'язку з цим, можливість заіснування догідної ситуації для української визвольної справи значний зріст ваги української проблеми в наслідок визвольної боротьби українського народу — всі ці моменти спонукували Головне Командування УПА заініціювати акцію в напрямі утворення загальнонаціонального, всеукраїнського політичного центру, який взяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу та репрезентував би цю боротьбу назовні.

Треба підкреслити, що тут йшлося про утворення нового всеукраїнського, загальнонаціонального центру — такого центру, який відбивав би новий стан національно-політичних відносин в Україні — стан широкорозгорнутої боротьби та який відповідав би всім потребам такої широкорозгорнутої боротьби: був би здібний такою боротьбою дійово керувати та належно її репрезентувати. Таким центром не міг уважатися Уряд УНР, що формально продовжував існувати, тому, що він, як ми вже про це згадували, від тридцятих років уже ні якою мірою не віддзеркалював тих глибоких політичних перемін, що доконувалися серед українського народу на Українських Землях, і був цілковито відірваний від тієї визвольно-революційної боротьби, яка саме під час тридцятих років в Україні виникла. Таким центром не могло бути також Українське Державне Правління, утворене на Українських Землях у

червні 1941 р., з тієї простої причини, що майже всі члени цього Правління сиділи в цей час у німецьких тюрмах і концтаборах.

Для здійснення плану утворення всеукраїнського, загальнонаціонального політичного центру (цей план зродився в колах Головного Командування УПА восени 1943 р.) — весною 1944 р. утворено Ініціативний Комітет. Цей комітет відразу взявся до інтенсивної праці в цьому напрямі.

Саме в тому часі, тобто в березні 1944 р., на лінії Ковель — Броди — Коломия зупинилася велика зимова большевицька офензива. Таким чином Українські Землі, розрізані лінією фронту, перебували під двома окупаціями: переважна частина Українських Земель була вже під новою московсько-большевицькою окупацією, а невеличка частина Західньо-українських Земель — під гітлерівського. Програна гітлерівської Німеччини була вже цілком очевидна: німці не капітулювали, надіючись хіба на чудо.

Яке було політичне обличчя Українських Земель, що опинилися під новою російсько-большевицькою окупацією, зокрема ж — Східньоукраїнських Земель?

Якщо аналізувати стан і уклад українських політичних сил на Українських Землях на провесні 1944 р. та абстрагуватися від т. зв. КП(б)У, як виразно не-української агентурної політичної сили, то треба ствердити, що єдиною організованою серйозною політично-активною силою була тут тільки Організація Українських Націоналістів (ОУН). ОУН, майже цілком, за винятком хіба тільки деяких середовищ міської інтелігенції, мала за собою народні маси Західніх і Північнозахідніх Українських Земель. Вона проявила найбільшу активність у кожному відношенні. На всіх політичних акціях УПА, що їх вона до цього часу провадила, слідний був дуже сильний вплив ідей ОУН. ОУН посилено готувалася до боротьби з московсько-большевицькими окупантами, залишаючи з цією метою на Українських Землях майже всі свої кадри.

Ініціативний Комітет вирішив творити представництво українського народу на демократичній основі. Демократична платформа давала можливість залучити до керівництва визвольною боротьбою всіх чесних і національно вартісних українських патріотів незалежно від їхніх партійних поглядів.

Основні пункти політичної платформи, що мала стати основою формування нового політичного представництва українського народу, були такі: 1. Беззастережно визнати ідею Української Самостійної Соборної Держави як найвищу ідею українського народу. 2. Визнати революційні методи боротьби за Українську Самостійну Державу також доцільними методами визвольної боротьби. 3. Здекларувати своє вороже становище супроти московських большевиків та німців як окупантів України. 4. Визнати демократію як устрійний принцип представництва. Пункти 2 і 3 Платформи були зумовлені тією обставиною, що ініціатива творення загальнонаціонального представницького органу вийшла саме від УПА, яка провадила революційну боротьбу як проти большевицьких так і проти гітлерівських окупантів, і що цей орган мав очолювати і керувати саме такою боротьбою українського народу проти всіх окупантів України.

Беручи за основу формування загальнонаціонального керівництва українського народу демократичний принцип, Ініціативний Комітет змагав цим способом якнайкраще, якнайповніше відбити

в цьому тимчасовому українському парламенті всі, існуючі в цей час в Україні, здорові національно-політичні сили. Особливо багато уваги Ініціативний Комітет приділяв притяганню до проєктованого представництва представників східноукраїнського громадянства, що стояло в опозиції до большевицького режиму. Тут особливий натиск покладено на притягання до цього представництва самостійників молодшої генерації, вихованих уже в умовах большевицької окупації.

Праця Ініціативного Комітету не йшла легко. Найбільші труднощі були, очевидно, зумовлені потребою дуже суворой конспірації, що її треба було перестерігати при підготовці всієї справи. Обговорювати цю справу можна було виключно з людьми дуже певними та дискретними. Поза акцією мусіли опинитися, очевидно, групи, які одверто співпрацювали з німцями. Також поза акцією мусіли опинитися групи, які були вороже наставлені до УПА і які нерідко, як методу міжпартійної боротьби, стосували денунціацію перед ворогом. Крім представників кіл суто, політичних, Ініціативний Комітет притягнув до Представництва ще декількох визначних громадян, які репрезентували інші, позаполітичні українські громадські кола. В червні 1944 р. праця Ініціативного Комітету була закінчена.

11. липня 1944 р., далеко від непрошеного ока, в Карпатах, почалися наради нового Українського Революційного Парляменту. Курінь УПА охороняв місце нарад перед можливим наскоком німців чи большевицьких партизанів. Зібралися представники всіх Українських Земель, при чому особливо численно були представлені Східноукраїнські Землі. Зійшлися люди різних політичних поглядів. Були тут такі, які репрезентували активно діючі організовані політичні партії, а були представники й неактивних в даний момент політичних середовищ, які, однак, могли внести свій вклад у визвольну боротьбу українського народу. Були й представники позаполітичних українських кіл.

Збори святочно проголосили себе **Тимчасовим Українським Парляментом** і назвали себе **Українською Головною Визвольною Радою (УГВР)**. На Голєву Великого Збору УГВР обрано відомого громадського діяча Волині, Ростислава Волошина.

Великий Збір вислухав широку політичну доповідь про міжнародне становище, доповідь про військове становище, що її виголосив Головний Командир УПА, та доповідь про дотеперішні зносини Головного Командування УПА з представниками других держав.

Особливу живу дискусію викликала доповідь про міжнародне становище. В дискусії зударилися представники старшого політичного покоління з молодшим революційним табором. Дуже живу участь у дискусії приймали представники Східних Українських Земель. Проїнятий ідеєю Української Самостійної Соборної Держави, Великий Збір УГВР зумів узгіднити думки старшого і молодшого політичних поколінь. Не менш живу виміну думок викликав звіт про стосунки Головного Командування УПА з представниками других держав, і, зокрема, звіт про стосунки з польськими визвольними силами.

В дальшому Великий Збір УГВР приступив до опрацювання Універсалу та Плятформ УГВР. Соціально-економічна частина Плятформи дала змогу учасникам громадянам Східноукраїнських

Земель висловити думку східньоукраїнського громадянства на ці справи. Великий Збір дуже уважно прислухувався до цих думок і в суспільно-економічній діяльності цілком прийняв пропозиції «східняків».

З черги Великий Збір УГВР опрацював Статут УГВР, що в ньому знайшов реальне відображення демократизм учасників Збору. Устрій УГВР, будучи, з одного боку, сутодемократичним, дає з другого боку, тверду основу для існування і діяльності органів УГВР, так дуже потрібну у важких і змінливих революційних умовах.

Виходячи з того, що всяке народне представництво доти є справжнім виразником волі народу, доки воно діє серед народу і від нього не відривається, Великий Збір УГВР постановив, що місцем перебування УГВР є Українські Землі, а за кордон виїжджають тільки окремі члени УГВР з окремими дорученнями. Така постанова забезпечує УГВР перед перетворенням її в емігрантське представництво, як це було, напр., з Урядом колишньої УНР, та робить її у політиці цілком незалежною від будь-яких сторонніх сил.

15. липня 1944 року відбулися вибори Голови Президії УГВР, членів Президії УГВР, Голови Генерального Секретаріату УГВР, Генерального Судді УГВР.

Урочиста тиша запанувала на залі нарад, коли Голова Президії УГВР станув перед Головою Велкого Збору УГВР, поклав руку на український державний герб та почав повторяти слова присяги... Це присягав Президент України перед усім українським народом...

Цього ж дня Великий Збір УГВР закrywся, а делегати роз'їхалися на місця своєї праці. Український Парламент — Українська Головна Визвольна Рада та Український Уряд — Генеральний Секретаріат УГВР почали діяти.

Не минуло й кілька місяців, як усі Українські Землі опинилися знов під московсько-більшевицькою окупацією. УГВР осталася на Українських Землях, — осталася з народом ділити з ним його долю й недолу, провадити його, керувати ним у його святій визвольній боротьбі.

На заклик УГВР не скоритися московсько-більшевицьким окупантам так, як раніше гітлерівським, український народ відповів завзятою, героїчною боротьбою проти большевицьких гнобителів і експлуататорів України. Український народ, керований УГВР, свою визвольну боротьбу продовжує й сьогодні і є рішений продовжувати її далі, аж до її переможного закінчення — до побудови Української Самостійної Держави.

Визвольна боротьба, що її проводить в останні роки український народ під керівництвом УГВР, є найкращим підтвердженням того, що звесь український народ, який бореться проти московсько-більшевицьких окупантів та їх українських агентів, беззастеречно визнає Українську Головну Визвольну Раду та її цілком підтримує.

Тасмно, непомітно для широкого загалу йде праця УГВР на Українських Землях під московсько-більшевицькою окупацією. Про неї чує український народ, лише в рідко-годи, читаючи її звернення, заклики, постанови тощо. Про неї чують бійці УПА й

учасники збройного підпілля, коли в наказах Головного Командування УПА чують слова: «Рішенням УГВР від дня... нагороджений Золотим Хрестом Війової Заслуги І-шої класи...». Про неї знає кожний, хто повторяв слова Присяги УПА, складені на Великому Зборі УГВР. Про неї довідається, врешті, кожний, хто чує, що на полі слави крім рядових бійців УПА загинули також члени УГВР: уродженець Волині Ростислав Волошин — Голова Великого Збору УГВР та уродженець Східніх Українських Земель Йосип Позичанюк. Решта політичної праці УГВР з конспіративних причин покищо мусить бути закрыта для широкої громадськості.

УГВР — всенародне представництво українського народу існує і діє. УГВР кермує визвольною боротьбою українського народу, очолює її та репрезентує. УГВР веде український народ через усі труднощі боротьби до остаточної перемоги — до Української Самостійної Соборної Держави.

(Передруковано із бюджетною «Бюро Інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)», що появляється підпільно друком в Україні, рік I. випуск ч. 2. за серпень 1948 р., стор. 6-13).

З нашого минулого:

II. КУРІННИЙ

Місто Переяслав і Переяславщина

ЗА ЧАСУ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Наявність закланних сусідів, що перешкождали нормальному розвитку життя на Переяславщині, спричинилася до воєнізації цілого життя на цих теренах і утворення особливого типу суспільства: збройного хлібороба, збройного міщанина, збройного пана-державця, і особливих форм землеволодіння і організації життя на праві «слобод», за оборону краю.

Власне кажучи, це була стара князя система особливо удосконалена в умовах розбишацького оточення. Так виникає козаччина, але не та, що її описують наші вороги і напасники (ніби «етікачі від поміщиків», «волоцюги», «розбійники»). Це була козаччина, яку знали ще половці у всякому разі вона вже дуже виразно виступає наприкінці 16 століття в діяльності таких визначних державців, якими були старі українські роди Вишневецьких, кн. Острозьких Глинських т. ін. і яка єдина могла гарантувати на цих землях право особистої і громадської волі і творчої ініціативи. Такою була Козаччина нашого фольклору.

Козаччина — це збройний вияв (форма) усіх суспільних станів, яка під тиском певних ситуацій набувала тих чи тих форм її обмеження і деформації.

Від XVI століття Переяславщина вже має життя, збудоване за

принципами української козачої держави, а саме місто Переяслав є вже військово-адміністративним центром під назвою Переяславського полку. Ця воєнізована форма держави прикривала нормальне життя хліборобсько-скотарської країни.

Під захистом зброї околиця скоро розцвітає, але це дуже вбого відбивають літературні джерела, що власне не трактують позитивів життя, ані повно, ані об'єктивно, вже хоч би тому, що в більшості належать до пера наших несимпатиків.

Проте, навіть в цих випадках і не повних, і нам не прихильних, рекламацій, де позитиви впорядкування краю адміністратори приписують собі, можна уявити багатство і різноманітність життя в краю.

От, що уявляла Переяславщина в момент просякнення туди польського права після 1569 року.

Адміністративно вона підлягала воеводі Київському кн. Острожському.

Року 1585 переяславські міщани одержали від короля Стефана Баторія грамоту права Магдебурського і привілей на три ярмарки: Водохреща, Благовіщення та на Семена. Кожний ярмарок мав тривати два тижні і кожному було вільно брати в них участь. Також базари мали відбуватися два рази на тиждень (понеділок і п'ятниця), з тією умовою, що крам закордонний мав би бути оплачений цдом. Міщани також мали право варити меди, пиво (але не горілку), шинкувати, мати в хаті різні харчі для торгу, добровільно різним крамом торгувати, тримати комори купецькі, суконниць, ятки хлібні і м'ясні, рибні. За вільний торг вони повинні були (відбувати) «армату», як тоді казали, себто постачати на оборону міста порох, оливу, будування башт відправляти, ратуш впорядковувати, важилицю, лазні, воскобійні, солодовні, тощо, та їх використовувати. Податок був натуральний. Мірчук був від кожного відра меду, або від пня бджіл «міри київської», від збіжжя вийт мав брати по «два пенендзи», податок давали також броварі, солодовні, озниці. Всі вони були під охороною права. Жиди тим усім користуватися не могли. Категорично було заборонено польським правом жидам «бавитися» орендою фільварків, випасом волів, пасіками власними, сіножатями, ставками і ін. (див. Яблоновський. Ілюстрації крулевщизн, ст. 106, 132, 214 та Сл. геогр. ст. 955) заборонено.

Стан Переяславщини 30 років пізніш після одержання цього привілею коротко є зафіксований новою ілюстрацією (переписом), що її перевів в роках 1615-1616 пан каштелян кам'янецький Гумецький. Він так описує Переяславщину в цей час:

«Було в тому місті «домів міських послушних (себто податкових) — 300. З них податків немає жадних, крім служби воєнної, яку мають конно і оружно відбувати старості, чи заступнику його (себто, українському). Інших податків місто те не має, крім оренди коршми, мита, скорного. Млини дають третю мірку млинарську. Все те складає на рік 1 500 фльоринів.

Сіл жадних до староства не належить, крім хуторів, які найбільше посідають козаки. Тих козаків є більше ніж підданих послушних, але частину тих хуторів мають також міщани, але податків з них не належить, крім військової виправи. Сума приходу міста — 1 500 фльоринів.

З цього часу знаємо, що до староства переяславського належали в цей час містечка: Березань, Яготин, Гельмязів, Вуків, Яблонів. З них приходу було 1 650 фльоринів. Отож, виключивши видатки староства, пише Гумецький, утримання челяді замкової та видатки на порох, стрільбу, армату в сумі 550 фльоринів, місто має чистого доходу 1 100 фльоринів, з того податку має платити 220 фльоринів».

Дещо уточнює наші відомості про місто Переяслав ілюстрація 1622 року, переведена каштеляном брацлавським Харленським. Він констатує, що в 1622 році:

«Міщани дають на кожну збройну виправу 200 коней під своєю корогвою і охорону міста уставляють. Місто мало в ордені 6 млинів, що в них було каменів (жорнів) — 18, фоліош (для виробу сукна) — 4, як в Переяславі, так і в Яготині, Гельмязеві, які дають разом з горілкою і коршмами в рік фльоринів 1 000. Хуторів староство має — 25. В них підданих ПОСЛУШНИХ — 280, але вони повинностей не несуть, а ні чиншів».

Між тими підданими в селах мешкають козаки. Козаки мають ґрунти і пожитки, з яких жадної користи і послушенства для староства немає (Ябл. ст. 955). Козаків є більш, як 1 000. Отож, за вирахуванням Харленського сума прибутків староства переяславського за рік становить 1 200 фльоринів. На утримання підстарости йде 800 фльоринів. Решти має фльоринів 1 700, а з того держ. податку належить 340 фльоринів.

В роках 1635-1650, в час назрівання і вибуху Хмельниччини, посессором переяславського староства був Лука Жолкевський, староста калушський, хмельницький, синовець Гетьмана польського коронного. Переяславське староство в цей час мало прибутку фльоринів 3 400. Він заснував в Переяславі року 1638 місію (резиденцію) іезуїтів, і надав їм маєність Буди (Роменські). Конституція Польська з 1638 року зве цю фундацію «Колегіум», але чомусь польський історик шкільництва п. Лукашевич (Гісторія шкіл польських т. IV, ст. 126-127) применшує її значіння, кажучи, що до заложення Колегіума треба було і більше часу і більше грошей. В костелі фундації був похований року 1638. Жолкевський, що помер 42 років життя, але якого викинули козаки з труни року 1648.

На землях Переяславщини, як подають польські історики на підставі судових архівів, Ярема Вишневецький заклад 40 міст і слобод, за який йому згосив процес староста переяславський Конєцпольський, гетьман великий коронний. Треба відзначити, що в Конституції РПП пустинями звалися землі не в географічному розумінні, себто великі простори землі, позбавлені людських поселень і рослинности, а в дуже обмеженому розумінні правної пустині, себто відсутности на якомусь ґрунті власника, чи взагалі, чи найчастіше тимчасово в наслідок війни чи реbelie, себто бунту. Тому чинність Яреми Вишневецького треба розуміти не так, що він став культуртрегером певних просторів України Переяславської, а лише так, що, користаючи з військової збройної виправи, він позахоплював для себе і своїх гайдуків приватної землі (українські) в 40 містах і слободах, що і викликало протест Конєцпольського, як старости, що претендував на ці землі для староства.

У всякому разі, в наслідок діяльності і військової виправи Вишневецького та Конецпольського на Переяславщині з'явилася більша кількість поляків-посесорів урядовців, що призвело до гострої національної ворожнечі, яка скінчилася знищенням їх в часи хмельниччини.

Про Переяславщину і м. Переяслав зперед 1648 року, великої народної війни Богдана Хмельницького, ми маємо вже найкращі відомості. Це опис України інженера Гільома де Бопляна і його славнозвісні теренові карти України.

З карти Київського Палатинату ми бачимо, що весь лівий берег р. Дніпра від м. Києва аж до Переяслава був вкритий суцільним лісом (3 української милі). Рештки цього лісу ще й досі збереглися коло Броварів, Варишполя. Далі бачимо, що лише в басейні річки Трубежа на мапі показано, крім фортець м. Переяслава, широкої старої конструкції твердині ще 9 замків редутного типу, а саме: Варишпіль, Гоголів, Світельня, Березань, Варишівка (твердиня княжого типу), Крупіль, Васань, Бобровиця, Кобиц (Кобижча) і значна кількість містечок і сіл. Напр.: Бровари, Кійлів, Воронівка, Ясник, на річці Супій: Бижик, Яготин, Глемязів, Піщани, Бубнів, Домонтів та сс. Північне, Слупець, Дівичьке, Кажин, Ірко, Ковалина, Лапінна, Старе, Купче, Любарець, Іванки, Старе Село, Резанів, Завірич, Ярівна, Васань, Лукимів, Лікач, Паруцька, Касилів, Ларисани, Лахмановичі, Недра, Цуваканець, Козлів, Лемики і інші. Більшість з цих назв доповнює наші досить обмежені знання поселень того часу з літературних джерел і свідчить, що поза архівними даними існувало багато поселень, які не є зафіксовані в архівних джерелах.

Нааявність такої кількості замків на невеликому просторі показує, що ці простори вже перед війною Б. Хмельницького були сильно уфортифіковані і оборонялися козацькою силою.

В такому захищеному місці життя квітло і мало багато архітектурних шедеврів народнього українського стилю, що викликали натхнені рекламації діяк. Павла Алепського, який переїздив Україну в рр. 1653-1656. Будівлі були пишні, декоративні, але дерев'яні і тому до наших днів у своїх старших примірниках не збереглися. Проте з архівних джерел XVIII стол. ми знаємо пляни будівель цієї козацької цивільної, адміністраційної і церковної архітектури, які вражають своєю своєрідністю. Кожна побожна українська сім'я старалася увічнити своє ім'я якою небудь вкладкою на будівлю храму якогось громадського закладу.

В звичайних сотенних містечках і селах маємо палаци барокового і ренесансового стилю, часто-густо виконані за місцевими формами видатними закордонними (баварськими чи італійськими) майстрами, оточені пишними парками, ставками тощо. Всі міста, містечка і села були укороновані декоративними одно-трьо- і п'ятибанними церквами. Хати були удекоровані найпишнішими місцевої роботи килимами, рушниками, убрусами, поцяцькованим пишним дерев'яним посудом. Населення було заможним і мало все — від найбіднішого до найбагатшого — пишний одяг.

Дуже небагато з того багатства збереглося до нашого часу. В пожежі війни і боротьби воно загинуло.

Визначне значення Переяслава в економічному житті України за козацької Гетьманської держави, призвело до того, що в Переяславі, або його околиці, відбувалися і знайшли своє розв'язан-

ня визначні епізоди української історії. Вільнолюбне, хазяйнови-те козацтво, міщанство і боярство — лицарство плуга і шаблі не любило замахів на його волю і пожитки і не раз давало, як ко-лись на шляхах переправ напасників, відсіч спробам їх понево-лити.

Так року 1590 Переяслав був взятий і спалений, як масток кн. Я. Острожського паном Криштофом Коссинським. Року 1596 тут, на урочиську Солониці, біля м. Лубень, був даний останній бій гетьманом Лободою та Северином Наливайком польському Гетьманові Жолкевському. Козаків було біля 10 000. Через сварки поміж себе, голод та скруту, козаки були примушені скласти зброю, а поляки, за словами польського учасника, після складення зброї рубали їх немилосердно, так, що на мило або й більше труп лежав на трупі. Врятувалося козаків з гетьманом Кремповським яких тисячі півтори. Але пан Жолкевський так оцінив наслідки битви: «гадина (себо українці, казав він) була тільки придушена, а не задушена».

Лобода був забитий, а Наливайка з товаришами покарано смертю у Варшаві в році 1697 на очах цілого панства.

Незабаром слова п. Жолкевського справдилися. Запорозьке військо на чолі з гетьманом Тарасом Трасилом року 1628 підняло повстання проти поляків на весні 1630 року. Коронний гетьман (Конецпольський) вислав на них військо під проводом шляхтича Самійла Ляща. Той Лящ розправився з козаками немилосердним чином. Козаки були змушені відступити і замкнутися в Переяславі. Тоді Конецпольський заатакував їх всіма військами. Три тижні тяглася облога. Козаки мусіли піддатися, але перед здачею влаштовано важку розправу з поляками. Ця розправа відома в історії під назвою «Тарасова ніч». Козаки вночі напали на польський табір: кого не вирізали, того втопили у річці Алюті. Це вирішило справу козаків на добре. Вони нічого ані втра-тили ані придбали. Мусіли лише виконати «умови на Куруковім озері», себо, що нерестрових козаків мусіли перетворити на кріпа-ків. Отож, причина війни не була усунута. Незабаром року 1650 Переяслав бачив в своїх стінах Богдана Хмельницького, в час його переговорів з польськими комісарами, після його блискучих перемог.

В час обіду в старости Київського Адама Кисіля гетьман про-мовив: «Виверну вас усіх Ляхів догори ногами і потоцху так, що будете під моїми ногами, а наслідок вас цареві турецькому в неволю оддам. За границю війною не піду, на турчина й татарина шаблі не підійму — доволі маю тепер на Україні, на Поділля, на Волині; доволі простору, достатку і пожитку в землі і князівстві моїм, по Львів, Холм і Галич. А ставши над Вислою, скажу дальшим ляхам: «сидіть і мовчіть, Ляхи, і дуків і князів туди зажену! А як будуть за Вислою брикати, знайду їх і там певно! Не стане мені на Україні нога жадного князя, або шляхтича, а схоче котрий з нами хліб їсти — нехай війську запоріж-ському буде послухний».

«Малий я і незначний чоловік, але з волі Божої став я само-владцем і самодержцем руським (українським)! Лядська земля згине, а Русь (Україна) буде панувати — скоро, ще цього року».

Це був найбільший осяг Б. Хмельницького, його напівреальна мрія. Промова, все одно — відбулась вона, чи ні, чи лише круж-

ляла поміж козаками і була лише настроєм, — уже межувала з твердою викристалізованою національною визвольною програмою Хмельниччини.

Але незабаром нещастя війни повернулось проти Б. Хмельницького і народу українського.

Переяслав знову бачив Богдана Хмельницького, цього могутнього Гетьмана, коли він був змушений шукати допомоги в московського царя.

МИКОЛА ФІЛЬ

Довкола Переяславського договору

Переможні війни козацьких військ під проводом Б. Хмельницького проти Польщі в 1648-49 рр. остаточно здійснили мрії українського народу й призвели до відновлення власної державности, а разом з тим — політичної і соціальної волі українського народу. Український народ по довгих роках важкої неволі відітхнув полегшою і взявся до розбудови своєї власної держави. Та хоч Хмельницький примусив Польщу миритися з тим політичним станом, який запанував після Зборівського чи, пізніше, Білоцерківського договору, однак не зміг іще повністю усунути небезпеки, яка грозила від шляхетської Польщі молодій Українській державі.

Після Зборівського замирення Хмельницький льояльно старався підтримувати добрі відносини з поляками. Таку помірковану політику підказував йому політичний розум: аби завести й укріпити козацьку владу на цих великих просторах Придніпрянщини, які на той час опинились під його владою. Але це не давало бажаних наслідків. В дальшому ми бачимо, що поляки мирились лише тоді, як боротись далі в них не вистачало сил; однак, зібравши нові військові сили, вони, без уваги на всі попередні договори, виступали військово, намагаючись повалити новостворену козацьку державу. Добре бачив і вірно розцінював усі плани й намагання поляків так сам Хмельницький, як і козацька старшина; вони повністю були свідомі того, що загроза польської агресії перестане існувати лише тоді, як Україна в своїй зовнішній політиці відносно Польщі опреться на взаємооборонний договір з кимсь із сусідів, в чийому інтересі було б так само не допустити до зросту сил Польщі. І тому вже в перших роках державно-політичної діяльності Великого Гетьмана ми бачимо намагання приєднати собі союзників, які, у випадку нової польської агресії, стали б по стороні України, обороняючи спільно свої політичні інтереси.

В початках повстання Б. Хмельницький спирався на союз із кримським ханом, але цей виявився пізніше надто непевним союзником, і питання такого союзу знов виринуло в цілій своїй широті, як незвичайно пекуче й пильне. В тій пілі звернувся він

до Туреччини, яка в той час була протектором так Криму, як і кількох християнських держав — Семигороду, Волощини, Молдавії.

Протекторат Туреччини виглядав Б. Хмельницькому навіть доволі можливим, коли зважити, що Туреччина давала своїм протекторомом повну політичну автономію і толерантно ставилась до всіх релігійних питань. Молдавський чи семигородський господарі, які були «підданими» Туреччини, могли зовсім вільно й незалежно від Туреччини вести закордонну політику, укладати договори й союзи з іншими державами, якщо це не шкодило державним інтересам Порти. Про такий союз чи, як інакше назвемо його — протекторат думав і Хмельницький, бажаючи забезпечити себе від польської небезпеки й використати цей час для розбудови Української держави та скріплення її військової сили. Однак Туреччина, хоч була однією з найміцніших держав в Європі, в ті часи була доволі ослаблена; не доставало їй сильних султанів, які зуміли б скріпити державу всередині й тим самим піднести престиж імперії назовні, а вже ніяк не відважувалась вона рішуче втрутатися в політичні спори східноєвропейських держав. Польща, хоч ослаблена козацькими війнами, все ще являла силу, з якою Туреччина мусіла числитись, а тому вмішуватися в справу українсько-польського конфлікту, ризикуючи при тому можливістю втратити деякі прикордонні землі — виглядало Туреччині недоцільним. Така нерішуча постава Туреччини та вже зовсім непевна постава її васалів — кримського хана, змушували Хмельницького звертатися з своїми плянами до інших сусідніх держав.

Не більш успішним виявився теж союз Б. Хмельницького з молдавським господарем Василем Лупулом, з чією дочкою Розандою одружив він свого старшого сина Тимоша. Після невдалої війни Лупула з семигородським князем Ракочієм і волинським — Басарабом, в якій загинув сам Тимош, союз цей утратив усю свою вартість і значення. З невдачою молдавського пляну ще більше утратив значення для Хмельницького союз із Туреччиною. Тому він рішив скерувати політику України на інші рейки — до союзу з Московщиною.

Остання мобілізація військових сил хмельницького виказала, що населення, виснажене довголітньою війною і позбавлене можливості хоч би короткої передишки для підкріплення сил, не було спроможне вести далі успішну боротьбу проти Польщі без чужої допомоги. З тих причин перед Хмельницьким постала важка дилема: або скапітулювати перед Польщею і погодитись на стан з-перед 1648 р., чого й чути не хотіло населення, або шукати порятунку в союзі з Московною, хоча б коштом деяких поступок, необхідних задля збереження основних прав і вольностей, добутих у війні з Польщею. В тій цілі послано до московського царя окремих козацьких послів, які запропонували Москві союз і прийняття України під свою охорону на випадок агресії від сторони небезпечного сусіда — Польщі.

Але Москва добре розуміла ціль союзу, а ще правильніше оцінювала важке положення молодої козацької держави. Польська небезпека не видавалась їй аж так надто загрозливою, бо цвіт польської армії був вже знищений самим Хмельницьким; вона почала снувати пляни про те, як би легше можна було викори-

стати важке положення України, щоб, за словами визначного російського історика Ключевського, «Україна виснажила свої активні сили в боротьбі проти Польщі та стала в майбутньому більше слухняним «підданим» московського царя». Тому й не поспішала вона зі складанням договору, з яким одночасно сполучувались обов'язки обороняття України перед Польщею.

Як бачимо, політика Москви щодо України вже в своїх зародках була фальшива й облудна; цілий цей союз розглядала вона виключно під кутом своїх власних державних інтересів, а доля українського народу їй зовсім не турбувала. Не інакше бачив і розумів цю поставу Москви сам Хмельницький, він не покладався на будь-яку більшу допомогу від Москви, йому йшлося в основному про те, щоб забезпечити собі мирну атмосферу всередині України, бодай на короткий час, втягнувши у війну з Польщею Москву, чим була б дана населенню можливість передихнути після довгих і виснажливих воєн; а це, в свою чергу, скріпило б значно сили молодій козацькій державі. Але небезпека ставала чимраз більша, і складення такого договору ставало незвичайно пекучою проблемою.

До одвертих переговорів в справі союзу дійшло 8-22. січня 1654 р. в місті Переяславі, куди прибули царські послани на чолі з боярином В. В. Бутурліном; туди прибув теж Хмельницький з козацькою старшиною.

Однак у Переяславі не складено ніяких статей договору і, як завважує М. Грушевський, їх не було ще навіть у проєкті. У промові, яку виголосив перед царськими послами Б. Хмельницький, оголошено, точніше, подано лише загальні принципи майбутнього договору, наприклад, що цар прав і вольностей Війська Запорізького (цебто українського народу) не порушить, жодних новин не введе й буде боронити Військо Запорізьке від Польщі. Від імені московської делегації промовляв боярин Бутурлін, він переказав історію попередніх зносин Війська Запорізького з Москвою, згадав про заходи царя замирити козаків з поляками та про рішення царя прийняти під свою протекцію гетьмана й Військо Запорізьке з городами й землями, як вільних від підданства польському королеві.

Дальший хід церемонії відбувався в церкві, куди подались представники обох сторін, щоб скласти присягу. І тут сталась непередбачена церемоніялом і несподівана для царських послів затримка. Б. Хмельницький виступив з вимогою, щоб царські послани а перед склали присягу за царя, що «він, государ, гетьмана Б. Хмельницького і все Військо Запорізьке польському королеві не віддасть і за них буде стояти, вольностей не порушить, хто був шляхтич, козак чи міщанин, і взагалі в будь-якім стані до цього часу був і маєности мав, щоб так був і далі». Ця вимога була не до впадоби Бутурлінові і він, відкликуючись на нібито прийнятий у Московщині звичай, заявив, що цар є самодержець, якому присягати не може. Далі говорив він, що прислані вони (посли) «з царським милостивим словом», в імені якого запевняють, що всі вольності козацькі, а разом з тим усі вимоги гетьмана й старшин, будуть повністю додержані, «потому, что государево слово премінно не бивает».

Хмельницький довго радився з старшиною і ще двічі вимагав від царських послів присяги, та вкінці, нібито погоджуючися з тим, що за московським звичаєм царські висланники не можуть в імені царя складати присяги, а взявши кількаразове послання їх на царське слово, яке за тієї доби вважалося за акт рівнозначний присязі царя — він із своєї сторони підтвердив порозуміння щодо договору таким самим актом. Однак Хмельницький в жодному випадку не присягав на вірність і довічне підданство цареві, в стислому розумінні цього слова, його присяга була радше складена на додержання порозуміння і самого договору, який хоч не був ще докладно встановлений, ані написаний у формі відповідного акту, але в загальних зарисах був відомий і прийнятий обома сторонами. За таке розуміння присяги Хмельницького свідчить у дальшому його політична діяльність, вже після остаточного складення й підписання договору. Хмельницький завжди вважав себе за повного суверена відновленої Української держави, і тих прав він ніколи не зрікався; за такого теж вважали його інші європейські володарі. Це ще раз підтверджує вище сказане, що присяга, складена Хмельницьким і козацькою старшиною, не стосувалась до вірности й підданства цареві, а була тільки ствердженням, що гетьман визнає своїм протектором (в тодішньому розумінні) царя, який тим самим є зобов'язаний боронити гетьмана і його державу перед ворогами. Не інакше розуміли цей договір і москалі, і були з нього, мабуть, більше невдоволені, ніж сам Хмельницький, бо, як знаємо, не спішили з військовою допомогою Україні, коли ця остання ще того самого року опинилася у новій війні з Польщею.

*

До питання присяги, dokonаної в Переяславі, маємо ще й інші версії, за якими можна б твердити, що присягу склали обидві договірні сторони. Посланець київського митрополита чернець Маркарій Криницький, прибувши з Києва до Луцького 15. січня 1654 року розповідав, що 8. січня Хмельницький з Витовським склали присягу московському цареві, на що йому (Хмельницькому) «присягали навзаєм послі» (московські). Про те, що присягу dokonано з обох сторін, говорить теж у т. зв. «Жердевських статтях», а також у грамоті даній Б. Хмельницьким козацьким послам у зв'язку з виїздом до Москви, в якій робиться двічі посилання на царське слово, дане боярином Бутурліном і стверджене «вірою» (присягою). (А. Яковлів, Переяславський договір, стр. 20 і 26).

Щодо самого тексту договірних статей, то до наших часів дійшли лише копії в російській мові, виготовлені нібито на підставі оригіналів, писаних, як говорить там, «білоруським письмом» (в ті часи москалі називали українську мову білоруською). Щодо автентичности їх, навіть як копій, а ще більше — щодо змісту, багато істориків висловлюють поважні сумніви. Проф. А. Яковлів стверджує нелогічність у пов'язаності поодиноких статтів договору, при чому «статті загального характеру вміщено між статтями, що торкаються окремих спеціальних предметів, а статті, що торкаються цілої держави, вміщено між статтями, що трактують про окремі стани населення, про їх окремі права й вольності. В наслідок такого розміщення статтів, основна ідея, якою керувалися

гетьман і старшина, і яку вони поклали в основу проекту договору з Москвою, розбилась і замаскувалась питаннями менш важливими, які, до того, ще й непотрібно підкреслено й висунуто на перший план».

Ця причина дала теж підставу низці вчених істориків вважати цей документ за правдивий, але невдало сформульований еляборат гетьманської канцелярії, який у великій мірі причинився до висення хибних висновків, а з другої сторони, послужив документом для підтвердження своїх висновків тим дослідникам, які хотіли б бачити в Переяславському договорі приєднання України до Московщини в характері звичайної провінції, на тих самих умовах, на яких була вона під владою польського короля.

Зовсім інакше вирішує це питання згадуваний вже нами наш учений, проф. А. Яковлів. Для цього — говорить він «треба виходити з цього матеріалу, який є у проекті договору, тільки наперед необхідно знайти основну ідею договору, переіменити порядок статтів за їх змістом та логічним зв'язком і взяти під увагу постуляти, висловлені в Переяславі, та ті пояснення, що їх дали козацькі послі пізніше в Москві.

Таким чином Переяславські статті, які зберіглись у московських архівах, і то лише в копіях, можуть бути зовсім добре цілево спрепарованою москалями перерібною правдивих статтей, з метою висунути на перше місце такі точки, які в практичній реалізації цілого договору не могли б мати більшого значення, а поруч із тим улегшували б москалям прибирати до своїх рук Українську державу. Однак основна ідея навіть цього документу не залишає сумніву, що між Україною і Москвою були встановлені такі міждержавні відносини, за якими Україні застерігалась повна державна самостійність, так у питаннях зовнішньої, як і внутрішньої політики. В питаннях зовнішньої політики виявлялась вона:

а) в праві свобідного вибору гетьмана, як голови держави й уряду;

б) у веденні закордонних зносин з чужими державами, з тим, що царя належно повідомити лише в тому випадку, якщо ці справи були ворожі цареві;

в) в признанні цареві, за його протекцію, данини (трибуту);

г) у визнанні царем непорушности прав і привілеїв усього населення України, без різниці станів.

Щодо справ внутрішньої політики, то тут, за договором, забезпечувалась непорушність:

а) прав і вольностей козацького стану в управлінні, в судах та в приватно-правних відносинах (маєткових справах);

б) прав у питанні маєтностей козацьких, вдовичих і сирітських;

в) прав і вольностей шляхти;

г) прав міського населення на міське самоврядування;

г) прав духового стану і його голови — київського митрополита.

Далі говоритьсь там також про правне становище селянства й «підданого» населення. Крім того, в договорі порушено цілу низку артикулів договору. Отже, як бачимо, царем була гарантована повна самостійність і на цьому відтинкові державного життя: виключаючи будьяку можливість встрявати у внутрішні справи Української держави.

Переходячи до питання державно-правного становища відновленої Української держави — це питання фактично було вирішене ще в 1648 р., коли з українських земель Придніпрянщини усунуено польську державну адміністрацію, а на її місце встановлено свою — козацьку. Вправді, договорами Зборівським і Білоцерківським почасти обмежено права України, як самостійної держави, однак з вибухом нової війни, розпочатої поляками в 1653 р., все те автоматично анулювалось, і Україна, вступаючи в переговори з Московією, становила вповні самостійну й ні від кого не залежну козацьку державу. Не інакше трактував Україну теж і московський цар, якщо погодився на те, що уся залежність України від нього зводилась властиво до плачення трибуту. Гетьманський уряд не вніс до договору ні однієї статті, яка обмежувала б гетьмана в правах незалежного володаря, а Україну — в її самостійності. Але в Москві добре розуміли, що право на трибут — прямо фікція, тому бояри стараються знайти інший спосіб, за допомогою якого можна було б успішніше контролювати чинність гетьманського уряду. Такий спосіб думали вони знайти у відповідному й корисному для себе інтерпретуванні тієї точки договору, яка стосується до зносин гетьмана і його уряду з закордоном. Але й тут їм не повело. Б. Хмельницький розумів цю точку договору так, як і слід було її розуміти, і нічим не поступався в правах щодо ведення незалежної зовнішньої політики, що ми бачимо на ділі в дипломатичних зносинах гетьмана з курфюрстом бранденбурзьким — Фрідріхом Вільгельмом, із Швецією, Угорщиною, Туреччиною, Молдавією, Волощиною, Кримом, Польщею, при чому гетьман провадив дипломатичні зносини цілком самостійно, ні в чому не повідомляючи царя. І коли вже тяжко хворому гетьманові дорікав Бутурлін, що він склав договір з Ракочієм та допомагав шведам проти Москви, гетьман відповів йому так: «Ніколи не відстану я від шведського короля, з яким маю дружбу вже шість років. Шведи — люди правдиві, вміють заховати приязнь та обіцянки. А великий государ учинив було надо мною та над Військом Запорозьким немилосердіє своє, замирився з поляками, бажаючи повернути їм нашу отчизну».

З цього можна робити ще один висновок: Б. Хмельницький не лише провадив самостійну зовнішню політику, ще зрештою було згідно з договором, але він навіть не повідомляв царя й подеколи провадив політику ворожу московському цареві, проти чого москалі були безсилі. І вся їхня інтервенція зводилась до малозначних дорікань; а далі, побачивши нещирість і облуду Москви в питанні взаємовідносин з Україною, він трактував цілий договір, як акт, який у цих умовах ні до чого його не зобов'язував. Шкідлива політика Москви стосовно до України дала Хмельницькому доволі переконливий матеріал про те, що ризикувати з будь-яких прав у питанні ведення самостійної політичної діяльності було б тільки на шкоду Українській державі і давало б можливість Москві дедалі більше узалежнювати Україну від себе. І таких поступок в дійсності не було. Всі права щодо України, які, за договором з 1654 р., належали московському цареві, як протекторові, обмежувались тільки правом одержувати грошеву данину і, частинно, контролюю над зносинами України з чужоземними державами, та й то лише в тих випадках, якщо ця діяль-

ність могла б бути ворожа московському цареві. Початкове формулювання статті щодо закордонних зносин не зовсім подобалось московським боярам, бо в копії договору, який дійшов до наших часів, вміщені доповнення, запропоновані тими самими боярами. В чому виразно бачимо намагання москалів обмежити права гетьмана якраз у цьому питанні.

Скільки відомо нам, що документ, на якому списано статті договору, не є оригінальним, ані теж безпосередньою копією, то разом з тим можемо мати поважні сумніви щодо автентичності його і його змісту, а також щодо часу, в якому були зроблені доповнення. Ми знаємо, що з кожним вибором нового гетьмана після смерті Б. Хмельницького, москалі вводили все нові доповнення і зміни, стараючись дедалі більше обмежити права гетьмана і тим самим більше узалежнити його від волі царя. А через те правдивість існування такого доповнення в оригінальному тексті договору теж треба брати під сумнів. Зате незаперечним лишається факт, що Хмельницький вдержував широкі дипломатичні стосунки з різними європейськими володарями і в зовнішньо-політичній діяльності поводився, як уповні незалежний голова держави, за якого вважали його теж інші європейські володарі.

В. Липинський на підставі донесення австрійського посла стверджує, що на початку 1657 р. в Чигирині одночасно перебували акредитовані при гетьмані або спеціально вислані до нього послы: австрійський — граф Перчевич, два послы Швеції, два — князя Ракочія, посол турецький, посол татарський, три послы з Молдавії, три з Волощини, посол польського короля, посол Литви, а також прислав туди своїх послів теж московський цар (В. Липинський, Україна на переломі). В 1655 р. під Кам'янцем Б. Хмельницький підписав військову конвенцію з Швецією; того самого року він увійшов до протипольської козацько-балканської Ліги під протекторатом шведського короля і англійського лорда-протектора Олівера Кромвеля, як теж склав договір з турецьким султаном (А. Яковлів, Переяславський договір, стр. 54).

Як дивились на справу договору царя з гетьманом інші держави і як вони розцінювали становище України в тому договорі, бачимо найкраще з факту дипломатичних зносин цих держав з Україною. В дипломатичних листах чужоземних володарів іменується Б. Хмельницького приятелем, другом, часом братом, а в загальному трактується, як голову незалежної держави. В своєму листі від 15. 7. 1656 р. шведський король Карл Густав пише Б. Хмельницькому, що відомо йому про договір між великим князем московським і запорізьким народом, але про такий, що залишив народові свободу цілою й непорушною. Посол австрійського цесаря Фердинанда III. граф Парчевич, прибувши до Чигирина 1. березня 1657 р., іменував у своїй промові гетьмана «світлішою і велелішою вельможністю», а членів гетьманського уряду — «вельможними совітниками», які разом становлять «цю славу й войовничу Республіку». — «Отже чужоземні держави та монархи трактували Україну, як вільну, самостійну, окрему від Москви державу, гетьмана — як самостійного володаря держави, а договір 1654 р. вважали тільки за договір союзу або протекції, в тодішньому розумінні, чисто номінальної, що не перешкождала вести з Україною

дипломатичні зносини, як із повноправним суб'єктом міжнародного права» (А. Яковлів, Договір Б. Хмельницького з 1654 р.).

В українських офіційних актах титуловано гетьмана словами: «государ», «зверхній владця й государ отчизни нашої», а сам він під кінець свого життя іменував себе «гетьманом з Божої ласки», яким титулом могли користуватися в той час тільки суверенні володарі.

І тому ми маємо повне право й підставу твердити, що Україна часів Б. Хмельницького, так у часі договору, як і після нього, була вповні самостійною державою, а союз встановлений Переяславським договором був не чим іншим, як воєнно-оборонним союзом двох незалежних держав, при чому він, в наслідок доволі непригожих для України політичних обставин, не міг бути виявлений в іншій формі, як у формі номінального протекторату російського царя над Україною. Незалежність ця зовсім виразно позначається в свободному виборі гетьмана, як теж у веденні окремої і від Москви незалежної дипломатичної діяльності. І це підтверджують не тільки українські, але також і чужинецькі джерела, між ними — теж і московські.

Тому зовсім пустою і позбавленою всяких основ є вся сьогоднішня московська пропаганда, що Україна за Переяславським договором увійшла добровільно в унію з Москвою, утворивши таким чином, під оглядом політичним, єдину державу. Україна ніколи не вступала в такого роду союз, і це ми бачимо так із змісту самого договору, як теж з інших тогочасних історичних пам'яток. Москві вдалося перевести свої підступні плани «воз'єднання» України щойно по довгих роках жорстокої боротьби з українським народом. Зрада, фальш, інтриги, включно зі збройною інтервенцією на спілку з іншими ворогами України, були засобами, за допомогою яких змогла Москва «приєднати» до себе Україну, але ніколи не Переяславським договором 1654 р.

Проблеми молоді:

О. КУЛЬЧИЦЬКИЙ

Що треба знати виховникові про психіку молоді

Від Редакції: — Вміщений нище матеріал являється конспектом викладів проф. О. Кульчицького на започаткованому в березні 1954 р. вишколі виховників Ю.СУМ-у в Бельгії. Вміщуємо його без значних змін.

Лекція I.

Психічний розвиток дитини від 8-15 років життя і виховні можливості цього розв'язкового періоду

При вихованні дитини треба уважно стежити за рівнем її розвитку та враховувати всі особливості цього розвитку, включаючи вплив оточення, літератури, тощо.

Психічний розвиток дитини від 8-15 р. життя ускладнюється обставиною, що в цьому періоді початково ще існують залишки «першого дитинства» (фаза 2-5 р.), а у віці поміж 12-15 р. життя починається вже наступна фаза дозрівання (пубертальності). **Фазою називаємо час розвитку, в якому дитина релятивно мало внутрішньо міняється, виразно відрізняючись психічно від стану, в якому находилася в попередньому, чи находитиметься в наступному відтинку часу.**

Восьмий рік закінчує перехід (5-8) від фази першого дитинства, віку «казки», «віку Шехерезади», (2-5 р. ж.) у вік другого дитинства (8-12) «вік Робінзонади». Підчас коли в віці казки (2-5 р. ж.) перевагу першість мала уява і почуття дитини, що довільно на зразок казки перетворює своєю уявою світ, та «забава фікційна», у якій дитина фікцією, фантазією перемінює паличку раз — у коня, раз — у меч, не стосуючись до дійсності світа (егоцентризм) — у віці «другого дитинства», спочатку спровола і не виразно, відтак (від 9 р. ж.) зціораз чіткіше і виразніше **зазначається зворот дитини до дійсного світа.** Розвиваються головню спостережливість (дитина здає собі добре справу зі справжнього вигляду оптичних структур речей) та здібність думати та навіть «міркувати» — а місце фікційної забави, що уявою перемінює усе у всьо, займає «забава конструкційна», що з допомогою майстрування із того, що надається, майструє річ, предмет, який **можна** з даного матеріялу, вживаючи потрібних і пристосованих способів праці — «відповідно» зробити. Кожне майстрування примушує дитину зважати на особливості матеріялу з якого майструє, із особливостями річи, яку майструє, примушує обміркувати плян праці, йому підпорядкуватися, та до нього стосуватися. Конструкційна забава таким чином одночасно розвиває інтелект (розум) і волю дитини.

Одночасно зі зворотом до дійсности й до світа, **зростає усупільнення** — здатність дитини співжити, співдіяти і співгратися із другими дітьми. Підчас, коли до 7-ох років діти, граючись навіть більшим гуртом, на ділі творять між собою малі групки, складені найвище з **3-ох дітей**, а до трьох років провадить у забаві все старша дитина, відносини біля 8 р. життя в діточій групі міняються цілковито. Появляються в групі **провідники**, а побіч них інші суспільні типи, як напр. «суспільний помічник», що має нахил допомагати другим дітям, «штукою», що вміє розсмішити, або зацікавити свій ґрунт, «герой ситуації», дитина, що імпує іншим якимсь вчинком, чи якоюсь пригодою.

Дитячі гри в цьому віці (8-9 літ) відзначаються суворою сталістю приписів. Нічого не залишається довільності граючих.

У віці від 9-12 р. життя «реалізм» дитини, що виявився культом Робінзона, героя який мусів і вмів рахуватися з потребами своєї дійсности, дедалі зростає, а з ним зростають здібності думати й міркувати, що не дозволяє дитині **вдовольтиса самим виглядом речей** (оптичними структурами), але примушує ставити собі запити відносно причин явищ, і встановляти вже деякі **закономірності** природи. Цікавість перетворюється в деякій мірі в наукове зацікавлення, в жадобу знання, що перш всього скеровується на ділянку **техніки**. Рівнобіжно зростає теж усупільнення дитини, побіч **провідника** з'являються спеціалісти для окремих завдань у дитячій грі, — всі члени дитячої групи мають своє визначене місце в групі, за ранговим порядком своїх вдатностей.

Вік «реалізму» річезовсти від 8-12 р. життя, коли дитина є найпо-дібніша до дорослої особи, закінчується в 12 р. життя.

Від 12-15 р. життя наступає інша фаза, фаза дозрівання. В організмі починаються глибокі переми, що відвертають увагу дитини від назверхнього світу, та звертають її на своє «я».

Тринадцятилітній хлопець ставить собі — перед зеркалом — питання, як він виглядає та в книжці — лектурі, якою часто «зачитується», шукає, порівнюючи себе з героєм повісти, відповіді на запит, яким він є, до чого він здібний, щоб під кінець цієї фази почати підготовлятися до відповіді на три питання, які йому поставити життя: яке звання, яку професію слід йому вибрати? який він має плян життя? як він розумітиме і як відноситиметься до різних ділянок культурного, релігійного, суспільного, громадсько-го, політичного, мистецького і наукового життя дрослих?

Всі ці глибокі зміни, які саме підготовляються в віці від 12-15 р. життя, спричиняють зосередження дитини в собі, немов би відступлення в себе, деяке роз'єднання із оточенням, що супроводжується внутрішньою почуттєвою кризою, химерністю, непослухом і впертістю (14-15 р. життя другий вік впертости). Криза ця буває попереджена в підростаючих хлопців простом фізичних сил (12-14 р. ж.) і веде часто до виявів молодечої «буйности» і «самостійности». В ділянці групового життя ці настрої виявляються нахилом підростків до секесії («виходу») із кола рідні і світа дрослих, нахилом творити «банди» підростків, щоб у протиставленні до дрослих, жити «своїм» «власним» життям.

Таким чином, вік поміж 8-12 р. ж. можна виховно використати постачанням нагоди для «конструкційної» гри, використання нахилу дитини до «успільнення», шляхом творення груп «дитячої ігри». Використання зростаючої жадоби знання, зверненого до пізнання дійсности, перероблення комплексу меншецінности (про що буде мова окремо).

Вихована дія в віці поміж 12-15 р. життя повинна враховувати згадану внутрішню кризу дозрівання, плянового керування лектурою молоді та не нарушувати самостійности підлітка, дати перші почини в підготовці до вибору знання, життєвого пляну й розуміння різних ділянок культурного життя.

На ці моменти слід особливо звертати увагу виховникам СУМ-у в їх практичній роботі з дітьми та юнацтвом.

Черга на наші літні оселі

Цю статтю передруковуємо з деякими скороченнями з «Трибуни Сумівця» при часописі «Гомін України» з уваги на актуальність порушених в ній питань у зв'язку з роботою СУМ-у, зокрема в літньому сезоні, якщо йдеться про влаштування таборів молоді.

Редакція

Спілка Української Молоді в Канаді належить до тих, рідких у нас, організацій, яких розвиток проходить органічно й пляномірно. Не дивлячись на труднощі, недомагання, а то й недотягнення,

— ми йдемо вперед на щораз то нові етапи, кріпнемо, ростемо. Ці етапи розрізні не тільки провідна частина нашої організації, але **теж кожний її активний член.**

Перший етап був часом організаційної розбудови Спілки Української Молоді. Стихийно росли організаційні клітини на цілому просторі Канади всюди там, де находилися одиниці, охочі працювати й які відповідали вимогам бути членами сумівської організації. Ще до закінчення цього етапу організація вступила на черговий етап, а саме, етап зовнішнього вияву діяльності. Як об'єднання свідомих патріотів, СУМ став базою всякої громадської й політично-прагагандивної масової роботи в користь Воюючої України з одного боку, а з другого боку — розвинув енергійну діяльність у ділянці плекання рідного народного мистецтва та рідних традицій. За короткий час сумівські хори та балети стали прикрасою кожного національного свята, а такі ансамблі, як балет монреальського осередку, або чоловічий хор «Прометей» торонського осередку, — стали чи не найкращими в Канаді.

Логічно беручи, дальшим етапом в праці організації повинно **бути поглиблення виховної й самоосвітньої роботи...**

Але Крайовий Комітет, що пильно студіює стан і розвиткові схильності організації та який обов'язаний дбати не тільки за її актуальний стан, але теж і за її майбутнє — прийшов до висновку, що **основний тягар виховної роботи повинен бути пересунений з існуючих організаційних кадрів на юнацтво й доріст.**

Це не тільки тому, що підростаюча молодь — це найкращий об'єкт для виховної праці, але в першу чергу, тому, що тільки таким чином можна знайти для кадрів природне поповнення, без якого організація засуджена на повільну ліквідацію.

На Крайовій Конференції в грудні 1952 року Крайовий Комітет виступив вперше з конкретними плянами й з гарячим апелем до делегатів, якнайскоріше взятися за діло організації юнацтва. В цьому зазиві дзвеніла цілком виразно нотка розпучливости: — усі були свідомі великих труднощів.

Але, на щастя, Спілка Української Молоді має в своїх рядах членів, для яких не існують речі неможливі. Цілковитий брак виховників і відсутність будьякого досвіду в праці з діворою, вони надолужили жертвенною працею, любов'ю до української дитини й... небуденною помисловістю. І вже на останній Крайовій Конференції в грудні минулого року цілий ряд Осередків СУМ-у зголосив заснування гуртків юнацтва й доросту. Отже діло рушено з місця і його треба двигати дальше. Крайовий провід глибоко вірить, що його дальші пляни в цій ділянці знайдуть не менший відзив у членській масі нашої організації. В першу чергу йдеться про реалізацію випрацьованого вже плану вишколу сумівських виховників.

Тут хочемо сказати пару слів в іншій справі, а саме про придбання сумівських відпочинкових парків-осель. Не треба багато доказувати, що **нормальна виховна робота з юнацтвом на дальшу мету неможлива без постійних літніх осель.** Зате мало членів усвідомлює собі значення цього роду виховних засобів з діворою і юнацтвом. Великий досвід у цій ділянці зроблено з невеличким, бо тільки два дні триваючим, сумівським табором у Торонті. Сумівські табори, хоч би малі й короткотривалі, є знаменитим засобом не тільки виховання й наближення, але теж культурної

розваги для членів організації. Треба надіятися, що КК використає досвід торонтонського Осередка, зладить відповідні інструкції і перешле їх Осередкам разом з дорученням перевести при найменше 1-2-тижневі літні табори цього літа в кожному осередку.

Та не тільки робота з юнацтвом і старшими кадрами вимагає від нас оселі. Табори й оселі, це справа великої ваги теж і для старших і членів Спілки Української Молоді. Ми, українці, — одна з найстарших хліборобських «рас». Найбільшу присмність і душевний баланс одержуємо при безпосередній зустрічі з нескаженою природою. Певні об'яви занепаду моралі серед наших людей по більших промислових осередках, треба пояснити собі саме захитанням цього душевного балансу, через невідповідні для нас розваги по важкій праці, через ізоляцію від природи, постійний контакт з якою становить базу внутрішньої гармонії нашої людини. Літні оселі мусять стати засобом боротьби з такими об'явами. Вони повинні бути місцем, де молода людина скріплює себе душевно кожного літнього «вікенду», в кожний вакаційний день.

Тому, Друзі сумівці, розважте справу оселі й таборів молоді основно й з належною увагою!

В. ЛЕНИК

«Як би то можна зробити інакше»

(Порядком дискусії)

Під таким заголовком була поміщена в останньому числі «Авангарду» дискусійна стаття, що порушила дуже актуальну і на нашу думку важливу проблему: українські академії і врочисті святкування з нагоди різних національних річниць та ювілеїв. Автор тієї статті д-р Емілія Смально розглядає критично сучасний стан так званої культурно-освітньої роботи української еміграції і кидає жмут думок і пропозицій для шукання шляху «як би то можна зробити інакше?».

Сьогодні можна ствердити факт: стаття д-р Смально появилася в журналі в місяці грудні-січні ц. р.; тепер маємо вже місяць липень, але досі не помітили ніде жодних познак, що вказували б на хоч невеликі зміни в обговорюваній проблемі нашого суспільного життя. Лише одні помічаються зміни — на академіях зменшується число учасників. Кількість академій і якість академій остаються незмінними.

Ми звикли, що українська еміграція не дуже жваво реагує на порушувані в українській пресі проблеми. Це зумовлено різними причинами, над якими ми зараз не хочемо зупинятись, бо це не лежить в завданні цієї статті. Але ми очікуємо від наших сумівських кадрів, що вони сприйматимуть порушувані в їхньому журналі проблеми так, як це сприймають культурні і організовані кадри якоїнебудь організації. Тому ми, повертаючись до тієї справи академій і святкувань, хочемо лише сповнити свій сумівський обов'язок висловлюючи нашу власну думку.

Зараз на еміграції ми відзначасмо в загальному такі національні свята: Проголошення IV Універсалу — 22 січня, Крути — свято героїв, Ольга Басараб — свято героїні, Леся Українка — пам'ять про велику поетесу, Річниця смерті генерала Тараса Чупринки — свято героя, Тарас Шевченко — пам'ять великого поета і українського генія, Проголошення самостійности Закарпаття, День Чорного моря, Зелені свята — свято героїв, Річниця смерті Симона Петлюри та Євгена Коновальця, 30 червня — проголошення акту відновлення української держави, Свято зброї — річниця походу на Київ, свято зброї — річниця створення УПА, 1 листопада — річниця проголошення самостійности на ЗУЗ, Базар — свято героїв, 23 грудня — річниця смерті Біласа і Данилишина. До цих свят доходять ще майже кожного року акції чи святкування епохальних подій, як, наприклад, у минулому році відзначення голоду в Україні, Коронація Короля Данила, 10-річчя АБН, а в цьому році — Переяславський договір, ну і також свята та академії окремих політичних груп чи організацій. Список досить великий, але залишм на хвилинку його оцінку, себто чи ця кількість є відрадним явищем чи ні.

Пригляньмося скоріше тому, як ми святкуємо всі ці свята, яка програма тих вечорів, та академій? Поперше в релігійній частині, в переважній більшості, входить в програму відправлення панахиди і проповідь, пристосована до річниці. Далі громадянство сходиться до домівок чи залі і вислухує вступне слово, реферат на дві години, що часто є відписаний з реферату з попереднього року. Після того слідує виступи хору, якщо такий в громаді є, та відчитання деклямацій активнішими громадянами, а в останньому часі меншими чи більшими дітьми.

Було б дуже несправедливим, якщо б ми відважилися б посміхатись з організаторів та виконавців тих програм. Навпаки, всі вони заслуговують на подив і признання. В тих тяжких і невідрадних життєвих умовах, при частій байдужості більшости громади ці активні і віддані громадяни не жаліють труду і гроша, щоб зібрати ту громаду на свято і «зліпити» програму. Скільки недоспаних ночей і нервів коштує така імпреза чи академія, знає лише той, хто її хоч раз організував. Але все ж таки це нас не може стримати від певних застережень до сьогоднішньої практики святкування українських національних свят. Поперше, ми хотіли б вказати на один, на нашу думку, великий негатив у нашому суспільному житті та в праці українських організацій і установ, що вони дуже часто зводять свою діяльність якраз лише до святкування академій. Як часто в звітах культурно-освітніх референтів вміщено лише описи академій та святкувань. Як часто зустрічається брак зрозуміння завдань культурно-освітніх референтів навіть у центральних установах і як часто у інструкціях тих референтів поза вказівками про святкування академій нічого іншого не зустринете!

Де нема могил, там немає воскресіння! На прикладах героїв виховуються молоді їх наступники! — це є речі загально відомі і без сумніву вони вказували нашим попередникам на доцільність і користність святкувати якнайчастіше наші сумні й тріумфальні дні та в той спосіб виховувати молодь. Ми йдемо шляхами наших старших друзів та наших батьків і старасмося таким самим способом виховувати теперішню молодь та вдержувати в пам'яті

наших сучасників цю традицію. Наміри і почин гарні. Але... ми забуваємо, що за останні роки кількість подій, що ми їх відзначаємо, поважно збільшилась і збільшується далі. Ми забуваємо, що молодь, а особливо підростаючий доріст, виростає в чужому оточенні і він не має такого розуміння нашої дійсності, як це мали на Батьківщині. Умови нашої боротьби змінилися поважно, хоч цілє залишилися та сама. А коли змінились умовини, мусять змінитись і тактика та методи нашої боротьби та нашої підготовки нових кадрів для тієї боротьби.

Ми не є проти того, щоб наші громади влаштували академії, урочисто відзначували національні дати, як і не є проти вшанування пам'яті наших героїв та визначних людей. Все це є важливі виховні засоби. Але ми є проти шабляновости й бездушности в дотеперішній практиці влаштування академії чи національних свят, зокрема вважаємо ненормальним, а то й шкідливо діючим на нашу психіку надмірне влаштування сумних-трагічних роковин нашої історії. Також вважаємо потрібним скомулювати однородні національні роковини, як, напр., свята державности (22 Січня, 1 Листопада, 15 Березня, 30 Червня) в одне свято державности, чи напр., численні роковини героїв в одне свято героїв. Ці дні, однак, відзначити глибоко урочисто, щоб такі святкування залишили на правду скріпленій ідейно-моральній вплив. Дальше висловлюємось за тим, щоб на місце зредукованих, згл. скомульованих національних свят, зокрема заступаючи трагічні роковини нашої історії, впровадили для молоді святкування роковин наших національних перемог, як також влаштувати наші традиційні Просфори, спільні Свят-вечори, загальні зустрічі з їх урочистим проведенням, свята весни, фестивалі, народні гуляння і т. п. Того рода молодечі імпрези мають впливати підбадьоруюче, скріплювати національну гордість нашої молоді, збуджувати оптимізм чи, навіть, дати позитивну розвагу. Того рода свята чи імпрези, якщо їх відповідно влаштувати, становлять добрий ґрунт для здорового й творчого сприймання життя.

АННА КАЛИННИК

Закута молодь

(Закінчення)

Большевицький наступ на село, колективізація, масові репресії, голод, п'ятирічки, державні позики, безконечні черги і т. д., окреслили в свідомості дітей виразне негативне ставлення до советської влади, що була причиною їх страждань.

І діти почали критикувати заборонене... «великого», «мудрого», «геніяльного» «батька Сталіна» і «мудру ленінсько-сталінську політику большевицької партії й радянського уряду», виявляючи просто таки вороже ставлення до нього та його діяльності. Учні були носіями, а часто й авторами антисовєтського фольклору, як от:

Прийди, Сталін, подивися,
Як ми в Сосі розжилися:

Клуня впала, хата боком
І кобила з одним оком.
Ще й на хаті один куль,
А податком обікляли
Та й говорять, що «куркуль».

Ой, у Созі добре жить:
Один робить, сім лежить.
А як сонце припече,
То й один той утече.

Сидить Сталін у Кремлі,
Вибиває трудодні:
Трудодні, трудодні, трудоодинці,
Батько ходить без штанів.
Мати — без спідниці.

Батько — в Созі,
Мати — в Созі,
Я бігаю по дорозі.
Пузо голе,
Штани в клітку —
Виконую п'ятилітку.

Ходить Сталін та й питає:
Чого дітям не хватає?
— Нема хліба, нема сала,
Контрактація забрала.
— Нема хліба, нема сала,
Тільки кіно та вистава.
Нема хліба, нема моні*)
Проляпали у долоні.
З-заду латка, спина гостра, —
Видно парня із колгоспа.

Їде Сталін на тарані,
Оселедець у кармані,
Цибулею поганяє —
Америку доганяє.

Коли Ленін умирав,
Сталіну наказував,
Щоб хліба людям не давав,
Сала й не показував.

По Сибіру я скиталась,
Каторжанкою була,
Про Україну споминала, —
Гірко Сталіна кляла і т. д.

Учні перероблювали на свій лад різні революційні та советські пісні, критикуючи советську дійсність. Розшифровували советські абрєвіатури, як, наприклад: ВКП(б) — «Второе (друге) крепостное право большевиков», ЦРК (Центральний робочий кооператив) як «царап робочо копірку»; СССР — Смерть Сталіна спасе робочих»

*) молоко

і т. д. А таке гасло, як: «Дякуємо дорогому Сталіну за щасливе життя» іронічно перефразували по-своєму: «Дякуємо щасливому Сталіну за дороге життя».

Советська педагогіка радила виховувати героїзм у молоді на прикладах героїв-папанінців та челюскінців, а молодь уже розкритикували їх у розповсюдженій пісні. Діти спромоглися правильно оцінити уряд як замиловача очей. В тій пісні говорилось, що учасники експедиції затопили «Челюскін», фактично нічого не зробили, держава витратила на них великі кошти, і, не дивлячись на це, їх нагороджено орденами й званням героїв Советського Союзу. І як висновок пісні: «Гроші в кармані, морди на екрані, ось що експедиція дала».

Масовим явищем в советській школі було, що учні виколоювали й замазували очі на портретах вождів, зривали й нищили їх, розстрілювали з рогаток; читали заборонену українську й англійську літературу. До всіх заходів і міроприємств советської влади ставилися недовірливо й байдуже і виконували це під посиленням натиском. Це підтверджує ходяча репліка «добровільно — примусово», що не сходила з уст советських громадян, її повторювали й діти.

А під час демонстрацій, бувало, учні кидали на землю плякати, прапори й портрети або відмовлялися нести їх, та утікали при першій-ліпшій змозі з рядів та колон. Звичайно, НКВД, поінформоване своїми довіреними комсомольцями й партійцями, пильно стежило за цими «контрреволюційними виступами» і робило свої висновки, обвинувачуючи в цьому в першу чергу батьків, а потім вчителів.

Ось один із документів, про які було сказано вище, показує спротив учнів большевицькому вихованню та ролі партії і НКВД у школі. (Подасмо в перекладі).

«Докладна записка:

Секретарю ГПК (Городський партійний комітет) т. Лисову, Председателю Горсовета (Городський Совет) т. Фертману, НКВД... тов...

5. 9. 1936 р. стався в школі № 5 такий випадок (дивись на доповідну записку директора школи). Я дала завдання розслідувати цей випадок, розслідував сам директор школи (член партії) і з приводу цього додаю записку такого змісту (дивись додаток).

8. 9. 1936 р. Зав Гороно (Міський відділ освіти)

А. Великая

«Ваше доручення розслідувати поведінку учнів 7 класу «А» виконано. З розмов з дітьми з'ясувалося, що учень Моржов під час організації піонерського загону в цій класі, заявив, що й у 9 школі й тут дітей силоміць тягнуть до піонерської організації, в той час, коли вони не хочуть в ній бути. Цю заяву підтримала більшість учнів. Тоді кілька учнів заявили, що вони піонери, що їх тут ціла ланка і що їй треба надати ім'я одного з вождів комуністичної партії. Той самий учень підніс руку з пропозицією. Йому дали слово, він встав і сказав: «Я пропоную назвати цю ланку ім'ям тов. Троцького». Слідом за цим учнем Ківділов назвав ім'я Зінов'єва. Всі згадавши учні на питання: «Нашо вони це зробили?» — відповіли: «Щоб викликати сміх у товаришів у класі». Ці учні, що під час

навчання в 9 школі зривали з себе піонерські краватки, кидали їх на підлогу, відмовлялися від змагання. Отже, треба, щоб НКВД зайнялося родинами цих двох учнів. З цього приводу проведено гутірку, викладачу історії дано завдання в першу чергу вивчити з учнями процес над троцькістсько-зінов'євською бандою і рішення Верховного Суду.

8. 9 1936 р. директор школи **Прокотило**»

Вгорі на доповідній записці — резолюція; «Мери необхідніє прийняти» («Вжито необхідних заходів»).

Другий документ містить уже певні узагальнення. (Подаємо в перекладі). Репліки учнів і вчителів в цьому документі записано українською мовою, оригінал — російською мовою.

«Таємно.

Секретарю Кам'янського Горкому ЛКСМ.

Надсилаю вам для ознайомлення доповідній записку на ім'я т. Ха-таєвича про факти класово-ворожих вилазок з боку окремих вчителів і поширення контрреволюційного впливу на учнів в деяких школах області. Наведені в доповідній записці факти могли трапитися тільки в результаті нашого поганого керівництва й поганой праці комсомольської організації в школах. Там, де ми втрачаємо пильність, на тій чи іншій ділянці праці, — там ворог це одразу бачить і всіма засобами намагається поширити свій контрреволюційний вплив, особливо на ідеологічному фронті, в справі виховання підростаючого покоління.

В багатьох школах, особливо в місті Дніпропетровському, класово-ворожі елементи розповсюджують різнманітні анкети, частівки, на взірєць контрреволюційних наклепів на чөлоскінців та героїв, що їх рятували. Підвищення революційної пильности, безпощадна боротьба й вижорчовування рештків троцькістсько-націоналістичних і всяких інших контрреволюційних покидьків — вимагає від кожної комсомольської організації рішучого підвищення уваги до шкіл та піонерських загонів.

ОБКМ (Обласний комітет) зобов'язує Г. К. (Міський Комітет), Р. К. (Районовий Комітет) ЛКСМУ:

а) вжити конкретних заходів для покращання шефства з боку комсомольських організацій підприємств над прикріпленими школами, забезпечивши кожний піонерський загін ватажком;

б) Обміркувати ці матеріяли на закритих засіданнях бюро ГК, РК ЛКСМУ;

в) Перевірити й закріпити склад працюючих ватажків, відкликати від роботи в школах тих, яким не можна довірити виховання підростаючого покоління;

г) негайно вилучити в школах всякі пісні, вірші, що їх розповсюджують вороги, широко пояснивши піонерам і учням про їхній контрреволюційний, антирадянський зміст;

д) Членам бюро і секретарям особисто відвідувати школи й піонерські загани та детально познайомитися з постановкою роботи і життя школи, загону...» і т. д. (Далі подано приклади «клясово-ворожих» проявів учнів).

«В Шевченківській НСШ (неповній середній школі) учень 4 кл. Виткуш намалював портрет т. Сталіна й біля нього стару розвалєну

хатищу й підписав під малюнком: «Сталін повертається на батьківщину». Він же намалював тов. Ворошилова з групою червоноармійців, що йдуть верхи на паличках.

В Хорошевській ПСШ (повна середня школа) Сінельниковського району підчас жалібного мітингу, присвяченого пам'яті С. М. Кірова, учні 6 кл. Яременко й Білий відверто заявили всім учням: «Це срунда, що вбили одного, треба їх повбивати більше».

В школі при комуні ім. Леніна вчителька Красницька після отримання радіоповідомлення про вбивство т. Кірова запропонувала провести жалібний мітинг. Завпед (завідуючий педагогічною частиною) Журавльов, який запитав директора школи, категорично відмовився від проведення мітингу і заявив: «Заради якогось вбивства будемо зривати навчання?» В цій самій школі викладач української мови Журавльов на питання учнів, хто такий був Кіров, іронічно відповіла: «Він був не українець». В 7 кл. цієї школи один з учнів заявив: «Я б Кірова не вбивав, краще Хатаевича».

В Славгородській ПСШ учениця 5 кл Тиценкс Марія, отримавши завдання провести з батьками розмову про смерть т. Кірова, сказала: «Коли б з десяток таких, як Кіров, повбивали, тоді, може, і хіба був би...».

В Іванівській ПСШ після отримання повідомлення про вбивство т. Кірова вчитель 1. класи Дробот Ол. заявив: «Я б Кірова в коридорі не убивав, а краще на вулиці». Коли наступного дня цього вчителя запитали: «Де ваша поламана мандоліна?» — він відповів: «Надіслав до Москви, щоб на ній грали Кірову жалібний марш». В цій самій школі учень 5 кл. Ізков на лекції з німецької мови заявив: «Кіров увесь хліб поїв, а тепер його за те і вбили». Коли на піонерському зібранні цього учня запитали, де він чув таке, останній відповів, що чув це він від колгоспника артілі «Пам'ять Леніна» Іванова Мифодія, який зібрав колгоспників і говорив їм: «Хліб забрали, а ми з голоду здихаємо, і ось знайшлися люди, які за це і вбили Кірова». Цей Іванов навмисне не пускає свою дитину до школи, мотивуючи тим, що не має хліба, а голодну дитину до школи не надсилатиме. На цьому зібранні виступив учень 5 кл. Чиров, який також заявив, що він чув від колгоспниці Мак Варвари, як вона казала колгоспникам, що «вбили одного паразита, але цього мало, треба, щоб їх усіх повбивали».

В С. Михайлівській школі Апостоловського району учень Іваненко викалов очі в портреті т. Кагановича, а потім пірвав його.

В школі станції Верховцево учень 5 кл. Жила сказав: «Так йому й треба, не давав робочим хліба». В цій же школі знайдено релігійні прокляття. Підчас переведення мітингу в зв'язку зі смертю т. Куйбишева в школі № 12 залунав регіт учасників мітингу. Для проведення мітингу наступного дня замазано очі на портреті т. Петровського. Раніше в цій самій школі учні розстрілювали з рогаток портрет т. Молотова.

В Красноіванівській школі учні співали пісні:

«По долинам і по взгор'ям
Шол рабочий в ресторан,
Чтобы згоря взять пол-літра
І закуски 200 грам...»

«Товарищ Ворошилов,
Война ведь на носу,
Конница Будьонного
Пошла на колбасу».

Вгорі резолюція: «Тов. Говеле, ознайомтеся з матеріалом. Підготувати місцевий матеріал для обміркування на закритому бюро ГК.

З. Юнгельсон».

*

Ці архівні документи свідчать нам про вороже наставлення молоді до сталінської політики й вождів, не двілячись на те, що за кожним словом і вчинком слідкувало НКВД. Протибольшевицький настрої молоді, що їх більшовики виконували в комуністичному дусі, називали «клясово-ворожими проявами» та «вихватками» і карали дітей нарівні з дорослими й закривали рота відомим пострілом у потилицю за стінами НКВД.

Я маю на увазі не молодь упривілейованої большевицької «аристократії», що для неї були ліпші курорти, санаторії, екскурсійні бази, будинки відпочинку та табори в Криму й на Кавказі, і не дітей (негрів, китайців, еспанців і т. д.), «братів по класі», в Московському «Інтернаціональному дитячому будинку», що їх Сталін, «друг дітей», збирав під свою опіку та давав усі можливості, за рахунок дітей трудящих, бо вони були призначені на майбутніх інтернаціональних шпигунів та розпалювачів «світової пожежі». Вони можуть казати «Спасібо товаришу Сталіну за щастливе дитство!»

Я маю на увазі маси матеріально незабезпечених, голодних і роззутих дітей та кинутих на дно життя безпритульних — дітей трудящих.

В своїй більшості українська молодь була протибольшевицькою. Формування світогляду й характеру в цієї молоді не завершилося лише тим, що вона почула від своїх вихователів; воно завершилось життєвим досвідом, на що багата підсоветська молодь.

Ця молодь не відноситься до старшої генерації — вона не творила Базару, Крут, як і не творила Перекопу; вона не боролася за самостійну Україну в часи визвольних змагань в армії Петлюри, як і не боролася за ідеали жовтня та не переживала трагедії розчарувань хвильовістів з «загірними комунами».

«Народжені бурею», «ровесники жовтня», та «ровесники п'ятирічок», що понесли на своїх плечах тяжкі «здобутки жовтня», виростили в епоху будівництва соціалізму в одній країні та «Сталінських п'ятирічок».

Ця молодь виховувалася в штучно створеному середовищі і тому подібна до рослини, що її зачинили до темниці, хоч за склом були всі умови до вільного, нормального розвитку й зросту її. Большевики переводили теорію комунізму на практиці, випробували свої перші кроки, піддаючи молодь болючим експериментам. Від самого дитинства вона боролася за життя, за своє фізичне буття й виросла серед недостатків і труднощів. Лише через незнання фактів вона могла вірити большевицькій пропаганді й агітації. Допитлива, критично настроєна, повна сумнівів, настроєна, вона не раз ловила дольшовиків на брехні. Тому була пасивною до нововведень партії й уряду, байдужою до чужої «родіни» і врешті решт до того майбутнього, що вона собі уявляла не що інше, як покращання

матеріального добробуту. І чим більше большевики потішали її наближенням цієї епохи, тим менше вони вірили в неї. Пуста балаканина про «радість» й «щасливе» тепер і «прекрасне» майбутнє втомили її, наперед зробили індиферентною до комуністичного завтра.

Отже, большевицьке виховання та підсовєтське життя, повне протиріч, прикриті фальшивим оптимізмом, не створило з так званих ровесників жовтня та п'ятирічок ідейних будівників комунізму, не дивлячись на стандартний зовнішній вигляд «совєтського простого человека».

Гасло «За родину, за Сталіна!» року 1941 не пройняло їх, і вони масово здавалися в німецький полон. І треба було природної, сильнішої ідеї, що зрушила б їх з інертного стану та запалила б до боротьби. Такою ідеєю була українська самостійницька ідея та Українська Повстанська Армія.

Г. Л-й

Кадри комсомолу в духовому і моральному занепаді

(На маргінесі XII-го З'їзду ВЛКСМ)

19. березня ц. р. в Москві у великому кремлівському палаці розпочав свої наради 12-ий з'їзд Всесоюзного Ленінського Комуністичного Союзу Молоді. Чорна роля комсомолу, як надійного помічника комуністичної партії в реалізації її постанов і драконівських плянів, у нищенні національної відокремленості окремих не російських народів, зокрема українського, загально відома. Вона виявилась в руйнуванні християнських основ права, релігії, моралі й родині, в погромі церков, грабуванні церковного майна, зниманні церковних дзвонів, у непошані і зневазі до старших, у доносах комсомольців на своїх батьків, за наявність ікон в будинках, за спротив колективізації, в організації різних ударних бригад, у творенні колгоспів, розкуркулюванні, засланні на Сибір кращих українських хліборобів, у відібранні останнього хліба у селян під час голоду, в антирелігійній пропаганді, в проведенні різних бойових кампаній — хлібоздачі, м'ясопоставки, «добровільного» продажу залишків хліба державі, передплати на позики, запровадженні стахановських норм у виробництві, нагляді за всіма політично-підозрілими, в шпигунстві, таємних зв'язках з органами державної безпеки і численних інших руйницьких та аморальних акціях.

Совєтські газети повідомили, що на комсомольський з'їзд прибули численні делегати з різних кінців велетенської московської імперії; заступлена також велика кількість представників організації молоді — симпатиків комунізму з країн сателітів та гостей з різних країн світу.

Помпезність, в умовах якої відкрився з'їзд, свідчить, як багато уваги приділяє совєтський режим вихованню молодого покоління в совєтському дусі, щоб виховати своїх яничарів.

Обличчя комсомолу, що виховує молодь в дусі комунізму, матеріалізму, безвірництва, сліпої покори партії та формує своїх

членів на слухняне знаряддя всіх завдань партії і уряду — вималюється з головного звіту секретаря ЦК ВЛКСМУ А. К. Шелепіна. По цій лінії звихнення веде комсомол свою повсякденну працю.

Але не вся молодь під советами беззастережно сприймає погубну настанову виховання в комсомолі, не вся підсоветська молодь беззастережно виконує накази й директиви партії. Штучність системи й погубність асайд виховання в комсомолі виявляє яскраво хоч би і звіт А. К. Шелепіна, який, попри намагання представити «успіхи» комсомолу, не міг закрити дійсного стану в ньому. З його звіту читаємо, що «...Рівень праці багатьох комсомольських організацій відстає від вимог життя, від завдань, що їх висуває партія. Один з основних і головних недоліків полягає в тому, що за останні роки комсомольські організації промисловости, транспорту, будівель, сільського господарства, керівні комсомольські органи — в тому числі і ЦК ВЛКСМ, послабили увагу до питань участі в державному і господарському будівництві. Багато комсомольських організацій, замикаючись в коло внутрішньо-комсомольських справ, відходять від виробничого життя, ведуть свою роботу у відриві від боротьби за виконання виробничих планів підприємств, колгоспів, МТС, радгоспів, не проявляють належної ініціативи і бойовитости. Замість організації молоді на рішення конкретних справ щодо піднесення виробництва, багато комсомольських працівників переважно займаються загальними розмовами, перестали відчувати відповідальність за недоліки в роботі підприємств, колгоспів, МТС, радгоспів, слабо виховують молодь в дусі суворого дотримання державної й трудової дисципліни, соціалістичного ставлення до громадської власности. Значна частина комсомольських організацій незадовільно, без знання справи займається соціалістичним змаганням серед молоді, допускає формалізм, підміняє всю роботу загальниками закликів, зводить всю справу до підтримки на папері різних ініціатив молоді, до гала-су»...

Багато говорив прелегент про участь комсомольців в освоєванні цілини, про виїзд 60.000 комсомольців на нові землі, про одержання 400.000 зголошень на виїзд, патетичними реченнями затушковуючи примусове вивезення десятків і сотень тисяч людей на тяжку працю до Сибіру і Казахстану. Говорив і про працю комсомольців і в сільському господарстві. Однак «багато комсомольських організацій не виконують взятих на себе зобов'язань і намічених заходів. Відомо, що на вересневому пленумі ЦК КПСС серйозно критикувалось положення справ з урожайністю цукрового буряка в Курській області. Слід було очікувати, що Курський обком і райкоми комсомолу зроблять з цього необхідні висновки, тим більше, що майже половина працюючих на буряках — це комсомольці, молодь. Але нічого подібного не сталося... Обком комсомолу погано виконує свої зобов'язання щодо спрямування на постійну працю в тваринництві комсомольців. Семіпалатинський обком, багато райкомів незадовільно займається працею сільських комсомольських організацій. Про яке керівництво може йти мова, коли секретарі обкому комсомолу, починаючи з першого секретаря товариша Шекенова, майже не бувають в колгоспах, МТС, радгоспах! Поганий приклад їм подає перший секретар ЦК ЛКСМ Казахстану товариш Абдразаков, який впро-

довж дев'ятьох місяців не був ні в одній сільській комсомольській організації. У нас в комсомолі ще багато краснабаїв, які люблять побалакати в загальному і цілому, про значення піднесення сільського господарства і по суті нічого не роблять».

Для підвищення технічного рівня комсомольців, затруднених у народному господарстві відкрито велику мережу відповідних шкіл, однак «в багатьох школах незадовільно організовано політично-виховну роботу. Деяка частина учнів порушує дисципліну, допускає аморальні вчинки. Такі факти мали місце в школах Сталінграду і Челябінську. Однак, ні сталінградський, ні челябінський міськкоми комсомолу не роблять з цих фактів потрібних висновків... Багато райкомів і обкомів комсомолу досі не зрозуміли значення шкіл механізації, погано допомагають їм у роботі. Секретарі обкомів і райкомів комсомолу дуже рідко бувають в школах, не вживають заходів для усунення недоліків в їх роботі...»

Не кращі справи і з освітою молоді: «ЦК ВЛКСМ, багато обкомів, крайкомів, ЦК ЛКСМ союзних республік слабо впливають на покращання навчально-виховного процесу в школах, не вживають заходів до ліквідації другорічництва. Допускаються переваження комсомольців і піонерів різними міроприємствами. Комсомольські організації багатьох шкіл ведуть роботу по вихованню в учнів свідомого ставлення до навчання невластивими їм засобами, займаються обліком успішності, часто зводять всю справу лише до «проробки» відсталих в навчанні учнів на різних зборах і в той же час рідко цікавляться чому відстає, пропускає лекції, тим, як забезпечені учні підручниками...»

Але як поведуть себе всі ці учні, курсанти, студенти, слухачі різноманітних курсів і семінарів? — Всього при всьому своєму бажанні не міг промовчати доповідач: «серйозні недоліки в роботі комсомольських організацій шкіл проявляються в тому, що серед учнів, навіть серед комсомольців, мають місце факти негідної поведінки в суспільних місцях, на вулиці, в школі, брутального ставлення до вчителів, батьків дорослих і більш того, факти хуліганства. В багатьох школах відсутня політично-виховна робота з учнями в поза навчальний час... Багато учнів не задоволені змістом роботи комсомольських і піонерських організацій, відходять з-під їх впливу, шукають виходу в своїй ініціативі, енергії в інших, часто недобрих справах...»

Поруч з усім цим доповідач звертає увагу на потребу вчитися не на керівника, вченого, інженера, а на... робітника, механіка, тракториста, комбайнера, на прищеплення учням любови до фізичної праці. Владі потрібні робітники, виконавці доручень, а провідників вона наставить сама з своїх рядів.

Велику увагу звернув доповідач і на виховання комсомольського доросту, яке вкрай незадовільне: «в піонерській роботі не вистачає цікавості, романтики, вся справа часом зводиться до нецікавих зборів-зібрань. В багатьох дружинах і загонах забули про добрі піонерські традиції — не провадяться вогнища, паради, зустрічі з вояками советської армії, зі старими робітниками, комуністами, цікаві ігри, змагання, перегляди, походи з казанком і шатром і т. ін. ЦК ВЛКСМ, обкоми, крайкоми і ЦК ЛКСМ союзних республік повинні виправити недоліки діяльності піонерської

організації, домогтися покращання роботи кожного загону, кожної піонерської дружини».

І вже просто тривогу доповідача викликає небажання молоді виконувати накази партії, неслухняність до своїх вихователів, погорда і нехтування порадами досвідчених людей: «...Деякі студенти з погордою ставляться до викладачів, не числяться з справедливими зауваженнями товаришів, погано поводять себе в побуті і навіть дозволяють хуліганські вчинки. Такі факти мали місце в окремих вищих школах Москви, Львова, Краснодар, Горького, Хабаровска. Комсомольські організації не дають їй належної відсічі. Комсомольські організації недостатньо виховують студентство в дусі високого розуміння, обов'язку перед державою, готовості виконувати всяку роботу необхідну для батьківщини. Деякі абсолюенти високих шкіл відмовляються від виїзду на роботу... Припускаються також серйозні недоліки в роботі з молодими фахівцями. Часті випадки, коли молоді фахівці не вчать, не беруть участі в громадському житті, стають обивателями з дипломами».

Так само з відразою сприймає молодь і марксієвські науки, які так щедро втовкмачують їй в голову комуністичні вихователі: «Ідеологічна робота в комсомолі, як своїм ідейним рівнем, так і розмахом відстає від завдань, поставлених партією, провадиться в багатьох комсомольських організаціях на низькому рівні, безсистемно. В практиці пропагандивної роботи в комуністичних організаціях має місце безтурботне ставлення до вивчення найважливіших партійних документів — рішень з'їздів партії, конференцій, пленумів центрального комітету партії, в яких викладено вироблену за довгі роки внутрішню і зовнішню політику партії. Припускаються вульгаризація і спрощення марксизму, ленінізму у питанні про ролі народних мас, партії і особи в історії. Мало надається уваги роз'ясненню комсомольцям, молоді вказівок В. І. Леніна про союз робітничої класи і селянства, пропаганді ідей дружби народів».

Далі промовець спиняється на хибах агітаційної роботи і, торкаючись комсомольської преси, наводить безліч хиб в її роботі: «Багато газет і журналів без знання справи висвітлюють роботу сільських комсомольських організацій, слабо пропагують досвід передовиків, досягнення сільсько-господарської науки. В газетах мало завзяття, бойовості, властивих комсомолу. Деякі комсомольські газети прикрашують дійсність. Шкідливість такої позиції очевидна, вона заспокоює, заважає тверезо оцінювати роботу. Треба сказати, що цими недоліками страждає й орган ЦК ВЛКСМ «Комсомольська правда». «Комсомольська правда» слабо узагальнює досвід комсомольської роботи. В газетах для молоді ще багато галасливостей, замість глибокого проникнення в суть справи».

Те саме стосується і дитячої преси: «Багато дитячих газет і журналів, серед них і «Піонерська правда», слабо висвітлюють життя школи. Матеріяли піонерських газет і журналів часто страждають недостатнім ідейним і педагогічним спрямуванням, мало цікаві, бідні й неохайні мовою, що цілком неприпустимо для дитячої преси».

Жах викликає в доповідача захоплення молоді «буржуазними забобонами»: «До сорому нашого, серед советської молоді є ще люди, заражені хибами минулого, ледарі, що ведуть безділний, паразитарний образ життя. На центральних вулицях Москви, Ленінграду, Тбілісі, Єревана і деяких інших міст тиняються юнаки

з тарзанськими фризурями, одягнені, як папуги, так звані «сти-яги». Вони ніде не працюють, не вчать, проводять ночі в рестора-нах, не дають спокою дівчатам. Що це за люди? Як і на що вони живуть? Хто їх батьки?... Комсомол повинен оголосити нещадну і рішучу війну всілякого роду «стіягам», «аристократам» та іншим ледарям і хулганам»...

Доповідач наголошує потребу виховувати молодь в атеїстичному дусі, відзначаючи, що ця ділянка помітно занепаля: «Треба визна-ти, — каже він, — що антирелігійна пропаганда в комсомолі серйозно послабла, а де-не-де зовсім припинилась. Окремі комсо-мольські працівники схильні зменшувати шкідливий вплив церкви на молодь і дітей. Для подібного милосердя немає ніяких підстав. Факти говорять про те, що деякі юнаки і дівчата попадають під вплив релігійної ідеології. Завдання полягає в тому, щоб покін-чити з байдужим ставленням до діяльності церкви серед молоді, вельяко підсилити атеїстичне виховання молоді, відновити в пов-них правах антирелігійну пропаганду в комсомолі».

Багато недоліків є і в ділянці спорту. «Велика кількість комсо-мольців, молоді не втягнена в заняття секції і команд, в спортові змагання, складання норм комплексу ГПО».

Доповідач заявляє, що в комсомолі тепер налічується 18 825 327 членів, об'єднаних у 431 000 низових організацій. Таке зростання є цілком зрозумілим, коли взяти до уваги, що серед молоді, яка вступає до комсомолу є дуже багато таких людей, що зовсім не з симпатій до советського режиму чи комуністичних доктрин, а з примусу вступають до організацій. До того примушує їх життява необхідність, бо часто брак членського комсомольського квитка замикає їм дорогу до вищої школи, до наукової праці, до пере-ходу на вищу посаду. Тому вони приневолені вступити до комсо-молу, але його ідеї й кличі сприймають дуже упереджено.

Багато говорив доповідач про погане керівництво в комсомолі, про бюрократичне ставлення керівних органів до низових органі-зацій: «...Елементи бюрократизму знаходять свій прояв і в такій справі, як навчання комсомольських кадрів. На протязі ряду років, семінари для комсомольських працівників проводяться за одним і тим самим програмом, без урахування специфіки й особли-востей тієї або іншої області і республіки, рівня підготовки пра-цівників. До того ж на багатьох семінарах замість того, щоб учити секретарів формам і методам роботи з молоддю, тому, чим повинна займатися первинна організація, як краще організувати працю серед молоді, всю справу зводиться до напам'ювання секретарів, навчання їх тому, як підшивати папери, як писати протоколи і рішення, складати план роботи, довідки, звіти, доповіді. Бажаємо ми цього або ні, але об'єктивно виходить, що на таких семінарах ми виховуємо не бойових організаторів молоді, не творчих праців-ників, а канцеляристів, насаджуємо серед активу бюрократичні засоби і методи праці».

Дальше доповідач доводить потребу докорінної зміни самої організаційної системи комсомолу: «ЦК ВЛКСМ вважає, що на-явна структура апаратів керівних комсомольських органів не дійова і вимагає зміни. Наявність в обкомах, крайкомах, комсомола і ЦК ЛКСМ союзних республік великої кількості малочисельних відділів не сприяє полегоджуванню справи перевірки виконання, не забезпечує систематичного і конкретного впливу на роботу орга-

нізації, призводить до знеособки і безвідповідальності працівників... В роботі багатьох комсомольських організацій і керівних комсомольських органів помітні розповсюдження методів адміністрування, командування, чужі духу і завдання комсомолу як організації виховної. Справа доходить до того, що де-не-де з метою «забезпечення» присутності на зборах, на заняттях політичного гуртка у комсомольців відбирають службові передустки. Багато комітетів комсомолу замість кропіткої виховної роботи з кожним комсомольцем часто стає на шлях масового позаочного виключення з комсомолу...»

У висновках доповідач з притиском відмічає, що: «серйозні недоліки в змісті роботи комсомольських організацій ведуть до послаблення їх впливу на молодь. Деякі обкоми, райкоми комсомолу, ЦК ЛКСМ союзних республік задовольняються абсолютними цифрами зростання рядів ВЛКСМ, не роблять висновків з того, що багато комсомольських організацій дуже погано поповнюють свої ряди коштом робітничої і селянської молоді...»

Доповідач стверджує, що: «необхідно проголосити боротьбу фактам окозамилування, суворо і нещадно карати тих працівників, які обманюють, ведуть себе нечесно...»

Але свою доповідь звітодавець скінчив патетичними вигуками на честь комуністичної партії і советської «родіни».

У дебатах серед промовців взяв голос і українець Качанов з Кубані. Він говорив про великі можливості для організації всебічної культурно-виховної праці на селі, які на Кубані використовуються погано.

Отже, як бачимо, з'їзд яскраво заманіфестував, що комсомол як був в часи свого заснування, так і лишився організацією, що виховує нових яничарів, гавляйтерів, для різних країв різнонаціональної советської імперії, вирощує їх в дусі крайнього московського шовінізму, атеїзму й матеріялістичного світогляду. Звичайно, жадного врахування національних рис окремих неросійських народів не береться до уваги. Національні традиції відкидаються як шкідливі. Тому то і сама молодь поневолених Москвою народів негативно ставиться до цієї організації та чинить їй прихований спротив. Це яскраво виявилось і на з'їзді, головна доповідь якого була в своїй переважній більшості побудована на негативних фактах, на всіляких недоліках і хобах, які чи не найкраще цей прихований спротив молоді ілюстрували.

Комсомол — організація глибоко ворожа і шкідлива для української молоді. Правдиву національно-виховну роботу серед молоді на Україні провадив у 20-их роках СУМ. Після його погрому і фізичного знищення його членів, живою лишилася його ідея, вона живе в серцях молодого покоління.

До боротьби з москволенням української молоді

Передруковуємо цю статтю з незначними скороченнями з підпільного журналу для молоді «На Зміну» ч. 8, липень 1950 р., видання Крайового Осередку Пропаганди ОУН в Україні. Стаття вказує на боротьбу українського визвольного підпілля з намаганням окупантів обмосковлювати українську молодь.

Редакція

Шляхом найогидніших злочинів і підступів русифікують большевики всі поневолені народи. Очевидно з цієї русифікації вони мають подвійну користь. Поперше, через винародовлення ослаблюють інші народи, а подруге — змосковленим елементом вони зміцнюють цей свій сліпий нагай — московський нарід.

Тих людей з поневолених народів, що не хочуть датися зрусифікувати, большевицька кліка нещадно винищує голодом, розстрілом, тюрмами, засланнями, надлюдською працею і т. п.

Сьогодні кожному вже відомо, що Советський Союз — це ніщо інше, як червона російська імперія.

Очевидно, першою жертвою дикого московсько-большевицького імперіялізму падає український нарід. Чому саме український нарід — це справа зрозуміла. Український нарід найбільший із усіх поневолених народів, і тому найнебезпечніший для московсько-большевицьких тиранів. Далше, український нарід заселює одну з найбагатших земель у світі. Тож українську землю зробили московсько-большевицькі сатрапи основою своєї тиранічної імперії.

Вже понад тридцять років московсько-большевицька кліка жорстоко експлуатує багату українську землю. Український нарід став першочерговим предметом злочинного фізичного винищування та русифікації. Тільки завдяки своєму духовому гарту, великій національній свідомості і патріотизмові український нарід устоявся ще донині як окрема українська національна спільнота.

Але скажена нагілка на український нарід з боку московсько-большевицьких тиранів не вщухає. Особливу увагу присвятили большевики українському визвольному рухові. Всі свої засоби дикого шалу, рафінованої агентури, огидної брехні і нікчемного підступу кинули большевицькі сатрапи на цей відтинок боротьби українського народу за своє визволення.

Коли йде про русифікацію українського народу, то найбільше уваги звернули кремлівські верховоди на українську молодь. Бо молодь — майбутнє нації. Молодь — бойовий передовий загін кожної нації в її боротьбі за свободу. Чия молодь — того майбутнє.

Большевики силуються позбавити український нарід його майбутнього. Вже душі маленьких дітей отруюють вони в своїх діточих організаціях «жовтенята» московсько-большевицьким чадом. Старших дітей по школах втягають насильно до піонерських організацій. Старшу середньошкільну й високошкільну молодь терором приневолюють вписуватися до комсомольських організацій. Тих студентів, що не хочуть вступати до комсомолу «добро-

вільно», викидають із школи. Скликають студентські збори, ще раз вимагають вступу, і тих, що не «каються», називає директор школи «ворогом СРСР» і ставить внесок окреслити із списку студентів інституту. Росіяни завжди засідають під час зборів на перші місця і «більшістю голосів» ухвалюють позбутися з інституту впертого «інородця».

Не дають спокою сталінські душогуби й селянській та робітничій молоді. Її теж обмотують своїми сітими.

Зрозуміло, що в цих своїх організаціях сталінські посіпаки стараються виховати українську молодь на московських патріотів. Молодь, що не хоче вступити до большевицьких організацій, вони намагаються деморалізувати всякими можливими способами.

Треба з великим боєм ствердити, що багато української молоді вже сьогодні блукає по небезпечних большевицьких манівцях...

І розпучливий тривожний крик виривається зі сумління кожного щирого, чесного українця: Куди йдеш українська молоде? Невже ж твоє українське сумління не бунтується проти таких ганебних поступків? Скажіть ви всі юнаки й юначки, що зійшли на большевицькі блудні манівці, чи в вашій істоті немає нічого людського? Якщо немає у вас національної свідомости, то підсвідомий поклик української крові мусить збунтуватись у вашій душі! Хто вам рідний — Росія чи Україна? Чию кров ви виссали з грудей матері-українки, російську чи українську? Чия земля, чий кривавий піт кормить вас?

Схаменіться, ви всі, що зійшли на ганебний шлях. Своєю поведінкою та патріотизмом гідних, чесних українців, покажіть, що ви вірні сини України, що ви готові в кожному менті зібросю в руках боротися за Неї...

А ти, Українська Молоде, що йдеш чесним шляхом та вірно й гордо несеш у своєму серці заповіді борців України, освідомлюй тих усіх своїх братів, що зійшли на ганебний шлях зради! Щирим словом та власним прикладом покажи їм правий шлях, що ним повинна йти сьогодні вся українська молодь. Навчи її ненавидіти ганебне рабство. Докажи своїм заблуканим друзям на прикладах з української героїчної історії та на прикладах боротьби молоді інших народів за свою волю, що молода душа соромиться рабського ярма! Докажи, що українська молодь всіма порухами своєї душі ненавидить московські пуга! П'ятнуй гостро всякі ганебні поступки молоді, засліпленої московсько-большевицькою брехнею! Хай терпіння й вороже ярмо на рідному народові гризуть сумління всієї української молоді та зроджують у молодій душі не рабський страх і покору ворогові, а хай зроджують благословенний спротив, що рватиме всіх до боротьби за волю, славу й честь України!

Дивись добре, Українська Молоде, куди ведуть большевицькі імперіялістичні шляхи!

О. П.

Нариси з історії філософії

Плутон

Життя Платона, найславетнішого — поряд з Аристотелем — філософа греко-римської античності і безперечно одного з найбільших філософів всесвіту, було вже за найближчих поколінь по його смерті стилізоване глибоким пієтизмом його учнів і прихильників у дусі побожної легенди про «божественного мудреця», а пізніше прикрашене безліччю цікавих, проте історично дуже сумнівних анекдот і довірливих припущень; тим часом певних біографічних відомостей збереглося поглядно мало, і в цьому відношенні власні філософічні твори самого Платона нам теж мало допомагають, бо лишається ще й насьогодні зовсім дискусійним питання — в якій хронологічній послідовності вони були складені.

Платон, син Аристона, за первісним своїм ім'ям — Аристоклес, прозваний ще в ранньому юнацтві «Платоном» (тобто «широким») за широчиною грудей, перебував майже все своє довге життя (428-348 до Р. Х.) в Атонах. За походженням своїм він належав до найстаровиннішої атенської аристократії і був за свого юнацтва щільно пов'язаний спорідненням та приязню з тими аристократичними колами, які під керівництвом двоюрідного брата Платоновоі матері софіста Критія та інших Платонових родичів намагались, під кінець великої Пельопоннеської війни (431-404 до Р. Х.), завалити в Атонах демократичний державний лад і залишили по собі, наслідком свого короткотривалого й кривавого аристократичного режиму 404-403 рр., сумну славу в характері т. зв. «тридцятьох тиранів». Проте особистої участі в цій політичній боротьбі Платон не брав, присвятивши себе складанню трагедій і дитирамбів (певний рід хорової лірики релігійно-мітологічного змісту), а пізніше — виключно філософії. Легенда твердить, що саме під впливом Сократового філософування він спалив усі свої поетичні твори і зрікся віршованої поетичної творчості надалі; і немає сумніву, що не сам лише консеквентний раціоналізм Сократа, але й ціла його моральна постать справили на молодого Платона величезне й незабутнє враження, хоч ми не можемо точно встановити, як інтенсивно й як довго Платон «учився» в Сократа (тобто брав участь у Сократових усних розмовах на етичні та інші філософічні теми), і найправдоподібніше, що особисті взаємини між ними двома існували лише за останніх років Сократового життя. Проте по засудженні й страті Сократа (399 до Р. Х.) Платон, подібно до більшості Сократових учнів, почувався політично загрозеним, лишив Атени і кілька років подорожував — не лише по Греції, але й до Кіреми (теперішня Барка), може й до Єгипту, і цілком певно — по грецьких кольоніях

Південної Італії та Сицилії. Зазнавши великої небезпеки при дворі суворого й повного підозри тирана Сиракуз Діонісія Старшого (деталі цієї пригоди мають, на жаль, анекдотичний характер), він повернувся до Атен, де й заснував (приблизно 387 р.), в одному з атенських передмість власну філософічну школу, що з випадкових причин (через суміжність з «гімназією» — тобто місцем спортових вправ — присвяченою культурі давньогрецького мітичного героя Академа) одержала ім'я «Академія» — ім'я, яке пізніше перейшло й на філософію плятонізму, іменовану в античності переважно «академічною». Плятонова Академія була перша в історії греко-римської культури філософічна школа, що мала сталу й правно оформлену організацію в характері науково-дослідного й учбового закладу, і вона стала за зразок для аналогічних пізніших філософічних шкіл перипатетиків (прихильників Аристотелевої філософії), стоїків і епікурейців. Вона безперервно проіснувала в Атенах аж до свого закриття (з конфіскацією майна та заборонаю викладати плятонізм) фанатичним цісарем Юстиніаном I в 529 р. по Р. Х.

Філософічна діяльність Плятона в Академії була в дальшому лише двічі на короткий час перервана ще двома його подорожами до Сиракуз (367 і 361 рр.), де він марно намагався схилити Діонісієвого сина й спадкоємця — Діонісія Молодшого — до «справедливішого» державного режиму, а також усіма засобами підтримував політичне становище близького Діонісієвого родича Діона, що став був прихильником його філософії. Спроба Діона захопити владу в Сиракузах збройним шляхом і запровадити в них більш-менш аристократичний режим (357 р.) користалася з цюнайменше моральної беззастережної підтримки з боку цілої Академії; проте, коли та спроба закінчилась убивством Діона, Плятон, як здається, остаточно відійшов від усякої політичної діяльності (а в політичні справи своїх рідних Атен він взагалі ніколи не втручався).

До особистої характеристики Плятона належить також, що він ніколи не був одружений. Керування Академією перейняв по його смерті його небіж Спевсипп.

Плятонова метафізика, що становить найголовнішу частину плятонізму і першу в історії європейської культури засаду філософічного ідеалізму, зазнала вже за античних часів дуже відмінних тлумачень, а так само й за новітньої доби. На це є ціла низка поважних причин:

Поперше, Плятон — перший європейський філософ, чії твори дійшли до нас не у вигляді поодиноких фрагментів або в перекладах, а більш-менш повністю. Це значною мірою ускладнює проблему його стосунків до його попередників, зокрема коли брати до уваги дуже поширений в античному письменстві звичай — полемізувати проти чийсь опінії, не називати їх автора. Особливо важким лишається питання про стосунок філософії Плятона до філософії його безпосереднього вчителя — Сократа. Тимчасом як в античності, за доби Ренесансу і ще в 17-18 віках переважав погляд на Плятона, як на прямого продовжувача Сократових усних учень, — за 19. віку потроху встановилось переконання, що в переважній більшості Плятонових діялогів (а майже в усіх них Сократ виступає в характері головного речника)

постать Сократа є лише літературною фікцією, вживаною для викладання філософічних концепцій самого Платона, часом зовсім не навіяних історичним Сократом, або й не пов'язаних із Сократовим усним філософуванням. Проте цього не можна з певністю сказати про всі Платонові твори, і в багатьох відношеннях межа між «сократизмом» і «платонізмом» лишається аж ніяк не певною.

Подруге, Платон — не лише великий філософ, але й один із найбільших давньогрецьких майстрів мистецької прози. Діалогічна форма викладу в усіх його творах (за винятком його «Листів» та ще деяких, напевне зфальшованих пізнішими платоніками) засадниче править не лише за засіб зацікавлення читача, але й для характеристики дієвих осіб, драматизації становища та інших суто літературних ефектів, а невимущеність діалогічної розмови приводить до частих відхилів від основної теми, ба навіть до обличення первісної теми, яка переходить у щось безпосередньо з нею не пов'язане. Щоправда, в деяких пізніх творах Платонових діалогічна форма викладу зберігається лише зовнішньо, в характері умовної схеми, і втрачає всяку літературну вартість; проте примхливість і заплутаність ходу думок лишається і тут та сама.

Потретє, знаємо з висловів самого Платона, що він розглядав свої писемні твори як щось другорядне супроти свого усного навчання, і дуже можливо, що найглибші філософічні «таємниці» свого вчення він волів взагалі не довіряти паперові — аби вони не потрапили до «не гідних» осіб — а викладати лише усно найближчим учням. З цим неначе узгоджується той факт, що чи не в більшості Платонових діалогів основне питання так і лишається, по просторій дискусії, без виразного розв'язання, або ж це останнє подається лише в формі багатозначних натяків. В інших випадках Платон залюбки вживає образної мови або вдається до того, що він називає «мітами», тобто знов таки до викладу засадниче символічного, застерігаючись, що певні глибокі істини (зокрема пов'язані з релігійними проблемами) принципово не надаються до суто раціонального формулювання. В усякому разі, з його форми викладу надто важко добачити, якою мірою він відхилився від Сократового чистого раціоналізму в бік іраціоналізму; і правдоподібно, що йому самому якраз на такій непевності враження й залежало.

Почетверте — і це, мабуть, найголовніше — Платон упродовжив свого довгого життя не раз і не два істотно модифікував свої концепції; а ми, не маючи сливе ніяких надійних критеріїв для встановлення хронологічної послідовності переважної більшості його творів, тим самим позбавлені можливості визначити загальні напрями розвитку його філософії та її остаточні висновки. Це стосується не до самих лише деталей поодиноких формулювань, що майже в кожному іншому діалогові є відмінні, але й до таких, приміром, суттєвих пунктів платонізму, як от оптимістична або песимістична оцінка земного буття, проблема природи душі людської та її безсмертя, проблема теїзму й пантеїзму; а вже найбільшою мірою це стосується саме до центральної доктрини цілого платонізму — до вчення про метафізичні «ідеї».

Вчення про ідеї є насамперед геніяльною спробою синтезу ге-

раклітизму та елеатської філософії — з одного боку, вчення Геракліта Ефеського про змінність і «плинність» усіх речей («*panta rhei*» — «все тече») і, з другого боку, вчення Парменіда Елейського про єдність, неподільність, незмінність «справжнього» буття. Сократів раціоналізм не може бути скерований ні на щось абсолютно змінне, ні на щось абсолютно незмінне. Отже, якщо раціональне знання взагалі існує, то воно має за свій об'єкт не плинні (та суб'єктивні) «образи» зовнішнього світу, а їхні «праобрази», що якоюсь мірою «беруть участь» у фізичних речах, «відбиваються» в них або «наслідуються» ними. Цими праобразами — і разом з тим нормами — зовнішнього, приступного змісла і змінного зовнішнього світу і є Плятонові «ідеї», приступні самому лише розумові

Цю гносеологію (чи то теорію пізнання), пристосовану до Сократового раціоналізму, найлегше зрозуміти в двох галузях знання, які самого Сократа засадниче не цікавили — в природознавстві і в математиці. Всі природні явища на землі (а астрономічні явища сприймалися давніми греками зовсім інакше) є індивідуальні й проминуці; проте є в них і щось непроминуце. Коли Антисген, заперечуючи Плятонове вчення про ідеї, казав: «коней бачу, а кінськості не бачу» — він мав рацію в тому сенсі, що «бачити» можна справді лише поодиноких коней; а все ж таки існує й «кінськість», тобто, за модерним виразом, «кінська порода», без якої і окремий кінь не був би конем, і яка вповні «наявна» в кожному окремому коневі. Адже поняття «кінь» не є суб'єктивним вигадом людського розуму, а відповідає чомусь реальному, що не залежить від життя та смерти окремого коня і може розглядатись, як щось принципово незмінне (абстрагуючись від теорії еволюцій, яка Плятонові засадниче чужа і, зрештою, набрала більш-менш наукового вигляду щойно в 19. сторіччі). Але ця реальність «кінської породи» є приступна самому лише розумові, а не зовнішнім зміслам, і вона належить до іншої «сфери буття», аніж поодинокі коні, хоч і «формує» їх.

Ще простіше стоїть справа з математичними величинами. Адже в приступній зовнішній зміслам природі їх взагалі немає — ні точних геометричних фігур, ані точної міри чи числа. А все ж таки геометричні та арифметичні величини не лише існують, але й уможливають наукове про них знання — знання, як Плятон був певен, абсолютне й незаперечне. Отже — висновує Плятон — щоб знання психологічне, етичне, соціальне було таким самим абсолютним, як і математичне або природознавче, треба, щоб дотичні поняття відповідали до певних «ідей», які так само правлять за зразок для людей та їхніх вчинків, як геометричний «мисливий» трикутник визначає собою свою завжди недосконалу подобу, накреслену на піску або папері. Окрема людина є лише недосконалим відбитком ідеї «людськості», вона є добра, якщо вона є причетна до ідеї «добра», держава є справедлива, якщо вона є причетна до ідеї «справедливості», і т. і. А що поодинока держава здебільшого буває — власне кажучи, якоюсь мірою не може не бути — несправедлива, — це так само мало важить для «справжньої» науки про державу, як не важить для геометрії фактична недосконалість накресленого на піску кола.

Не зупинятимемось тут на критиці цієї сміливої теорії пізнання;

таку критику подала пізніша європейська філософія, спершу в особі Аристотеля, а потім — за середньовіччя, в кількавіковій дискусії між «реалізмом» і «номіналізмом». Зазначимо лише, що Плятон сам добре розумів ту головну небезпеку свого вчення, яку йому й закидали за всіх часів противники плятонізму — мовляв, його «ідеї» є не що інше, як «гіпостазовані» (усамостійнені) загальні поняття, відірвані від «реальних речей». Дотична аргументація Плятона в його найтоловніших філософічних діалогах — як от «Файдр», «Симпосій» (чи то «Бенкет»), «Філеб», «Парменід», 6. і 7. книги «Політії» (чи то «Держави») — належить до шедеврів філософічної думки, проте занадто скомплікована, щоб можна було тут на неї застановитись. Розглянемо радше, яких висновків доходить Плятон, на основі свого вчення про ідеї, в галузі етики, політики, релігійної філософії, космології.

Якщо все буття роздвоюється на два засадниче відмінні і аж ніяк не рівновартісні «світи» — світ ідей і світ їхніх засадничих недосконалих «відбитків» (при чому поняття «матерії» як такої взагалі сливе зникає — незалежним від ідей та їх формувально-го діяння лишається хібащо «чистий простір»), — то завданням людини начебто повинне бути «наближення» до світу ідей через їх розумове пізнання, тобто життя суто контемплятивне (споглядальне). В такому випадку не сама лише життєва діяльність, але й різниця між життям і смертю не має для людини ніякого «справжнього» значення; більш того — через засадничу й неоправдану недосконалість фізичного життя, мудрець повинен воліти вмерти, аніж жити, і життя для нього — лише «підготовка до смерти». Отак Плятон і твердить у діалогові «Файдон», де він доходить скрайнього песимізму. Проте в інших творах цей заснований на гносеології песимізм перехрещується, а почасти й зводиться нанівець, заснованим на естетичних та етичних постулатах оптимізмом. В діялогові «Симпосій» (під мистецьким кутом зору, безперечно найвищим Плятоновим осягом) висувається — щоправда, переважно в «мітичній» формі викладу — вчення про божественний «Ерос» («Кохання»), що він спонукує людину, в шуканні краси, переходити від краси тілесної до краси духової, а далі — до розумового осягнення самої найвищої ідеї Краси, а тим самим і до максимальної приступної людині «причетности» до світу ідей. Таким чином «земне» життя виявляється не таким вже безнадійним (оце і є концепція т. зв. «плятонічного кохання», дуже звульгаризована пізніше за доби Ренесансу і сентименталізму). Щоправда, від фізичної краси, при цьому піднесенні від нижчого до вищого, остаточно, власне, нічого вже не лишається, і важко сказати, чим «ідея» Краси різниться від «ідей» Добра взагалі. Мабуть, саме через це Плятон у пізніше складених ним частинах «Політії» вже прямо оголошує «ідею» Добра — суттю кажучи, під логічним кутом зору цілком довільно — найвищою ідеєю взагалі. Це дає йому можливість переходу від індивідуальної етики до соціальної, і то в такий спосіб, що «загальне добро» стає єдиною метою існування суспільства, а індивідуальні якості людські взагалі не беруться в рахунок. Плятонова простора «Політія» (в 10 книгах) — найдавніша і найцікавіша з усіх європейських утопій — саме й присвячена зображенню «ідеального» державного ладу, начебто заснованого на ідеї «справед-

ливости», де все робиться виключно для «загального добра»: засаднице позбавлена всяких прав (не самих лише політичних!) нижча каста «працівників» працює, щоб прохарчувати себе самих і вищу касту, що її члени, зазнавши спеціального і дуже суворого виховання, потрапляють, залежно від особистих здібностей, або до виконавчого стану «вартових» (військо, поліція, виконавчі уряди), або ж до керівного стану «правлячих», що складають закони і взагалі керують державою. Проте й вища каста існує виключно для «загального добра», і тому, заради ліпшого виконання своїх функцій та більшої відданості «спільній справі», повинна зректися не лише приватної власності, але й родини: шлюби влаштовуються державою лише тимчасово, дітей виховується колективно, і ніхто навіть не повинен знати, хто його батьки і хто його діти. На додаток до цієї оригінальної конструкції (яку лише дуже умовно можна назвати «становим комунізмом»), жінки вищої касты — «правлячих» і «вартових» — мають точнісінько ті самі права та обов'язки, що й чоловіки. Мистецтва й науки суворо нормуються державою, за виключно моральними критеріями; гомерівський епос, напр., заборонений.

В «Політії» про соціальне становище нижчої касты — «працівників» — майже нічого не говориться — і то з цілком зрозумілої причини: вони просто повинні слухатись законів, складаних, заради «загального добра», «правлячими» і здійснюваних «вартівими». Пізніше — вже під кінець життя — Платон заповнив цю прогалину, образивши в 12 книгах своїх «Законів» інший тип держави — менш «ідеальний» за той, що в «Політії», зате й здійсненніший, бо розрахований на той випадок, якби поділити громадян на дві касты таки не пощастило. Це — суто аграрна держава, що не повинна числити понад 5.040 родин, герметично відділена від зовнішнього світу (зовнішня торгівля і подорожі за кордон заборонені, внутрішня торгівля і ремісництво передані політично безправним чужинцям-імігрантам); родина і приватна власність існують, проте земля належить державі і перебуває лише в приватному землекористанні. Державні устрій — змішаного типу, з елементами поміркованої демократії. Якщо в «Політії» релігія була сліве вповні заступлена Платоновою філософією та культом «ідеї Добра», то в «Законах» навпаки — філософія відходить на задній план, зате місцеві релігійні звичаї та обряди становлять основу не самого лише виховання, але й цілого духового життя громадян. Хто з цим не згоден, зазнає тривалого ув'язнення, а якщо й це не подіє, то кари на горло.

Прийнято думати, що деякі з Платонових соціально-політичних ідей знайшли собі здійснення в становому християнському суспільстві європейського середньовіччя, а ще більшою мірою — в кастовому суспільстві Індії. Ці аналогії не є слушні. Обидва ці типи суспільного ладу базувались на реальній релігії, тимчасом як для Платона релігія або розчиняється в філософічних абстракціях (в «Політії»), або ж править за сурогат для «нездібних до філософування» народніх мас (в «Законах»). Втім, саме в питаннях релігії та релігійної філософії Платон найбільше сам собі в різних творах суперечить. Справа в тому, що Платонові — людині особисто глибоко релігійній — надзвичайно залежало на тому, щоб включити в свою філософічну систему певні елементи

теїзму та релігійної віри взагалі, хоч це з його основного вчення про ідеї аж ніяк не випливає. Платон виразно ототожнює зверхне — суттєво кажучи, єдине — божество з «ідеєю Добра», проте надає цій «ідеї» рівно ж і роллю «деміурга» — творця світу (що, правда, в формі «міту», бо за раціональним вченням про ідеї світ радше повинен був би бути вічним); Платон аж безліч разів намагається довести (в найрізноманітніші способи) безсмерття душі людської, проте вагається — чи ціла душа є безсмертна, а чи сама лише її «розумова» частина — і наче не помічає, що лише в першому випадку йдеться про безсмертя особисте, тимчасом як у другому — про «безсмертя» безособове, пантеїстичного характеру. За основним своїм характером, платонізм виявляє виразну тенденцію до пантеїзму, проте він більш-менш штучно поєднаний з деякими теїстичними, ба навіть містичними елементами.

Містицизм найбільш виявляється в Платоновій космогонії, під впливом пітагорейської «містики чисел», з якою Платон докладно ознайомився був за своїх італійських подорожей. Присвячений цим темам пізній діалог «Тимай» подає цілком фантастичну доктрину про будову й постання фізичного світу, збудовану на довільних математичних комбінаціях. Це далеко найслабша сторона Платонові філософії системи — але це все ж частина системи, тим часом як перед Платоном Європа філософії системи як такої ще не знала була.

Г. ВАЩЕНКО

Олександр Македонський

(Спроба характеристики)

Англійський історик професор Веніамин Уїллер так починає свою монографію «Олександр Великий»:

«Історія не знає другої особи, що стільки б зробила для нашої цивілізації, як Олександр Македонський. Він вирівняв площу, на якій був збудований будинок європейської історії. Все, що входило в коло його завоювань, вносило свою частину в формування тієї середньоморської цивілізації, що під керівництвом Риму стала базою для європейського життя. Все що, лежить за цією межею, перебуває ніби на другій планеті».

Але нас, крім цього, цікавить ще сама особа Олександра Македонського. Це була людина особливого характеру. Він сполучав у собі війняткову мужність і хоробрість з великою гуманністю, величність духа з шляхетною простотою, здібність до піднесених почувань з умінням орієнтуватися в найскладніших умовах реального життя. Всі ці високі властивості вдачі не були лише природними дарами, а виробились у Олександра Македонського в процесі виховання і упертої праці над собою. Тим то Олександр Великий може бути прикладом для нашої молоді, що, готуючись до боротьби за Батьківщину, мусить багато працювати над виробленням у себе високих рис характеру.

Олександр був сином Македонського царя Пилипа й цариці Олімпії. Обоє вони були непересічними людьми і свої властивості передали синові. Як зазначає Уїллер, Пилип відзначався здібністю розпізнавати людей, орієнтуватися в політичних обставинах і рішучістю в діях. Ці риси успадкував від нього і Олександр. Від матері він успадкував палкий темперамент, романтизм, прив'язаність до друзів, делікатність і ніжне ставлення до слабих, а головне — широчінь і велич душі — ті риси, що викликали до нього любов і відданість тих, хто його знав. Разом з тим він успадкував від матері глибоку щирю релігійність, що мала в собі елементи містики. Але він перевищив своїх батьків. Коли Пилип був великим практичним політиком, часто безпринциповим і гнучким, то Олександр відзначився великою принциповістю. Будучи таким же палким, як і його мати, він умів тримати себе в руках і лише іноді піддавався своєму темпераментові, в чому потім щиро каявся. Цим він зобов'язаний вихованню і самовихованню. «Коли він (Олександр) багато де в чому перевищив їх (своїх батьків) — пише Уїллер — особливо ж здібністю володіти собою, піднесеністю прагнень, що мали у нього більш ідеальний характер, шляхетністю поглядів на життя і на свої обов'язки, то цим він зобов'язаний принаймні до якоїсь міри, своєму прекрасному вихованню і освіті».

До 7 років Олександр, як це водилось взагалі у греків, виховувався в суто родинних обставинах під доглядом матері і няньки Ліники, яка його дуже любила, — в товаристві дітей, весело граючись з ними. Після семи років він переходить під догляд педагога Леоніда. Це був суворий педагог. Він, як пише Плутарх, намагався виховати в Олександрі фізичну й моральну витривалість та презирство до розкошів. Він часто приходив в кімнату Олександра, відкривав шуфляди, в яких він тримав свою одягу, заглядав всюди, щоб переконатись, чи не положила туди мати чогось такого, в чому Олександр не мав би дійсної потреби і що привичило б його до розкошів і розбещености.

Таке виховання дало добрі наслідки. Олександр справді був дуже витривалим у питві і їжі. Коли цариця Ада, на знак пошани до нього, послала йому найкращих кухарів, він сказав, що не потребує їх, що він має кращих кухарів — тих, що дав йому виховник Леонід, а саме: для снідання — кухаря, що зветься «нічний піший перехід», для обіду — кухаря під назвою, «легке снідання».

Витривалість малого Олександра, вміння володіти собою, поєднані з вийнятовою хоробрістю, з особливою яскравістю виявились в такому випадкові.

Пилип купив коня, що потім був названий, можливо за широку голову, Буцефалом. Випробовували його в присутності самого Пилипа і Олександра, якому тоді було 12 років. Але кінь був дикий і нікого до себе не підпускав, так що цар вирішив відмовитись від нього. Тоді Олександр звернувся до батька, щоб той дозволив йому сісти на коня. Цар спочатку посміявся з хлопця, а потім згодився на його прохання. Олександр сміливо підійшов до коня, взяв його за уздечку і побіг рядом з ним. Потім скочив на коня і помчав на ньому, підганяючи його. Кінь спочатку намагався скинути хлопця, а потім присмирів. Як триумфатор повернувся Олександр до захоплених глядачів. З того часу Буцефал став улюблен-

цем і вірним другом Олександра. На ньому він зробив свої славні походи.

Цей випадок свідчить не лише про велику хоробрість малого Олександра, а й про його здібність володіти собою. Можна навіть сказати, що випадок з Буцефалом має символічний характер. Подібно до того, як Олександр опанував дикого Буцефала, так він опанував і свій палкий темперамент.

Коли Олександр було 12-13 років, учителем і виховником його став великий грецький філософ Аристотель, енциклопедист старого часу. Нема сумніву в тому, що він збагатив свого вихованця широкими й глибокими знаннями і розвинув його інтелектуальні здібності. За свідченням Плутарха, Олександр не тільки одержав від Аристотеля ґрунтовні знання в галузі етики, політики, а був посвячений ним у глибокі таємниці науки, що називались тоді епоптичними (присутними лише посвяченим) і не викладались звичайним учням.

Улюбленою книгою Олександра стала «Іліяда» Гомера, а улюбленим героєм — Ахілес.

Але разом з тим Аристотель мав великий вплив і на формування вдачі Олександра. Він виховував його у душі стриманості і здорового глузду.

Фактично виховний вплив Аристотеля на Олександра, формуючи в ньому шляхетні риси вдачі і підтримуючи і удосконалюючи те, що він отримав від своїх батьків, в той же час поборював ті негативні риси, що їх Олександр міг перейняти від них. В наслідок цього в особі Олександра об'єднались філософ з широкими інтересами і глибокими знаннями і геніальний політик, що з великою енергією і мужністю реалізував свої плани в житті. Широчінь поглядів і шляхетність вдачі утримували Олександра від дрібязковости, що часто буває властива навіть видатним людям. А його висока моральність особливо виявилась у статевої стриманості, що була зовсім не властива його батькові. «Прикладаючи найтонший критерій володіння собою — пише про нього Уїллер — до його поводження з жіноцтвом і до всієї його поведінки в питаннях статевої моралі, не можна не визнати, що в цьому він випередив найкращих людей свого часу».

Крім того, в особі Олександра звертає на себе увагу його висока принципиовість і щирість, чого не можна сказати про його батька, що в своїй діяльності, як голова держави, часто виявляв хитрість.

Всі ці риси вдачі яскраво виявились у всій діяльності Олександра, як великого завойовника і політика, і вони ж обумовлювали його успіхи.

Олександр поставив перед собою грандіозне завдання — об'єднати Європу й Азію в єдину політичну і культурну цілість, об'єднати так, щоб народи, що мали б увійти до складу цієї великої держави, не лише нічого не програли від цього об'єднання, а, навпаки, виграли. Здавалось, що в Олександра не було найменших даних, щоб виконати таке грандіозне завдання.

Не зважаючи на великі політичні успіхи Пилипа Македонського, що прагнув об'єднати під своєю владою Грецію, Македонія після смерті Пилипа не була ще такою могутньою державою, щоб в боротьбі перемогти Схід. А головне те, що Греція не була ще посправжньому об'єднана. Частина грецьких республік не підкори-

лась і не хотіла коритись Македонському цареві, а ті, що підкорились, перебували з Македонією лише в формальному єднанні. Особливо це треба сказати про Аteni. Там ще великий вплив мав великий ворог Пилипа славетний оратор Демостен.

Подібні настрої у відношенні до Македонії існували також і в інших грецьких республіках, напр. в Спарті. Після смерті Пилипа боротьба проти гегемонії Македонського царя значно посилилась. Не зважаючи на це, Олександр не відступив від поставленої перед собою мети і діяв з надзвичайною енергією і рішучістю. Великий спротив Олександрові робили тебанці. З порівнянню невеликим військом він пішов на Теби. Боротьба набула жорстокого характеру. Кінець-кінцем Теби були взяті і зруйновані македонцями, хоч Олександр взагалі був проти жорстокої руйнації. Після падіння Теб, усі грецькі держави були об'єднані в один союз на засадах взаємного миру і вільної торгівлі. Але кожна держава мала свій уряд і не платила жодної данини.

Після цього він рушив походом у Малу Азію і таким чином розпочав війну з могутнім перським царем Дарієм. Ми не будемо зупинятися на окремих моментах цієї війни. Зупинимось лише на тих подіях її, що з особливою яскравістю висвітлюють характер Олександра. Це перш за все великий бій на річці Іссі, де був перший удар македонців з великою армією перського царя Дарія. Персів було 500–600 тисяч, македонців — лише 30 тисяч. Здавалося, що при такій кількисній перевазі ворожого війська не могло бути жодної надії на перемогу македонців. І все ж таки вони перемогли з дуже незначними втратами людей. Тут величну роль відіграла особиста надзвичайна хоробрість Олександра, здібність орієнтуватися в обставинах бою і вміння викликати у вояків бойовий ентузіазм і віру в перемогу. В бою на Іссі Олександр, ризикуючи життям, кинувся серед ворожого війська якраз туди, де був Дарій. Перського царя, що стояв на колесниці, оточували численні вояки. Але Олександр з порівнянню невеликою кількістю македонців помчав проти царя. Той не витримав і почав тікати, а слідом за ним побігло й розсіялось все перське військо, залишивши македонцям велику здобич. Між іншим, у полон до Олександра попала дружина Дарія і багато жінок, яких він узяв з собою в похід, сподіваючись легкої перемоги над греками. І тут виявилася велика стриманість і шляхетність Олександра. Жіноча честь полонянок не була порушена. Треба зазначити, що таке поводження з полонянками в ті часи було незвичним.

Після бою при Іссі перські міста майже без спротиву здавалися Олександрові, і він швидко просувався на Схід. При цьому виявилась у всій повноті глибока релігійність великого завойовника, успадкована ним від матері. Де він не був, він завжди з великою пошаною ставився до релігійних вірувань місцевого населення. Це не було, як зазначають біографи Олександра, лише актом політичної мудрости, а наслідком щирого благоговіння до того, в чому відчувалася присутність Божественної Сили. А проте, ця риса привертала до Олександра довір'я і пошану збоку місцевого населення і зменшувала спротив проти нього.

Бій при річці Іссі відбувся в 333 р. Через два роки, себто 331 р, відбувся останній бій між військом Олександра і Дарія. Перський цар готувався до нього довго і ретельно. Він зоблігував один

мільйон піхоти і сорок тисяч кавалерії. Перське військо мало особливі колесниці з ножами на дишлях і колесах. Було при війську також багато бойових слонів. І все ж таки завдяки військовому генію Олександра перське військо було розбите, а Дарій після цього примушений був тікати в гори на північ. Слідом за ним пішов із своїм військом і Олександр. Разом з Дарієм тікав і його прибічник Бесс. Але, бачучи, що справа Дарія програна, Бесс підступно вбив його, бажаючи цим заслужити ласку Олександра. Але той віддав його перському судові, і Бесс був жорстоко покараний. Таким чином уся мала Азія опинилася під владою Олександра. Одночасно з тим, силою зброї і мудрою політикою був приєднаний до великої імперії Олександра і Єгипет.

Розбивши остаточно Дарія і підкоривши собі величезну перську державу, Олександр рушив походом далі на схід, на Індію. Але цей похід закінчився невдачею. Війську довелося переходити через пустелі у велику спеку і терпіти спрагу. Один епізод цього важкого переходу свідчить про величність вдачі і витривалості Олександра. Ідучи по пустелі і терплячи спрагу, військо натрапило на заглибину, в якій була невелика кількість води. Вояки збрали її в шолом і піднесли Олександрові. Але він вилив її, подаючи приклад витривалості...

Не зважаючи на труднощі переходу, військо Олександра таки вступило в північну Індію. Але він побачив, що рухатись далі неможливо, бо військо було дуже стомлене, і в ньому почались незадоволення. Зважаючи на це, він повернувся назад до Персії.

Тут він приступив до мирної політики, яку провадив з великою мудрістю. Завдання його полягало в тому, щоб з'єднати Схід і Захід як з погляду політичного, так і культурного. Виконуючи це завдання, Олександр уникав найменшого насильства. В основному він залишив державний устрій, що існував в Персії до цього. Між іншим, він залишив поділ держави на сатранії. Але зараз він в цю азійську систему вніс дещо нове, європейське. Це було місцеве самоврядування, що вносило в державне життя елемент демократизму і обмежувало владу сатранів, що до цього мала деспотичний характер.

Так само тактовно повадився він і з місцевим населенням. Багато персів, що раніш посідали високі посади при Дарії, Олександр залишив на попередніх посадах. Декого з них він наблизив до себе, і вони стали його вірними прибічниками. Взагалі Олександр відзначався великим довір'ям до людей. Але це не була легковажність. Він вірив людям доти, поки вони цього заслуговували. Коли ж вони не виправдували довір'я, Олександр різко змінював своє ставлення до них.

Разом з тим Олександр прагнув до поєднання культур Заходу і Сходу. Зокрема в своєму особистому побуті, як монарха великої держави, він почав вводити деякі звичаї перських царів.

Як символ цього, він організував «Колективне весілля» 92 своїх найближчих прибічників-греків з такою ж кількістю дівчат з кращих перських родин. Весілля відбулося з великою врочистістю й справді наблизило до греків велику кількість впливових персів.

Але така, суттю мудра, політика Олександра викликала в деякого з греків незадоволення. Серед незадоволених були й вірні

друзі Олександра, що були всім еством віддані йому й під час походів не раз ризикували своїм життям.

Стосунки між ними і Олександром напружувались. До цього ще треба додати, що в умовах східньої розкоші Олександр почав відступати від своєї майже аскетичної стриманості. В таких умовах він допустився вчинку, що важким каменем впав на його сумління. Під час вечери, коли було випито чимало вина, він гостро посварився з своїм старим другом Клітом, братом своєї няньки, що не раз урятував йому життя, і в запалі гніву вбив його. Це так важко вплинуло на нього, що він два дні не виходив до людей, оплакуючи вбитого ним друга. Взагалі звичай пишного життя східніх можновладців негативно відбилися на Олександрі. Щоправда, він не став східнім деспотом, але відійшов від тієї шляхетної стриманості і скромності, що була йому властива до того.

Після смерті Олександра його величезна імперія, що об'єднувала всі середньоморські країни, була розподілена на окремі держави, на чолі яких стали найближчі прибічники Олександра. Але цим не були знищені великі досягнення його завоювань і мудрої політики. Ідея культурної єдності Сходу і Заходу, якій Олександр присвятив все своє життя залишилась живою і розвивалась далі.

Ось що пише про ці культурні досягнення Уїллер. «Людина, як мірило всесвіту, як генератор живої енергії, як первісне джерело громадської влади, вперше виявила себе в Греції. Греція виробила поняття про красу, з якої вирости плястичні мистецтва; Греція виробила поняття про владу, з якої вироста демократична держава... Він (Олександр), як вихор, розніс насіння, що достигло в Греції, по цілому світові».

Справу об'єднання Сходу і Заходу не лише з культурного, а й політичного погляду, довершив Рим, об'єднавши під своєю владою всі країни, що входили до складу імперії Олександра до його смерті. Але Рим не тільки підкорив їх своїй владі — він продовжував його мудру політику і в галузі культури. Це дало великі наслідки. Органічно з'єднуються досягнення духової культури Сходу і Заходу, створюється такі центри науки і філософії, як Олександрія, Антіохія, започатковується славетна олександрійська бібліотека, в якій було зібрано величезну кількість манускриптів. Але найяскравішим виявом об'єднання культур Сходу і Заходу була філософія неоплатоників, що зародилась в Олександрії і мала таких видатних представників, як Філон і Плотін. У ній ми бачимо об'єднання східнього мистецтва з глибиною, стрункістю і систематичністю грецької філософської думки.

Всі ці досягнення в галузі політики і культури стали ґрунтом для поширення християнства. Апостоли могли вільно переходити з країни в країну і на величезних просторах Римської імперії ширити віру Христову. А коли настав час зформуванню християнських догматів і розбудувати християнську теологію, тут у великій пригоді стали філософські школи, що існували тоді на теренах Римської імперії, а особливо школа Олександрійська. Аналізуючи твори таких отців і вчителів Церкви, як Юстип Філософ, Климент Олександрійський, Ориген, ми знаходимо в них, багато спільного з вченням неоплатоників, особливо щодо формулювання релігійних ідей.

Особа Олександра Македонського має в собі багато повчального для нашої молоді. На прикладі його можна бачити, яку велику силу в формуванні людської особистості має виховання і самовиховання. Від природи Олександр одержав багато дарів. Але разом з ними він одержав від своїх батьків і багато негативного. Шляхом виховання і впертої праці над самим собою, в Олександра розвинулися позитивні риси характеру і були стримані риси негативні. Своїми позитивними рисами, — високою ідейністю і принциповістю, величчю духа і відсутністю дріб'язкових амбіцій, мужністю, рішучістю, високою гуманністю, глибокою релігійністю, здібністю до щирої дружби, стриманістю і вмінням володіти собою — Олександр мусить стати зразком для нашої молоді*).

Разом з тим Олександр мусить бути зразком і для наших політичних діячів. Політика і дипломатія за останні часи стали синонімами хитрощів, ошуканства, інтриг. Така політика і дипломатія нічого доброго і тривалого не дає. Успіхи її позірні і короткотермінові, бо на брехні довго їздити не можна. Переконливим доказом цього може бути політика ССРСР. Вона якийсь час мала успіх, та й то лише назовні. Наслідки її були і є шкідливими не лише для чужинців, а й для народів ССРСР. Та й ці успіхи, коли під ними розуміти зріст мілітарної могутності большевиків і поширення їхнього впливу в світі, — лише короткотермінові. Світ уже почав розуміти брехливість Москви і перестав їй вірити.

Отже і наші політики мусять бути пройняті високою ідеєю і служити їй чесно й віддано, віддаючи їй усі свої сили і відкидаючи на бік особисті інтереси і амбіції.

ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО

Уява та її роль в житті людини

(Закінчення)

Виховання завжди з'єднується з самовихованням, а те й інше своєю чергою має спиратися на природній розвиток людини. Так само, як не можна у сліпого від народження розвинути шляхом виховання зір, так не можна було б розвивати у людин будь-яку психічну здібність, коли б вона не була закладена в її природі. Все це повною мірою стосується і до виховання творчої уяви. Щоб виховувати її з певним успіхом, треба наперед знати, як вона

*) Повчальним для нашої молоді мусить бути і сумний випадок з убивством Кліта. Він свідчить про те, що праця людини над собою не мусить ніколи припинятися, від молодих років до глибокої старости. Особливо це стосується людей, що мають з природи палку, вибухову вдачу. Разом з тим цей випадок свідчить, яку велику шкоду для людини має в собі алкоголь. Тому гаслом нашої молоді мусить бути **абсолютна тверезість.**

розвивається у людини в різні періоди її життя. Рібо в своїй цікавій і ґрунтовній праці «Творча уява» накреслює схему розвитку уяви, ставлячи його в зв'язок з розвитком мислення. В ранньому дитинстві уява розвивається повільно, але попереджує розвиток мислення. Потім уява починає розвиватись все швидше й швидше. В перехідний або т. зв. критичний період уява і мислення досягають приблизно однакового розвитку. З цього моменту розвиток творчої уяви у різних людей іде по-різному. У одних саме у тих, кого опановує «проза» життя, уява починає слабнути і не відіграє великої ролі в житті, у других, у натур творчих, уява діє спільно з мисленням і в своєму розвитку спирається на нього. Схема, накреслена Рібо, фактично відповідає дійсності, що залежить від умов сучасного соціально-економічного життя. Зокрема маю тут на увазі занепад ролі творчої уяви в житті дорослої людини, коли багатше опановує «проза життя» і зниження інтересів та прагнень до чогось вищого. Щодо перших двох періодів розвитку дитини, то схема Рібо залишається в силі незалежно від соціально-економічних умов життя людини. Відповідно до цієї схеми ми й розглянемо питання про виховання творчої уяви у дітей.

Важко щось говорити про творчу уяву дитини 2-3 років. Більше підстав ми маємо говорити про таку уяву у дітей дошкільного періоду. Основною формою діяльності чи поведінки дошкільника, як відомо, є гра. Але остання у дітей переддошкільного віку має переважно характер напівімпульсивних рухів. Діти спочатку бавляться власними руками і ногами, засовують їх у рот. Разом з тим розпочинається бавлення згуками власного голосу, що має назву «гуління» і є підготовкою до мови. Далі йде примітивна гра з речами, коли дитина, стоячи в люлці, кидає їх на підлогу й прислухається до їхнього гуркоту при паданні. Складнішого характеру набуває гра в дошкільний період. В основі її лежить наслідування того, що дитина сприймає в навколишній дійсності. Але вже й тепер виявляється виборочне ставлення до оточення, про що писав відомий німецький психолог Грос. На його думку, в основі гри лежить інстинкт. Дитина граючись несвідомо готується до життя і праці в дорослому віці. Тому гри дівчаток відрізняються від ігор хлопців. Перші люблять гратись ляльками, наслідуючи своїх матерів. Хлопці більше граються у військовій грі: стріляють з луків, пістолів, і т. п. Але в грах тих і других з великою інтенсивністю діє уява. Так, напр., дівчинка, граючись з лялькою, як своєю дитиною, цілком входить в роллю матері і ставиться до ляльки, як до живої істоти. Вона розмовляє з лялькою, годує її, кладе її спати і вкриває ковдрою, робить їй одгану за нечемну поведінку і навіть карає її. Не можна сказати, що в такій грі зовсім були відсутні моменти творчості. Але вони посідають в ній порівняно незначне місце.

Значно з більшою чіткістю виступає творча уява в т. зв. конструктивних іграх дітей дошкільного віку. В них також є моменти наслідування дорослим, коли діти комбінують речі навколишньої дійсності і творять щось нове. Так, напр., вони, втикаючи в землю гілочку, «саджують сад», із землі і камінчиків роблять «греблю», з паперу або дощок роблять човники з вітрилами або без них. Діти дошкільного віку дуже люблять слухати казки. Тут також виступає уява, але переважно в пасивній формі. Як і в грі,

тут діяльність уяви сполучається з інтенсивними почуттями, що іноді набувають складного характеру. Особливо це буває помітно при слуханні дитьми страшних фантастичних казок. Слухаючи їх, діти іноді навіть тремтять від страху. Але вони рішуче протестують, коли дорослий в таких випадках припиняє оповідання.

Як бачимо, фантазія в житті дошкільників відіграє значну роль. Тому на виховання її треба звернути велику увагу. На це дехто може зауважити, що фантазія дошкільників може розвиватись цілком природнім шляхом без втручання з боку дорослих. Правда, рахуватися з природою безперечно треба, але покладатися виключно на неї також не можна. І це тим більше, що на формування людської особистости великий вплив має оточення, що може бути й позитивним, а часто буває дуже негативним. Численні факти вказують на те, що іноді дитяча фантазія може набути негативних, а іноді навіть і шкідливих форм. Для прикладу можна навести декілька випадків. Так, в м. Ромен на Полтавщині під час першої світової війни, діти, граючись у шпигунів, повісили свого товариша. Недавно в Баварії хлопець років 14 повісив хлопця років 8. Подібні випадки за останній час траплялись в ЗДА. Щоправда, це все робили діти молодшого шкільного віку або підлітки, але хворобливе спрямування фантазії почало вироблятися у них ще в дошкільному періоді. Крім того, фантазія у дітей може набути одноманітних форм, що не буде сприяти розвитку творчих сил людини.

Тому, виховуючи уяву у дітей дошкільного періоду, слід керуватись такими засадами:

Треба спрямовувати фантазію дітей в бік людяности і високої моралі і навпаки, відвертати її від всього жорстокого, нелюдського. Напр., хлопці на еміграції в останній час майже виключно граються у ковбоїв, бігають один за одним з пістолями і безперестанно «стріляють». Іноді така гра перетворюється в справжню бійку. Нічого, крім шкоди, в таких грах нема. Фантазія дітей спрямовується в бік убивства, і вони робляться грубими, різкими в поведженні не тільки між собою, а навіть з дорослими. Крім того, в наслідок такої одноманітної гри, що тягнеться не годинами, навіть не днями, а місяцями, фантазія дітей дуже збіднюється. Тому з таким напрямком фантазії треба боротись. Для цього треба не давати дітям малюнків ковбойського змісту, не водити їх в кіно на ковбойські фільми. Замість цього слід зацікавлювати наших дітей нашими традиційними іграми, в яких багато фантазії і різноманітності. Крім того, треба підтримувати у дітей нахил до конструктивних, або будівничих ігор, до будування хаток, всяких споруд і т. ін. Для розвитку у дітей конструктивних здібностей більш доцільно купувати для них не готові іграшки, навіть не готові машини, а частини їх, з яких дитина сама складає машини. На підставі власних спостережень можу ствердити, що діти роблять це з великою охотою, при чому у них виробляються здібності до технічного комбінування. Як зазначено вище, всі форми фантазії спираються на сприймання дійсних речей і явищ, інакше кажучи, на досвіді. Тому ще в дошкільний період слід звернути увагу на збагачення дитячого досвіду. Цьому, між іншим, сприяють прогулянки з дітьми в природу, спостереження над життям тварин, розглядання відповідних малюнків. Крім того, фантазія

виховується і розвивається через слово. Тому доцільно розповідати дітям казки і доступні їхньому розумінню короткі оповідання. Але потрібен вибір казок для дітей. Перш за все треба уникати казок занадто страшних за своїм змістом. Вони викликають у дітей тяжкі переживання і можуть шкідливо впливати на їх нервову систему. Іноді під впливом таких казок діти погано сплять, починають боятися темряви, їм сняться страшні сни і т. п. Все це шкідливо відбивається на фізичному і психічному стані дітей. Слід також уникати казок, жорстоких за своїм змістом.

Деякі з поданих вище порад можуть викликати заперечення. Особливо — поради щодо гри в ковбоїв і війну. Дехто може зауважити, що наша молодь мусить готуватись до збройного зудару з ворогом, а тому гру у війну і ковбоїв слід не стримувати, а підтримувати. На це ми можемо відповісти так. На війні в першу чергу потрібна хоробрість. Але вона рідко сполучується з жорстокістю. Навпаки, жорстокі люди часто бувають боягузами. Що ж до хоробрости, то вона спирається в першу чергу на принциповість, свідомість особистої і національної гідности і на любові до Батьківщини. Крім того, техніка сучасної війни надзвичайно складна. Вона вимагає від вояка вміння володіти складними машинами, орієнтуватися в місцевості і т. п. Нічого цього одноманітне «пухання» з дитячих пістолетів не дасть. Тому такі гри мусять мати місце вже в старшому віці і застосовуватись напр. в пластунських організаціях, при чому ними неодмінно мусить керувати доросла людина, знайома з сучасною військовою технікою.

Виникає питання: де краще виховувати дітей дошкільного віку, в родині, чи в дитячому садку. Не може бути сумніву в тому, що ніяка інша жінка не замінить дитині рідної матері. Але слід взяти до уваги складні умови сучасного життя. В багатьох випадках праця самого чоловіка не може забезпечити повністю матеріальних потреб родини: отже, для заробітку мусить працювати і жінка. Крім того, не всяка мати має достатню освіту і знання, щоб з успіхом виховувати своїх дітей. Тому в багатьох випадках, особливо на скитальщині, краще посилати малих дітей в дитячий садочок, ніж залишати їх дома без належного догляду і виховання. Але, щоб виховання в дитячому садку давало бажані наслідки, для цього, в першу чергу потрібно, щоб виховательки-дошкільниці стояли на належному педагогічному рівні.

Зокрема вони мусять чітко уявляти собі завдання, що їх ставить виховання молоді, добре розуміти психологію дитини дошкільного віку, володіти технікою виховання і любити дітей та свою працю. Крім того, потрібна ще одна риса, що її можна назвати здібністю перевтілюватись в деяких моментах в дитину. Особливо ця риса потрібна виховательці при керівництві дитячою грою. Граючись з дітьми, вихователька сама мусить щиро захоплюватись грою, а не бути холодною командиршою, що тільки наказує дітям, а сама холодно, «без душі» виконує ті чи інші дії. Така участь виховательки тільки розхолоджує дітей і не викликає у них ні відповідних емоцій, ні дії фантазії. Навпаки, коли сама вихователька щиро захоплюється грою, діти цілком віддаються грі, переживають радість, у них інтенсивно діє фантазія. Прикладом для наших садівничок мусить бути великий педагог-дошкільник Фребель. Про нього розповідають, що він, не зважа-

ючи на свої солідні роки, граючись з дітьми, цілком входив у процес гри: співав, стрибав, взагалі поводив себе, як дитина. Зрозуміло, що при всьому цьому садівничка не мусить забувати, що вона є вихователька, і тому мусить поєднувати щире захоплення грою з умінням високо тримати свій авторитет. Крім того, садівничка мусить знати багато ігор і стежити за тим, щоб гра дітей не була одноманітною. Дуже бажано навіть, щоб садівничка володіла в галузі ігор винахідливістю, що своєю чергою розвивала б у дітей творчу фантазію.

Не слід також в процесі гри насилувати волю дітей, нав'язувати якусь гру. Бо тоді остання губить свій сенс, і перетворюється у холодне виконання наказу садівнички. Треба дбати про те, щоб діти грались з охотою і, коли садівничка помічає, що діти виявляють утому, чи хоч найменшу нудоту, гру треба припиняти, замінювати її чимсь іншим, або давати дітям спочинок. Мало того, доцільно підтримувати дітячю ініціативу у виборі ігор, а іноді навіть у винаході їх. Це безперечно буде розвивати творчі здібності дітей.

Дітячі садки мають більше можливості, ніж родина, забезпечити дітей всякими приладдями для конструктивних ігор, і ці можливості треба якнайширше використати з метою розвитку у дітей творчих здібностей в галузі конструювання. Як зазначено вище, для розвитку фантазії у дітей дошкільного віку велике значення мають казки і оповідання. Тому в практиці дошкільного виховання їх слід широко використовувати. Зрозуміло, що казка має той чи інший вплив на дітей-слухачів не тільки в залежності від змісту, а також від способу оповідання. Тому садівнички мусять працювати над удосконаленням техніки розповіді. Багато цінних вказівок в цій галузі може дати їм книжка американського педагога Патриджа «Що і як розповідати дітям».

В шкільний період розвиток фантазії у дітей поступово набуває інших форм порівняно з періодом дошкільним. Приблизно в 7-8 років дитина ізживає властивий дошкільному вікові егоцентризм і вступає в період, коли в неї починають переважати т. зв. об'єктивні інтереси. В зв'язку з цим, у неї починає посилюватися логічне мислення. Вона відходить від властивого дошкільникові анімізму і починає вірніше розуміти реальні причинові зв'язки між речами і явищами. Все це обмежує ролю фантазії в житті людини. Утворюється деяка рівновага між фантазією і логічним мисленням, про що писав ще Рібо, про якого ми згадували вище.

Але це не означає, що в шкільний період зовсім припиняється розвиток фантазії, а тим більше не означає, що фантазія в цей період не має значення в розвитку дитини.

Перш за все фантазія потрібна в процесі навчання. Воно не може бути побудованим виключно на засадах наочності. Та й сама наочність вимагає підтримки з боку фантазії. Для прикладу візьмем таку конкретну за своїм змістом дисципліну, як географія. Вона знайомить учнів з країнами, яких вони не бачили і які мають зовсім відмінну природу порівняно з країною, що в ній живуть діти. Щоб допомогти учням зрозуміти зміст своєї розповіді про чужі країни, учитель ілюструє її малюнками. Але для того, щоб у дітей, що слухають розповідь учителя географії, виник суцільний образ чужої країни, потрібна, крім того, діяльність фан-

тазії. Ще більше вона потрібна на годинах історії. В історичних малюнках можна подати лише окремі моменти з минулого і то не в динамічній, а статичній формі, не в рухові, а в застигlostі. Щоб уявити собі на підставі розповіді учителя, або на підставі читання підручника з історії хід і розвиток історичних подій, треба, щоб працювало не тільки логічне мислення, а також і уява. Навіть у математиці потрібна уява. Щоб розв'язати якийсь арифметичне або геометричне завдання, треба більш-менш конкретно уявити умови завдання і наслідки його розв'язання. Тому в процесі шкільного навчання треба дбати не тільки про розвиток логічного мислення і збагачення пам'яті знаннями, а і про розвиток уяви. Для цього потрібно дбати про те, щоб навчання не мало виключно вербального характеру, щоб воно, збагачуючи мову учнів, разом з тим збагачувало їх і знаннями конкретних речей і фактів; щоб словам що їх вживають учні, відповідали і певні конкретні уявлення.

Не обмежуючись різними формами т. зв. пасивної ілюстрації, слід з метою розвитку в учнів творчих здібностей застосувати т. зв. активну ілюстрацію, методика якої докладно розроблена відомим німецьким педагогом Ласем. Зокрема, учні мусять свої знання, здобуті в процесі навчання, ілюструвати власними малюнками, кресленням, ліпкою, моделями, виготовленими із картону, дерева або металю. Крім того, треба більше уваги звернути на учнівські писані виклади, дбаючи про те, щоб учні не тільки писали грамотно і логічно, а й про те, щоб писані виклади розвивали у них творчу фантазію. Для цього потрібний відповідний добір тем і керівництво з боку вчителя, що ураховує роль викладів у розвитку творчих здібностей учнів.

Доцільно на годинах таких дисциплін, як географія і історія, застосувати методу т. зв. творчих оповідань. Прикладом їх можуть бути уявні мандрівки. Приміром, після закінчення розділу географії Африки учитель дає учням завдання виготовити оповідання про уявну мандрівку по південній Африці. На наступній лекції учитель викликає учня до географічної мапи, і той має в живій формі розповідати про свою уявну подорож: про природу Африки, про міста, в яких він ніби то побував, про мешканців Африки, про їх заняття і т. д.

Нарешті, слід звернути велику увагу на самостійне читання учнів. Як і весь процес шкільного навчання, воно вимагає ретельного керівництва з боку вчителя. Зокрема потрібен добір відповідної літератури, що своїм змістом і формою розвивала б у дітей кращі здібності, а крім того, слід перевіряти, як діти засвоюють прочитане. З цією метою від часу до часу слід організувати при бібліотеках або в класі спеціальні зібрання, під час яких учні передають зміст прочитаних ними книжок. Такі зібрання не тільки будуть стимулювати більш ретельне ставлення до читання, не тільки сприятимуть зміцненню і уточненню здобутих в процесі читання знань, а разом з тим розвиватимуть у них і творчі здібності, зокрема творчу фантазію.

В розвиткові творчих здібностей, як молодшого так і старшого віку можуть відіграти велику роль організації молоді. Пласт і Ю.СУМ. Особливо це треба сказати про літні табори молоді. Тут є великі можливості для розвитку у дітей спостережливості,

ініціативи, винахідництва. Розвитку творчої фантазії у пластунів і юних сумівців великою мірою можуть сприяти оповідання при ватрі. Фактично, це ті ж самі творчі оповідання, про які ми писали вище, але вплив їх на розвиток творчих здібностей у дітей може бути більший, зважаючи на обставини, в яких оповідання відбувається. В літніх таборах молоді слід також широко застосувати гри і між ними такі, що мають характер попередньої військової підготовки. Це, звичайно, не мусить бути безглузде і одноманітне «пахкання» з пістолів, що тільки псує дітей, а вправи в орієнтації серед природи, у вислідженні «ворога», в організаційній і дисциплінованій дії і т. ін.

В старшому шкільному віці, як ми писали про це раніш, уява може набути характеру беззмістовного і розслаблюючого марення. В деяких випадках вона навіть може піти по лінії нездорової і дуже шкідливої сексуальності. Тому на виховання фантазії в цей період треба звернути особливо велику увагу. Треба в першу чергу спрямовувати сили дітей шляхом здорового розвитку і цим відтягати їх від шкідливих інтересів і мрій.

Це в першу чергу творча праця з метою розвитку у дітей винахідництва. Велику роллю в цьому можуть відіграти пришкільні майстерні при умові доброї організації їх. Завдання майстерні мусить полягати не тільки в тому, щоб діти засвоїли собі вміння володіти певними столярськими чи слюсарськими струментами, а і в тому, щоб розвивати у них конструктивні здібності. Мусять бути відведені спеціальні години, коли діти, працюючи в майстерні, з своєї власної ініціативи виробляють різні машини, моделі автомобілів, літаків, всяких сільсько-господарських машин і т. ін. Так будуть підготовлятися майбутні інженери в різних галузях техніки, що так потрібні для України. Доцільно також організувати досліди учнів над вирощуванням рослин на пришкільних дослідчих грядках. Так само, як і в попередньому періоді, в період підлітків треба велику увагу звернути на самостійне читання молоді. Треба всіма засобами боротись проти розкладницької еротичної, а тим більше порнографічної літератури. Так само треба вживати заходів, щоб підлітки не відвідували кіно, коли там ставляться фільми еротичного змісту, або фільми, в яких фігурують ковбої і гангстери. Про те, який згубний вплив вони мають на дітей, про це свідчить швидке зростання злочинності серед молоді Америки і Європи.

Навпаки, треба давати підліткам літературу, що розвиває їхню фантазію в бік героїства, жертвенної служби народові, винахідництво, шукання нових шляхів в галузі творчості. З цього погляду корисні для молоді такі твори, як романи Жюль Верна, Віктора Гюґо, мандрівка Свен Гедіна, деякі оповідання Кащенка, Чайківського, та деякі оповідання Федора Дудки і Степового.

В юнацький період молода людина стоїть напередодні самостійного життя і в більшості випадків свідомо готується до нього. Зокрема в цей період відбувається вибір професії (фахові школи). Крім того, юнацтво — це період, коли буїно розвиваються творчі сили людини. В цей період майбутні поети починають писати вірші, майбутні письменники — писати оповідання, майбутні філософи починають серйозно задумуватись над складними філософськими проблемами. А головне те, що саме тепер багато моло-

дих людей складають пляни своєї майбутньої діяльності. В останніх безперечно велику роллю має творча фантазія. Напрямок її і рівень розвитку великою мірою залежить від умов виховання в попередні періоди життя. Але це не означає, що розвиток її тепер зовсім припиняється. Навіть у обдарованих юнаків вона тепер буйно розвивається, міцно пов'язуючись з плануванням майбутньої діяльності. При цьому в розвитку її, як і інших духових сил, основну роллю має праця над собою, себто самовиховання. Але це не виключає керівництва з боку педагогів. Тільки це керівництво має інший характер, ніж в попередні періоди життя людини. Воно зводиться до тактовних порад, стимулювання ініціативи юнака і створення таких умовин, при яких творчі сили юнака могли б якнайкраще розвиватися. Для цього педагог повинен насамперед добре знати індивідуальні властивості кожного юнака, що ним він керує. Багато талантів марно гинули переважно через шаблонний підхід до юнаків з боку педагогів. Цього, звичайно, не повинно бути.

Для розвитку творчих сил взагалі і творчої фантазії зокрема у всі періоди життя велику роллю має самостійна праця. Але особливо велике значення вона має в юнацький період. Зміст цієї праці може бути різноманітний. Це — реферати на різні теми, складання проєктів, праця в лябораторіях і кабінетах, участь в геологічних розкопках, праця в архівах і музеях, досліді в галузі вирощування рослин і т ін.

Педагоги, що керують цією працею юнаків, мусять дотримуватись таких засад.

1. Треба стимулювати самостійність і ініціативу юнаків в напрямку, корисному для них і для суспільства.

2. В доборі тем для самостійної праці слід керуватися індивідуальними властивостями юнаків. Дуже добре, коли сам юнак вибирає тему для самостійної праці і радиться з приводу її з керівником.

3. Вживати тактовних заходів проти вузького практицизму і обивательського матеріалізму, що дуже властивий сучасному суспільству. Навпаки, треба сприяти розвитку високої ідейності, що стає основою творчих шукань.

4. Сприяти виробленню у юнацтва широкого світогляду. Це буде своєю чергою сприяти широкому розмаху його творчих сил навіть тоді, коли він вибере для себе якусь вузьку спеціальність.

Р. ТЕОДОРОВИЧ

Припливи моря

Вже від найдавніших часів, відколи люди заселявали побережжя морів та океанів, їх уява була постійно побуджувана припливом і відпливом моря. Для давніх народів море, що обливало їхні континенти, видавалось безмежним і таким, що десь ген у далині стикається прямо з небом. Вони вірили, що море було осідком богів і демонів. Вавилонці, греки, індійці та інші народи були

переконані, що все життя походить від води. Тому-то бога моря вважали вони за того, хто може дати життя, але може й забрати його.

Це повір'я відроджується тепер у наслідок наукових дослідів, які вказують на те, що мільйони років тому життя постало у воді. Хемічний склад протоплазми і навіть нашої крові відповідає майже вповні хемічному складові морської води.

Узбережжя островів та континентів стало формуються та змінюються залежно від припливів моря. Наш клімат, а вслід за тим — наш тваринний і рослинний світ, рівно ж залежать від рухів морської води. Все життя є кероване законами, які диктує на узбережжях невтомне море. І коли сьогодні задумуємось над тим, які саме ці закони, то сьогоднішній стан науки морезнавства чи океанства може нам дещо допомогти в знайденні відповіді.

Дуже цікаві погляди і взагалі перегляд цих проблем, подає нам американка Р. Карсон у своїй книжці «Таємниці моря». На питання, як постали моря і їхні припливи, авторка відповідає: «Припливи й відпливи моря існували на землі довго, заки постали океани».

Перед менш-більш двома з половиною мільярдами років наша земля, що попереду відділилась від сонця і своїм виглядом нагадувала вогнисту газову кулю, кружляла крізь темні всесвіти. Вона охолоджувалась повільно, доки газ перемінився на плинну субстанцію. Доки ця плинна маса цілковито вистигла й перемінилась на камінь, по її поверхні перекочувались величезні хвилі цієї маси, викликані притяганням сонця.

Ті вчені, які твердять, що місяць походить від нашої соняшної системи, кажуть, що ці велетенські хвилі плинної земної маси щоразу зростали. Разом зі зростанням сили притягання сонця, зростали рівно ж дригання землі.

Місяць є небесним тілом, яке найменш віддалене від землі. Його поверхня астрономам вже добре znana. Не зважаючи на це, вчені ще й досьогодні не однозгідні щодо його постання. Є декілька теорій щодо його постання. Згідно з однією теорією, земля своєю силою притягання притягнула його із всесвіту. На думку другої теорії, він постав подібно, як і супутники інших планет нашої соняшної системи. За третьою теорією, він є твором землі, яка породила його й викинула у всесвіт.

Цю третю думку заступає славетний астроном проф. Гамов. Він каже ось що: «Місяць народився два мільярди років тому, коли земля була ще в плинному стані. Земля, яка в тому часі була ще напівплинним тілом, у наслідок ротації навкруги своєї осі і в наслідок соняшного притягання, набрала форми яйця. Цей процес в астрономії носить назву «ери припливів та відпливів плинної земної маси».

З часом — а час цей був предовгий — з нашої майже кулистої планети на одному місці її поверхні виросло довге рам'я, яке своєю формою нагадувало сигару. В наслідок своєї ваги та ротації, рам'я це відірвалось від землі. З цієї ще напівплинної маси постав супутник нашої землі — місяць. Яму, яку місяць залишив до собі на поверхні землі пізніше виповнив Тихий Океан.

Вже перед проф. Гамов німецький астроном Квірінг дійшов до подібного висновку. Він сказав, що в дуже давніх часах, перед

мільярдами років, велетенський метеорит ударив у поверхню землі і відкинув з неї частину напівплинної матерії у всесвіт. З цієї матерії, мовляв, постав місяць.

Гамов опрацював свою теорію дуже точно й детально. Він каже, що коли наш місяць відривався від землі, земля була вже не плинної, але напівплинною масою, бо інакше постала в наслідок цього яма була б залита плинними масами довколишніх районів.

Зовнішню кору землі складає граніт. Під нею лежить верства базальту, чия товщина досить значна. Місяць, відриваючись від землі, мусів забрати з собою значну кількість граніту й базальту. Як виявляється, всі континенти і всі морські дна, як рівно ж і дна океанів, вкриті гранітом, що спочиває на базальтовому підложжі. Вийняток тут становить тільки Тихий Океан, на чийому дні бракує граніту, а в базальтовому підложжі даються завважити великі вирви.

Новопосталий супутник землі, відразу по відірванні від неї, підлягав фізичним законам, що визначили йому дорогу навкола неї.

Про дальший хід подій на нашій плянеті Р. Карсон пише таке: «Густі хмари оточували нашу розжарену землю, а зіткнувшись з її поверхнею, замінювались у пару. Ця покрива з хмар мусіла бути така густа, що ні один сонячний промінь не був у силі її побороти. Доперва коли земля достатньо вистигла, почали падати дощі. Ніколи більше не падали такі маси води на землю, як у ті часи. І це тривало десятки, сотні, а то й тисячі років. Води почали заповнювати нижче розташовані терени, утворюючи при тому моря і океани. Вода в цих праморях і праокеанах, правдоподібно, була майже не солонна. Доперва з часом, води, які спливали з континентів, наносили з собою змиті мінеральні складники. Так почався безперервний процес устаткування морів і океанів мінералами з континентів, процес, що триває посьогодні і триватиме далі».

На кожную краплину води тих новопосталих водних збірників почали діяти притягальні сили сонця, місяця, ба навіть більш віддалених космічних тіл. Але тому, що у всесвіті близькість відіграє більшу роль, ніж маса, основний вплив на океани має місяць. І так, як у місячному циклі змінюються його фази, так у такому самому циклічному порядку чергуються припливи й відпливи.

Два рази на місяць, перший раз у час повні, а в другий — за нового місяця, коли земля, місяць і сонце перебувають на одній прямій лінії, а сили притягання сонця й місяця співдіють, на землі постає найсильніший приплив морів і океанів.

Коли сонце, місяць і земля перебувають у трикутнику — сили притягання перших двох до певної міри слабшають. В тому часі, коли місяць є в четвірці, припливи моря є мінімальні.

Але ціла ця проблема є надто скомплікована, щоб її можна було пояснити в кількох словах. Як можна, напр., пояснити, що всі ці явища в різних морях мають різний вплив? В деяких затоках бувають під час припливу хвилі висотою до 10-15 метрів. А вже на місцях віддалених на кілька кілометрів вони в той самий час не є вищі за 30 сантиметрів!

На Німецькому морі, напр., припливи й відпливи повторюються циклічно два рази на добу, а на інших узбережжях вони відбуваються за той самий час лише один раз.

Модерна наука пояснює це тим, що хоча сили, які спричинюють

приплив і відплив моря, є космічного походження, так що їх джерела лежать поза землею і діють рівномірно на цілу земну кулю, — все ж таки й місцеві обставини мають великий вплив на ці явища.

Коли уявимо собі великий збірник з водою, в якому порушимо її поверхню, — то рух води дасться зазримити легше на краях, ніж на середині водного дзеркала.

Як вже перевірено, басени морів і океанів мають різну глибину, форму, будову дна і т. і. Тому-то порушена в них вода викликає назовні різні явища. І так, коли спостерігаємо приплив чи відплив моря на узбережжі острова, що лежить у центрі такого морського басену, то висота хвиль, аналогічно до збірника з водою, буде дуже незначною. Коли ж наші спостереження робимо на краях такого басену, то хвилі води будуть великі.

Коли сьогодні дивимось на приплив і відплив моря, усвідомлюючи собі факт, що стоїмо віч-на-віч з могутнім явищем природи, мусимо пам'ятати про те, що їхня теперішня могутність, в порівнянні з тією, яка мала місце мільйони років тому, майже нічого вже не становить. Далі, на основі наукових дослідів знаємо, що за деякий час вони зовсім зникнуть.

Подивимось далі, що на цю тему пише Карсон: «В той час, коли земля була ще молодою, припливи й відпливи мусили мати велетенські розміри. Тому, що місяць постав у той спосіб, що частина земної поверхні відірвалась від землі, він мусів певний час кружляти навколо неї в дуже незначній віддалі. Його віддаль від землі постійно зростає. Почавши вже від дня його постання, а саме — від двох мільярдів років, коли місяць був іще досить близько, а дія його досить сильною, припливи й відпливи мусили бути велетенськими. Хвилі заливали два рази щодня великі простори узбереж континентів. Але впродовж мільйонів років місяць щоразу більше віддалявся від землі, в наслідок відпихальної дії, яка поставала через тертя водних мас під час припливів і відпливів».

Якраз цей рух води, що виявляється в припливі чи відпливі моря перекочується через басени морів чи океанів з їхніми глибинами, мілинами, островами і пошарпаними узбережжями, містить у собі саме ту силу, яка погально, проте послідовно зменшує його. Постаючи в наслідок припливу та відпливу, тертя водних мас сповільнює звороти землі.

На початку своєї історії земля оберталась далеко швидше навкруги своєї осі. Правдоподібно, протягом чотирьох годин відбувався один повний зворот. Ця швидкість так сильно досьгодні зменшилась, що тепер, як знаємо, на один повний зворот потрібно 24 години.

На підставі математичних обчислень встановлено, що цей процес сповільнювання триватиме так довго, доки на один повний зворот буде треба в 50 разів довшого часу, ніж сьогодні, а саме — 1200 годин. При цьому сили, які постають під час припливу й відпливу морів у наслідок тертя водних мас, виконуватимуть іще одну дію, а саме — відштовхування місяця все далі й далі, в подібний спосіб, як вони відштовхнули його досьгодні.

В свою чергу, місяць віддаляючись щоразу далі від землі, матиме менший вплив на рухи водних мас в океанах і морях, при чому ці рухи послаблюватимуться. Далі, місяць потребуватиме щоразу довшого часу на те, щоб обійти довкруги землі. День ста-

не нарешті рівний місяцеві, місяць перестане порушатись навколо землі, і тоді, в свою чергу, припиняться взагалі припливи та відпливи.

Про ті припливи й відпливи моря, що відбуваються щоденно, знають добре всі. Але крім цих, існують ще такі, що відбуваються в такому повільному ритмі, що для того, щоб їх завважити, не вистачає й цілого людського життя. Щоб деякі з них взагалі заобсервувати, потрібно цілих століть. Доки їх ближче обговорити, мусимо розглянути моря, як регулятори тепла нашого ґлобу. Якою мірою життя наше узалежнене від того, як далеко живемо від моря, — може й не всі здаємо собі справу.

Могутні струми води постійно перепливають океани, будучи гнані космічними силами — сонцем і місяцем — сталими вітрами і ротацією землі в східному напрямі. Тут іде мова про Гольфштром, Гумбольштром, Лябрадорський струм, арктичні і екваторіальні струми і т. і.

Гнані т. зв. пассатами, що віють із південного та північного сходу до екватора, ці струми розподілюють тепло і холод на просторах у тисячі кілометрів. Вода має спроможність нагромаджувати велетенську кількість тепла в собі, а потім ступнево його віддавати. Тому-то й океани з їх водними масами треба розглядати, як велетенські резервуари соняшної енергії, яку вода побирає під час теплих пір року і віддає під час зимних.

Поверхня нашої землі нагрівається сонцем нерівномірно. Вода в тропічних смугах нагрівається сильніше, розширюється і стає легшою. Несена вище згаданими морськими струмами на північ, вона остиджується і опадає вниз, витискаючи собою холод маси води в напрямі екватора. Випарувана по дорозі вода нагріває або охолоджує повітряні маси, що лежать над нею. Вітри забирають це вологе, змішане з парю повітря і несуть його ген далеко. Там знову ця вологість опадає на інші моря й континенти у виді дощу.

Вивчення цих водних струмів зайшло так далеко, що проєктовано змінити їх напрямі, аби в цей спосіб утворити сприятливіші кліматичні умовини. Одначе їх закинено тому, що вони були б занадто коштовні, а з другої сторони, могли б викликати багато неочікуваних і непередбачених наслідків.

Якою мірою яканебудь місцевість на земному ґлобі є залежна, під оглядом кліматичних умовин, від впливу моря, — для цього важить віддаль її від океану, а ще більше — від вітрів, що там віють як рівнож і її рельєфу. Європа, напр., є вповні залежна від погоди на Атлантийському Океані. Вітри без перешкод переносять до нас на суходіл океанічні витари, цілком відмінно від того, що діється на східному узбережжі Північної Америки, де вітри забирають із континенту вологість і несуть її в сторону океану. На західне її узбережжя вітри з Тихого Океану приносять теплий подув.

Такий вплив має море на клімат. Ми це завважусмо і відчуваємо кожного дня. Як, однак, стоїть справа з великими кліматичними змінами, які мали місце впродовж цілої історії землі? Зміни ці мали чи не найвизначніший вплив на розвиток людства. Тут наведемо деякі факти, що підтвердять правдивість попереднього ствердження.

В роках між 800 і 1000 по Христі плили вікінги з Скандинавії на Захід мимо Ісландії. Країну, яку вони під час тих подо-

рожей відкрили, вони назвали Гренляндією, що означає на їхній мові — «зелена країна». Кому сьогодні стало б на думку назвати цю вкриту вічними снігами і ледами країну зеленою? Але, насправді, в тих часах вона була зеленою — вкрита буйною рослинністю. Під ту пору вона була норвезькою кольонією, в якій процвітало хліборобство й скотарство.

Але вже в 13 столітті зустрічаємо в хроніках перестороги про те, що на північних морських шляхах з'явилися льоди, що утруднюють і де-не-де внеможливають плавбу. Далі, в хроніках з 14 століття читаємо, що північну частину Атлантицького Океану вкриті льоди, і всі морські шляхи, що туди вели, були закинуті. Поселенці покинули Гренляндію, примушені до того льодами й холодом. Вітри, льоди і надзвичайні катастрофи посилювались і набирали на вазі аж до середини 15 сторіччя. Дійшло аж до того, що море між Швецією й Данією замерзло взимку повністю.

Але з другої сторони, ці різкі кліматичні зміни принесли з собою непроглядні багатства. Безкраї лави оселедців наблизились до узбереж Швеції, даючи цим нечуваний прибуток і добробут деяким містам, що там лежали. Однак вже по 200 роках ці лави знов зникли. Вони вже не припливали до Балтицького моря, але залишились на Німецькому морі, що в свою чергу, приносить користь Голландії.

Шведський океанограф Отто Петерсон, що помер у 1941 р., висунув теорію, яка до деякої міри пояснює ці різкі кліматичні зміни, що повторюються циклічно у відступах кільканадцяти віків.

Щороку реєстрували інструменти його океанографічної лабораторії, що містяться на скелистому узбережжі Балтицького моря, там, де воно вливається до океану, дивні рухи водних хвиль у глибинах моря.

Вода, що вливається з Океану до Балтицького моря, не пливе його поверхнею, але спадає на певну глибину, на якій вона й порушається, не повертаючи ніколи на поверхню. Щоденно реєстрували інструменти лабораторії Петерсона пульсуючі рухи цього глибинного струму океанічної води. Рухи ці були найінтересивніші кожної дванадцятої години кожної днини. Скоро вдалось йому встановити зв'язок між тими глибинними хвилями і припливом моря. Далі йому вдалось встановити, що ці глибинні хвилі змінюють свою висоту й силу так само, як змінюються висота й сила припливів поверхневих шарів води в залежності від дії сонця й місяця.

Петерсон ствердив на основі астрономічних обчислень, що припливи й відпливи моря мали найбільшу силу в останніх віках середньовіччя, саме тоді, коли непроглядні лави оселедців приплили до Балтицького моря, до узбереж Швеції. Сонце, місяць і земля перебували в тих часах у такій констеляції, що вони впливали на моря з найбільшою можливою силою. Така констеляція цих трьох небесних тіл повторюється тільки раз на 1800 років.

Базуючись на тих спостереженнях і обчисленнях, Петерсон зформулював свою теорію, за якою циклічно, що 18 сторіч повторюється вище згадана констеляція з її максимальним впливом на силу припливів та відпливів океанів і морів, а рівночасно — з величезним і вирішальним впливом на зміни клімату.

Далі він підтверджував свою теорію, покликаючись на історичні записи й перекази, виходячи від 15 сторіччя, в якому приплив й

відплив були найсильніші, і за його обчисленнями приблизно в 6 сторіччі сила їх мусіла бути найменшою. Ті слабкі припливи й відпливи в 6 сторіччі зумовлювали, в свою чергу, дуже лагідний клімат. Підтвердження цього здогаду дає Гренляндія, яка, згідно з історичними записками, в 10 столітті була зеленою, квітучою країною.

Як же стоїть справа з попереднім періодом льодів і холоду, який, згідно з вище сказаним, повинен був припадати на століття перед Христом? І справді, можливо було ствердити, що такий період існував. З тих часів маємо записки й перекази про те, що цілі народи з півночі пересувались на південь, змушені до того катастрофальними кліматичними умовами.

Коли ж насправді ця теорія правдива, то ми сьогодні живемо в часі, коли наш клімат злагіднюється. Це злагіднення клімату повинно досягнути свого максимума приблизно в 2.300 році. Для підтвердження цього припущення можна навести багато доказів. Найлегше дається заобсервувати ці зміни в районах, де лежать вічні льоди, які щоразу більше тануть та маліють. Рівнож у Гренляндії з'являються щоразу нові роди птахів, які дотепер ніколи туди не прилітали. Рівночасно інші роди північних птахів перенеслися з Гренляндії далі на північ. У прибережних водах Гренляндії з'явилися риби, яких дотепер ніхто там не зустрічав. Також загальновідомим є, що льодовики в горах тануть і маліють. Прикладом може послужити велетенський льодовик на Алясці, який протягом 12 років зменшився на 10,5 кілометрів. Рівнож маліють льодовики на шпилях Альп, Гімалаяв та африканських вулканів.

Води Атлантичного Океану мають найбільший вплив на північну Європу, Гренляндію, Ісландію і Шпіцберген, де найвиразніше впливають на зміни клімату.

Дальшим потвердженням теорії Петерсона є найновіші досвіди й поміри, пороблені науковцями у водах океанів і морів. Океанографічні поміри показали, що Гольфштром, який пливе до північних морів, щоразу збільшує свій обсяг?

Дотепер ми розглядали припливи й відпливи океанів і морів, які відбуваються щоденно, та ті, що повторюються циклічно що кілька сот років. Але історія, — вже не людей, але землі — оповідає нам про ще інші коливання, багато повільніші, чії періоди вимірюються сотнями тисяч, а то і мільйонами років. Коливання ці проносили з собою раптові зміни природи. Де лежить їх причина досьогодні нам невідомо. Може, всередині землі? Може, в безмежності всесвіту? Одначе море скрізь було тим чинником, який відігравав рішальну роль в формуючому процесі.

Поміж чотирма льодовиковими періодами, які пройшла наша земля лежали періоди величезних повеней. Льоди топились, а басени океанів і морів наповнювались знов водою. Вони не тільки наповнювались, але і виливались поза свої береги, заливаючи при тому цілі континенти. Але не тільки танення льодовиків було причиною цих катастроф. Тут грали роль ще й інші фактори, як, приміром, те, що кора нашої землі є рухома.

Дума про смерть Богдана Хмельницького

Зажурилася Хмельницького сідая голова,
Що при йому ні сотників, ні полковників нема:
Час приходить умірати, —
Нікому поради дати.
Покликне він на Івана Виговського,
Писаря військового:
«Іване Виговський,
Писарю військовий!
Скоріш біжи
Да листи пиши,
Щоб сотники, полковники до мене прибували,
Хоч мало пораду давали!»
То Іван Виговський,
Писарь військовий!
Листи писав,
До всіх розсилав.
То сотники, полковники як їх прочитали,
Усе покидали, до гетьмана Хмельницького скоріш
[прибували.
То гетьман добре їх приймає,
Словами промовляє:
«Панове — молодці! Добре дбайте,
Собі гетьмана наставляйте:
Бо я стар болію,
Більше гетьманом не зділю!»
Коли хочете, панове, Антона Волочая Київського,
Або Грицька Костиря Миргородського,
Або Хвилона Чичая Кропив'янського,
Або Мартина Пушкаря Полтавського».
То козаки тє зачували, смутно себе мали,
Тяжко зітхали, словами промовляли:
«Не треба нам Антона Волочая Київського,
Ні Грицька Костиря Миргородського,
Ні Хвилона Чичая Кропив'янського,
Ні Мартина Пушкаря Полтавського,
А хочемо ми сина твого, Юрася молодого».
«Він, панове молодці, молодий розум має —
Звичаїв козацьких не знає» —

**«Будем ми старих людей біля нього держати,
Будуть вони його научати, будем його добре поважати,
Тебе, батька нашого, гетьмана, споминати!...»
То Хмельницький тее зачував, великую радість собі мав,
Сідою головою поклін оддавав, сльози проливав.
Скоро після того ще й більше Хмельницький занемавав,
Опрошення зо всіма приймав,
Милосердному Богу душу оддав.
То не чорнії хмари ясне сонце заступали,
Не буйні вітри в темнім лузі бушували, —
Козаки Хмельницького ховали,
Батька свого оплакали...»**

Г. О.

Прометеева легенда

ТА ЇЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ В СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Буряна доба боротьби за волю, що її героїчно веде весь український нарід проти загарбників, по праву зветься прометеевою добою, а сам нарід прирівнюється до титана — Прометей. Бо як той мітологічний велетень, закутий і приречений на люті страждання, духово не був заломаний і кінець-кінцем переміг, так і наш нарід, позбавлений своєї держави і змушений перебувати в колоніальній неволі, своїм духом лишився неподоланий і далі бореться за свою самостійність, не зважаючи на всі удари і муки, які завдають йому вороги.

Згадка про Прометей уносить нас думкою в далекі прадавні часи, коли, за оповіданням старогрецької мітології, жив цей могутній титан, друг і оборонець людей, символ героїзму, гуманності, культурності, шляхетності, жертвенності і всього найкращого, що є в житті.

✱

Довгий міт про Прометей, що виник в старовинній Елладі і зберігся до наших днів та обумовив створення величезної літератури, оповідає, як у ті прадавні часи, за віруванням греків, світом правив бог неба Уран, син Геї, богині землі. Згодом владу захопили його сини — могутні титани і по довгих змаганнях між собою за право панувати над світом, переможцем лишився найсильніший з них Кронос. Але минув час і владу переняв його син Зевс, таємно від батька вихований на острові Креті. Однак цьому спротивились інші титани і почалася страшна боротьба між ними і новим володарем світу. Один з титанів Прометей висловив думку, що розум, а не сила має панувати над світом, отже їм слід підкоритися Зевсові, як наймудрішому з них усіх. Але титани відкинули його пропозицію, вважаючи, що їх велетенська фізична сила забезпечує

їм перемогу. Переконаний у вірності своєї думки Прометей залишив їх і зі своєю матір'ю перейшов на бік Зевса, свято вірячи, що в боротьбі перемагає дух і мудрість, а не брутальна сила.

У висліді довгих запеклих змагань Зевс, якому допоміг Прометей і сторуки велетні — гекатомгеїри, що творили блискавку, переміг і замкнув титанів у темний гартар, розташований у глибині землі.

Ставши володарем неба і землі, він обняв повноту влади і усунув від себе навіть тих, хто допомагав йому здобути панування, зненавдив Прометея за його одвертість, прирік до загибелі й людей, що жили за часів Кроноса і тепер мали опорожнити місце для нового покоління людського роду.

В серці Прометея спалахнуло співчуття і жаль до людей. Він зійшов до них на землю і побачив там сумну картину. Слабі, фізично нерозвинені, позбавлені здатності мислити люди були на примітивному ступені розвитку. Маючи очі, вони не вміли розібратися в тому, що бачили, слухаючи не могли нічого розуміти, жили не орієнтуючись, що відбувається навколо них. Вони не вміли ні будувати житла, ні обтесувати каміння, ні обпалювати глини.

Шляхетний Прометей пройнявся любов'ю до беззахисних людей. З кузні бога вогню Гефеста він приніс їм вогонь, показав як будувати житло, навчив рахувати й писати, пояснив де схід і де захід сонця, як запрягати в ярмо диких бугаїв, як вживати вітрила, щоб легше плисти по воді, розповів, що в надрах землі можна віднайти залізо, золото й срібло, з яких легко робити потрібні в господарстві знаряддя, навчив готувати ліки, щоб лікувати хвороби, навчив розуміти гармонію звуків, позбавив людей почуття страху перед фізичною смертю і вселив у них надію на краще майбутнє. Завдяки мудрим порадам Прометея люди перейшли з дикого примітивного стану до вищого ступеня розвитку.

Піднесення рівня людського життя неприхильно зустріли боги, бажаючи від людей слухняності, поклоніння і жертв. Вони стали радитись, як би зробити, щоб визначити права і обов'язки людей. Був на тій нараді і Прометей, схвильований можливістю обтяження людей надмірною працею і позбавлення їх радості життя, та весь свій розум вклав, щоб охоронити людей, якими щиро опікувався.

Все ж боги позбавили людей вогню, але Прометей знова приніс у тростинці іскру його людям, зламавши тим волю володарів Олімпа.

Розгніваний Зевс створює жінку Пандору, яка ширить на землі зло і нещастя, а Гефестові наказує прикувати кайданами непокірного титана до скелі. Але на глузування олімпійців та на умовляння матери покоритися всемогутньому Зевсові, закутий Прометей гордо зневажливо мовчить.

Йому відомо багато таємниць. Він знає, що прийде день, коли його визволить мужній герой Геракл. Знає він і те, що Зевс поділить долю свого батька, якщо візьме шлюб, про який мріє, бо син його буде сильніший за нього і відбере в нього владу над світом. Все це знає Прометей і на пропозицію покоритися Зевсові відповідає сміхом і погрозами.

Зевса лютує непокірність Прометея і він надсилає на закутого титана орла, який щодня роздирає його тіло і клює печінку, що знова виростає за ніч. Довгі роки тривають ці страждання, але

Прометей, прикутий до скелі, позбавлений волі, мордований хижим орлом, духово лишається непоборний, він свідомий того, що страждає за людей, слабих і беззахисних, якими щиро опікувався. Лицарське почуття тріюмфує у нього над фізичними стражданнями.

Врешті Зевс, знаючи про загрожуючу йому небезпеку, вирішує припинити муки титана. Геракл убиває хижого птаха, розбиває кайдани, і звільняє Прометея.

*

В розумінні людей образ Прометея, жителя неба, трактувався як образ друга людей, що повстав в обороні їх проти сваволі Зевса і прийняв великі страждання заради визволення людства. Крім грецької мітології про Прометея ширилися на Кавказі старовинні легенди й перекази про велетня-лицаря, прикутого до скелі. Таким був Амран в осетинській легенді або Роканій в грузинському епосі, з тою лише різницею, що ті велетні були прикуті не за оборону людей, а за кривди й насильства над ними.

Вперше міт про Прометея подав у писемній літературі грецький поет Гезіод у своїх поемах «Праця і Доля» та «Теорія», де Прометей виступає як непохитний друг і оборонець людства.

Широко розкритий образ Прометея в трилогії Есхіля, з якої дійшли до нас лише друга і третя частина. У другій частині, що зветься «Прикутий Прометей», дія починається наказом Влади до Гефеста — прикути Прометея за те, що він украв вогонь і віддав його людям та навчив їх ремесла. Як подає Есхіль, Прометей страждає за те, що допоміг людям подолати стихію природи й оволодіти її силами. У третій частині «Визволений Прометей» показує Есхіль, як Геракл розковує непохитного титана.

Великий бунтівник і мислитель, незламний і сильний своєю волею та розумом, покровитель і приятель людей, гордий тим, що зробив їх розумними, здібними до мислення, навчив їх ремеслу, плавбі, науці чисел і грамоті — такий Прометей у Есхіля.

Поет античного Риму Овідій у своїх «Метаморфозах» твердить, що Прометей не лише уласкавив, а й створив людину, бо після того, як тваринницький світ уже існував, Прометей, змішавши землю і воду, створив людину на зразок богів. Коли голови всіх тварин були спрямовані до долу, голова людини підносилася до неба й очі були спрямовані до зірок. Доданий до цього розум допоміг людині запанувати над природою.

Римський сатирик Лукіян наводить у формі діалога дискусію між Прометеем і Гермесом на тему як боги повинні ставитись до людей. Перемога Прометесового погляду в цій дискусії морально розвінчує Зевса, але Лукіян, підкреслюючи гарячу оборону людей Прометеем і його рішеність перетерпіти заради них всілякі муки, ставить під сумнів, чи гідне людство великого героїзму Прометея.

Ще виразніше цю проблему протиріччя між жертвенністю і моральною величиною Прометея та жалогідністю й аморальністю людства підносить Платон у своєму діалозі «Протагор».

У середніх віках закутого Прометея часами порівнювали з Розп'ятим Христом. Один з отців церкви Тертулліян казав про Прометея, прикутого до скелі Кавказу, як про Кавказьке Розп'яття,

називаючи титана мученика предтечею Христа, що власними стражданнями спокутує гріх і провини інших людей. Так само іскупителем людства виступає Прометей в еспанській релігійній драмі XVII. століття.

В новітні часи, в добу монархії та абсолютизму образ «бунтівника» проти необмеженої влади — героїчного заступника за пригноблених і знедолених не був популярний. Зате в середині XVIII. століття, в добу просвітництва, ідей Руссо образом Прометеев знов зацікавлюються і він з'являється в літературі.

Про Прометеев пише Вольтер у своєму драматичному творі «Пандора», пройнятому вірою в тріумф любови і справедливости. Його Прометей-велетень сповнений героїчної відважності, але не честолюбства і не бажання слави чи влади. Він віддає іншим титанам, що допомагали йому в боротьбі проти Зевса, владу над небом, а сам знаходить своє щастя з Пандорою.

В роках юности, захоплюючись кличами покоління «бурі і натиску», пише «Прометеев» Гете. Його Прометей — без краю волелюбна, противна всякому насильству постать. Він заперечує безмежність влади й сили богів, бо знає їх залежність від долі і часу. Він відмовляється стати співучасником влади Олімпу і обмеженому пануванню богів протиставляє свою безкраю творчу працю на добро і користь людству. Його не лякають страждання, він не піддається песимістичним настроям, його думка невпинно працює над поглибленням джерела безмежного щастя, безмежної сили людини.

Повний оптимізму, непохитної віри в світле майбутнє людства виступає Прометей у Байрона. Мотиви бунтарства, прометеїзму, так близькі Байроновій поезії проймають кращі твори великого англійського поета і наближують до Прометеев образи героїв його інших поем Манфреда і Каїна. Його Прометей — добрий пророк, свідомий конечности своїх страждань і повний віри в тріумф героїчної волі. Під вогнем, що його приніс з Олімпа Прометей людем, Байрон розуміє символ розуму.

В 1820 році з'являється лірична драма «Визволений Прометей» Шеллі, в яку поет вкладає глибокий філософський зміст. Сповнений рішучої волі до перемоги добра, герой поеми без нарікань переносить усі страждання і ними здобуває величний тріумф гармонії добра й правди, щастя і краси. Навіть вороги Прометеев розуміють непоборність його великої правди і справедливости, його жертвенного служіння їй. Перемога Прометеев знаменує знищення самого протиріччя взаємно виключаючих себе добра й зла, світла й темряви, правди й кривди, справедливости і сваволі, волі і насильства. Вона є величавою перемогою добра і світла, які не мають уже на землі протилежних собі сил, тріумфом світової гармонії, висліди якої такі далекойдучі, що їх не може спочатку навіть збагнути людський розум.

Силу розуму, ясність думки, свідомість поставленої мети, залізу безкомпромісовість титана розкриває італійський поет Леопарді в творі «Спір Прометеев».

В 1838 році французький поет Едгар Кіне пише драму «Прометей», подаючи героя як предтечу Христа, як свідомого мученика, що офірує собою в ім'я майбутнього щастя цілого людства. Веле-

тенська сила волі обумовлюють тріумф титанової ідеї. В апотеозі твору — Архистратиг Михаїл і Архангел Гавриїл вводять Прометей в лоно християнської церкви.

В 1846 році створює свою величаву поему «Кавказ» Тарас Шевченко. В його інтерпретації образ Прометей набуває нових якостей. В цьому образі втілює Шевченко вічне прагнення поневоленних народів до свого визволення. Героїчна рішучість знову повернути собі свободу фізично подоланих, але духовно нескорених народів України і Кавказу, їх звитяжні змагання в обороні своїх прав на вільне державне існування, їх боротьба з самодержавним деспотизмом ріднить їх з непохитним Прометеем, який прикутий до скелі і мордований хижим орлом — символом імперіалістичного гнобительства, лишається незламним і непоборним.

Силою закладених в поемі волелюбних ідей, жагучого пристрасного прагнення до свободи, Шевченківський образ мітологічного титана розкривається ще багатогранніше і пластичніше, як втілення непоборної гігантської волі, нехтуючи тортурами й небезпекою смерті, нестримно прямувати для досягнення накресленої мети — національної свободи.

Тими ж прометеївськими прикметами наділяє своїх героїв — борців за волю рідного краю Леся Українка. Вони є справжніми нащадками Прометей, вони свідомі того, що їх чекають розчарування в надіях, муки й трагізм неминучої смерті. Але їх не лякає сумна доля їхнього предка — Прометей, вони сміливо йдуть наперед накресленим шляхом, дотримуючись гасла — «Убий, не здайся!».

Різноманітні спроби інтерпретації образу Прометей продовжуються й дотепер. Модерний швейцарський поет — пізній ніцшеєнець Шпітелер у творі «Прометей» змальовує героя як надлюдину, як гордого відлюдника, що не може знести людських гріхів і занепаду моралі та починає відважне змагання проти цього зла.

Література про Прометей велика й багатобарвна. З неї в різних варіантах встає велетенська постать могутнього титана, рішучого оборонця людства, який, перетерпівши всі страждання, цю величуну визвольну ідею проніс до її кінцевого тріумфу. Цим шляхом у своїх жертвенних змаганнях за волю йде і наш нарід, рішений теж донести велику визвольну ідею до остаточної перемоги.

ІННА РОГОВСЬКА

«Король Кодрус»

(Поєма)

Жалобним стягом никне сум над містом,
Той стяг повісив бог війни Арей...
Забуті сміх, танки, кимвали і намисто,
Як лось лякливий — сон біжить з очей.

Удень, вночі відкриті навістіж храми,
Бики важкі, як Зевсів грім,

Зникають в хижій пащі брами,
Щоб вийти димом голубим...

У храмі флейти ніжне голосіння,
Ножа швидкий, смертельний зліт,
Останній зойк, кривавих злив падіння
На мармуровий холод плит.

«Бог над богами, хто гремить здалека,
Хто блискавку тримає у руці,
Відкинь, великий Зевсе, небезпеку
Ти рухом брів» — так моляться жерці.

О, Посейдоне, боже вод і шалу!
Ти рушиш хвилі, гори і вітри
Своїм тризубцем. Лютим шквалом
Злети, як кара й ворога зітри.

Як квіти зламані, до ніг богині
Дівчата впали юні і стрункі: —
«О вічна! Від Аїдової тіні
Врятуй коханих юнаків».

До мудрої і гордої Афіні
Журливий плач вдови:
«Врятуй дітей моїх невинних,
О, ти, що вийшла з голови!»

В паладі рух, нічна нарада.
Як брат Горгони — погляд в короля.
Він в мантиї величний, фарби влада,
Але... чи не слабші він за кроля?

Столітній муж ставний, срібноголовий
Так говорив: «Безсмертні боги
Не чують нас. Не бачуть сліз і крові
Закрито на Олімп усі дороги...
Тепер лишилися ми самі.
А ворогів, як зір у небі,
Вони біля атенських стін. А ми...
Безсилі ми... Нам вмерти треба,
Щоб це побачили Атея славетних
В неслав'ї і в вогні...»

Піднявся раптом другий муж шляхетний
В хитоні білому: «Повідали мені,
Що вороги оракула просили
Спитати в наймогутніших богів —
Який народ дістане ласку й сили,
І вийде в лаврах із боїв?»

*

Без ліку голубів в Дельфійському храмі
Лягло тоді на віттар Аполонів,
І піфія на убраній вінками,
На золотий триніг зійшла. Дракони
Його тримали. У парах думанних,
Листок від лавра жуючи, сівіла
Тремтіла і хиталась, ніби п'яна,
Все швидче, швидче... й ось зашепотіла:

«Розгойдали сонце чорні кршла...
То летять сини Енея на орлах.
Будуть еліни м'якої сили
До слона ніг двадцять. Смерть і жах
Сина мужнього народять. І коли
Цап сліпий до дна ссшить море
Осквернить і вб'є орла — малі
Стануть враз високі гори...»

Як ці слова оракул розтлумачив?
Чи грому вдар, чи голос короля?
А очі — блискавки палаючі, гарячі.
Усі здригнулись, мов гілля...

Шляхетний муж почав: «Безсмертні боги...
(Слова летіли ніби віддала) —
Сказали: той здобуде перемогу,
Хто втратить короля...»

Безмовні всі. Немов долонь Гекати
Вуста бліді стулила й в короля.
І багряніла мантия багата
Як кров, що ллеться на полях...

Чому мовчить він у хвилину,
Коли кричать у всіх серця?
Злякався? Забув народ? Країну? —
Як смерть страшна мовчанка ця.

✱

Хто може відіпхнути комету.
Що з високости в сьйві мчить?
Хто міст збудує через Лету?
Хто може волю вищого змінить?

Зелес мечем вогненным громовиці
Тифона грізного забив.
Його бог часу, сам Хронос боїться,
Хронос, хто зжер своїх синів.

✱

По мармуру пустої залі
Проміння місячне повзе
Гадюкою. Все далі й далі
Холодне, яєпе і ховзьке.

Минає різнобарвний килим,
Ноги торкнулося хвостом,
Підноситься і сьйвом білим
Змиває тін з чола крадьком...

Враз Кодрус встав з осяяного трону
І скинув рвучко мантию з плеча:
«Атени й честь дорожча від корони
І легше смерть, аніж докір в очах!..

Летить сюди потворні, мечекрилі
Богині помсти. Ви з краплин

Уранової крові народились,
А кров пролив Хронос, проклятий син.

Свою отруту влийте, Евменіди,
В мій мозок, в груди, щоб я міг
Лютішим бути, ніж Цербер, пес Аїдів,
Щоб мав мій гнів — сто жал, сто рук, сто ніг!
Клянусь стрілою срібною Діани,
За свідка місяця беру,
Кроніде, вищий над богами,
З двох королів — це я умру!»

*

Безшумні трави мокрі на світанку,
Як ними переходити рубіж,
Щоб смерть зустріти, мов коханку,
Як поцілунок — в серце ніж...

В лахміттю вбогому, уранці, потай,
Діставсь король до стану ворогів.
Вояк спинив його: «Голото!
Куди ти преш?» — «Не бачиш? До ослів!»

«Які осли? Тут королівське військо».
— «Хіба одна різниця — хвіст» —
Сказав король — «а ти, хлопчисько,
Вже й показав ослячий хист».

Хто б мовчки зніс таку образу?
Зчинилась бійка, галас, крик.
Прокинувся весь табір і одразу
Ранковий спокій лячно втік.

З усіх боків удари і прокляття.
Чийсь стогін, хтось вже збитий з ніг.
Когось вже рвуть, як пси, на шмаття,
Час чля когось спинив свій біг...

Вмирає, оточений затихлою юрбою...
(Усі пізнали рантом кочоля).
І кров'ю пурпуровою, густою,
Як мантією вкрилася земля...

Веселий вітер біг ланами,
Здіймає зелені вії трав.
Тікали лакедемоняни...
Король всміхнувся і сконав.

І ось на огнедишних конях,
В потоках райдужних заграв,
З'явився Феб. І мертві скроні
Вінцем безсмертя увінчав.

Поклін квітневі

Тут квітець: Білі і червоні
залепетали жемчуги —
Та не вгавають ланцюги
вдаряють штормом тихі скроні.

Шалено мчаться білі коні —
Сліди лишилися від підків —
О, юносте, тобі в поклоні
Розкрите серце від віків.

Малинове горіння

Розцвів мій день і я у нім цвіту,
Росту, цвіту, горю вогнем, як рожа,
Учора там, сьогодні знову тут, —
Зірки весну нескінчену ворожать.

Хоч іноді від холоду терплю,
Коли в душі й не мозолі й не гладко.
Мое чуття — до золота це ключ
А погляд мій — у рай шовкова кладка.

З підпільної літератури:

НАДІЯ

Не плач

Не плач так гіркенько, старенька матусю. Твій плач хай луною не б'ється. Своїми сльозами не зрошуй могилу. Хай ворот з твоїх сліз не сміється.

Твій син впав у бою, це правда матусю. Він тут у могилі глибоко лежить. Та ти будь ним горда — він впав за Україну, кров його волю зрсить.

Ця кров пролита не дармо. За неї заплаатою воля буде. Без жертв свободи не можна дістати. Жертва його славою загуде.

Вставай, витри сльози, поглянь не одна ти. Кругом тебе тисячі таких матерів. Молодшого сина іди виражати. Нехай, як і старший, за волю йде в бій.

Тільки тоді буде воля сіяти, коли в руках всіх синів блисне зброя. Не плач, не пора слізьми землю вмивати. Лиш боротьба дасть нам щастя і волю!

«НА ЗМІНУ», ч. 8, 1950.

Не здобути нам волі чужими...

Не здобути нам волі чужими,
самим нам її треба брать.
Веди швидше у бій, командире,
нам ніколи чекать!

Хай умремо з тобою ми вранці,
ще задовго умрем до зорі —
та на це ми сьогодні повстанці,
в першій ми, бойовій.

Біль не зломить вже нашої сили,
і не змилить кохання нам путь —
веди швидше, у бій, командире,
бо атаки нас ждуть!

Що ж, хотіли б і ми ще пожити,
але суджено нам умирать,
заки дихнемо вранішнім вітром,
заки півні скричать...

Сонце будуть вже друзі стрічати
і радітимуть, бавитись, пить —
й не прийдеться їм може згадати,
як хотілось нам жить!...

Із збірки поезій «ДО ЗОРІ», 1950 р

З чужої літератури:

Ю. ГРИГОРІВ

Славний французький письменник

В історії французької літератури кінця XIX століття творчість Гі-де-Мопасана, визначного романіста, повістяря, новеліста займає своє особливе місце.

Анрі Рене Альберт Гі-де-Мопасан, народжений в 1850 році, належав до аристократичного льотарінгського роду, що оселився в Нормандії. З дитинства розвинений, цікавий до явищ природи, майбутній письменник був відданий в науку до колегії, що її утримувало духівництво. Жвавий, непокірливий, звиклий не визнавати над собою ніякої влади, хлопець не міг миритися з суворими приписами цієї школи й чернечою дисципліною, він скоро залишає колегію і переходить до руанського ліцею, який і закінчує.

Після франко-прусської війни, в якій він брав участь рядовим вояком, Мопасан поселяється в Парижі, поповнює свою освіту читанням і особливо цікавиться природознавством та астрономією. Банкрутство родини змушує його вступити на працю до морського міністерства, пізніше до міністерства народної освіти, де він займав незначні посади протягом 10 років.

Але службова кар'єра не приваблювала його. Він захоплюється літературою, його проймає бажання випробувати свої сили на письменницькій ниві. Дружба з Фльобером, другом дитинства його матері започатковує довгий період впертого літературного учнівства Мопасана, коли він задумував твори, писав, переробляв, нищив написане і починав працю спочатку. Лише через шість років, коли Фльобер визнав його творчість дозрілою й стилістично вправною, Мопасан наважується видрукувати своє перше оповідання.

В 1880 році виходить виданий групою письменників-послідовників Золя збірка «Меданські вечори», де разом з повістями Золя, Сеаро, Гюїсманса, Енріна, Алексіса, з'являється оповідання Мопасана «Пампушка», в якому він зображає тогочасне французьке життя, позначене егоїзмом, користливістю і турботами шість про себе, та виявляє тонку іронію і велике мистецтво стислої і разом з тим яскравої характеристики.

Оповідання Мопасана зразу зробило його відомим і заохотило до дальшої творчості. В тому ж 1880 році він видає свою першу поетичну збірку «Вірші», окремі твори якої: «Стіна», «На березі», «Бажання», «Сільська Венера» показують його обдарованість, а завдяки віршованій г'есі «Історія старих часів» його запрошують хронікером до газети «Галлія» і це дає йому змогу залишити посаду урядовця та цілком віддатися літературній творчості.

Часи письменницької діяльності Мопасана — період швидкого перетворення Франції з країни дрібної власності і ремісництва на країну великої промисловости, банків, трестів, картелів і синдикатів дають багатий матеріал для творчості Мопасана. Як спостережливий мистець, він бачить швидкий процес творення великої промисловости, великих банків, підприємств, нагромадження великих капіталів, бачить цю фінансову олігархію, скажену гонитву за прибутками, конкуренцію, перекопується, що в такт цій лихоманці збагачення руйнуються патріархальні традиції французької родини, нівечуються характери, почуття, люди стають жорстокими, бездушними, дбають тільки про те, щоб скорше збагатіти.

Гостро виступаючи проти всього цього, Мопасан з великою силою і переконливістю викрив фальш і лицемірство моралі тих борців за наживу, показав безпринциповість, егоїзм, розбещеність, здрібнення людської особистости в умовах тієї «влади грошей».

Уже в першому романі «Життя» (1883 р.), єдиному, де дію перенесено в минуле — на початок XIX століття, описуючи історію дворянської родини, Мопасан зображує її занепад, у повних драматизму барвах малое крах дівочих ілюзій героїні роману Жанни, в особисте життя якої вдирається егоїзм, розбещеність, черствість.

У загально-відомому романі «Милий друг» (1885 р.) Мопасан виводить потворну галерію верховодів третьої республіки — про-

дажних дипломатів, газетярів, банкірів і фабрикантів, цих нових господарів становища. Типовим репрезентантом цього суспільства виступає Жорж Дюруа некультурна нічим не гребуюча людина, що все ставить на службу своїм цілям і навіть кохання використовує для власної кар'єри.

З невблаганною переконливістю доводить автор в романі «Монт-Оріоль» (1887 р.) тріумф грошового розрахунку, стверджує, що перед владою золотого мішка мають схилитися і полум'яні пристрасті, і шляхетні почуття, що гроші в цьому суспільстві є тією силою, перед якою не встоїть ніщо.

У романі «П'єр і Жан» письменник малює викривленість сімейної моралі, руйнування тих основ, на які спиралася родина. Проблеми моралі, родини, кохання підносить Мопасан і в творах «Міцна, як смерть», «Наше серце» (1890 р.) та інших, наголошуючи, що в ці часи золотої лихоманки кохання втратило всякий гуманістичний зміст, стало крамом для продажу, засобом для збагачення, кар'єри тощо. Ці твори писалися майже одночасово з аналогічними повістями і п'єсами українських письменників Франка, Панааса Мирного, Кропивницького і Тобілевича, які теж зображували гонитву за збагаченням і нівечення людських характерів під час цієї боротьби на Україні.

Крім великих романів Мопасан написав приблизно триста різноманітного змісту новель, виявивши в них так само багатство свого спостереження і всебічно розкриваючи різні сторони тогочасного життя. Дійовими особами новель виступають найтиповіші представники різноманітних суспільних верств. Виведені там і аристократи, і промисловці і фінансисти, й урядовці, і селянство, і жебраки, і бродяги.

Беручи в основу один або кілька епізодів, здебільшого гострих багатомовних і не передбачених та одночасно таких типових і характеристичних для даних обставин, автор малює французьке життя тих часів.

Ціла низка новель селянської тематики: «Христини», «Жебрак», «Історія служниці з ферми», «Сабо» та інші малюють дикунство нравів, жадібність, скупарство, хижацтво сільських багатів і страждання та безпросвітні злидні бідноти. Менше серед них творів про боротьбу людини з силами природи, про драматичні пригоди на полюванні, але й ті, що є, як «Вовк», не позбавлені сили опису і напруженості переживань.

Ці коротенькі новелі так насичені змістом, що Золя влучно назвав їх «есенціями великих романів». Мопасан не шукає в них зовнішніх ефектів і прагне до простоти, ядерності, точності, ясності вислову, композиції й стилю, оповідає про події спокійним тоном спостерігача життєвих явищ. Характеристика героїв, їх зовнішній вигляд, оточення, краєвиди подані скупко з підкресленням окремих характеристичних деталей, що допомагають розкрити основну ідею твору.

Окреме місце займає твір «Мадмуазель Фіфі», написаний на тему франко-прусської війни, де автор, малюючи сваволю і розпезаність німецьких окупантів та продажність окремих французьких жінок, що пішли танцювати з німецькими офіцерами, з великою силою змальовує образ жінки-патріотки, що не дає збеще-

стити себе розгнужданому окупантові і власноручно вбиває його.

Написав Мопасан також три подорожні нариси: «До сонця» (1884 р.), «На воді» (1888 р.) і «Мандрівне життя» (1890 р.), що блискучим описом пережитого та передуманого в часи екскурсій і подорожей зайняли одне з перших місць у тогочасній французькій новелістиці.

Свої естетичні засади Мопасан виклав в «Етюді про Г. Фльобера», в передмові до роману «П'єр і Жан», у статті «Еволюція роману в ХІХ столітті». Вважаючи себе учнем і послідовником великих французьких реалістів Бальзака і Фльобера, він трактував натуралістичну школу Золя, як обмежену і вузьку та основним принципом естетики ставив мистецтво письменника вміти ясно й переконливо відтворити перед читачем свої суб'єктивні погляди на явища дійсності. Майстерність письменника, на його думку, полягала не так у привабливості фабули, як у відшукуванні звичайних явищ буденного життя, вмінні «з цього завантаженого випадковостями і дрібницями життя» віднайти «характеристичні подробиці», які б ілюстрували основний задум твору. Завданням письменника за Мопасаном є розуміти, спостерігати й сприймати явища життя, керуючись виключно своїм темпераментом, і створити собі гідно зі своєю індивідуальністю особливу ілюзію зовнішнього світу. Письменник не має іншого призначення, як тільки відтворювати саме ці свої ілюзії, а коли зробить це талановито й майстерно, то ці особливості його ілюзій сприймуть і читачі. Він вимагав старанної праці над мистецькою формою, але не в дусі «колекціонування рідкісних слів», а в ім'я точності і ясності характеристики подій. Талант на думку Мопасана досягається терпінням. Який би не був характер трактованої речі, є лише один справжній іменник для його визначення, лише один прикметник для його зовнішньої характеристики, лише одне дієслово для вислову його дій. Ці слова треба віднайти, не задовольняючись приблизним виразом.

Блискучий успіх творів Мопасана створив їх авторові загальну славу і матеріальний добробут. Заробітки письменника сягали 60.00 золотих франків на рік і давали йому змогу вести розкішний образ життя.

Він співпрацює в передовій і впливовій газеті «Рев'ю двох світів». Його п'єса «Мюзетта» має блискучий успіх на сцені. За комедію «Світ господарства» він дістає академічну премію.

Але невтомна праця й обумовлене нею надмірне розумове напруження підриває його здоров'я. Нервові приступи все зростають. Помічаються ознаки невиліковної хвороби.

Наприкінці життя Мопасан зближується з літературою декадентства і обов'язок мистця вбачає в зображенні життя згідно його суб'єктивному розумінню реальності й правди, бо «в кожного з нас у думках, у відчутті є своя реальність. Наш зір, наш слух, наші смаки такі різні в кожного, створюють стільки істини, скільки людей на світі» — каже він. Цей вплив суб'єктивізму і релятивізму занепадної філософії «кінця віку» проявився особливо виразно в його пізніх новелах «Марія», «Схід» та інших.

Ознаки нервового розладнання швидко зростають і в грудні 1893 р. письменник умирає від прогресивного паралічу мозку в психіатричній лікарні.

Творча спадщина Мопасана за десять років його діяльності складається з поетичної збірки, 15-ох збірок новел (ще три збірки вийшли після його смерті), 6-ох романів, трьох книг подорожніх нарисів та низки статей в газетах і журналах.

Творчість Мопасана обумовила появу в західно-європейській літературі новелі як жанру, а його маніра писання призвела до виникнення цілої імпресіоністичної течії. На слова його твору «Мадмуазель Фіфі» композитор Цезар Кюї написав одноіменну оперу. З'явилась також опера «Іветта» за Мопасаном. Твори його служили також багатим матеріалом для кіносценаріїв. На українських екранах, зокрема, довший час користувався успіхом фільм «Пампушка» українською мовою, а інсценізація твору «Мадмуазель Фіфі» йшла в Києві в 1941 р.

Вплив Мопасана на європейську літературу був досить великий, в наслідок чого в ній запанував жанр новелі, автори якої своїм завданням ставили передати особисті безпосередні враження від того, що вони бачать і саме так, як автор їх сприймає. Цей напрямок збагатив письменницьку техніку багатьма новими засобами, особливо щодо розкриття нюансів людських переживань і сприймань зовнішнього світу, маніри подавати соковиті яскраві пейзажі.

Цей жанр новелі запанував і в українській літературі з початку ХХ століття, особливо у письменників, що спирали свою творчість на модерних західно-європейських літературних напрямках і нові мистецькі досягнення західно-європейського письменства переносили на український ґрунт. Найбільше підніс цей жанр Михайло Коцюбинський, що позбувшись впливу старої реалістично-етнографічної маніри, яка не давала йому простору для висловлення своїх оригінальних властивих лише йому вражень і почувань, саме захопився Мопасаном, в манірі якого знаходив більше простору для змалювання психологічних подробиць для проникнення в душу людини і взяв від французької маніри тверезий погляд і сміливе шукання краси скрізь, куди може досягнути спостережливе око мистця. Але й на цьому він не зупинився, а розвинув цей жанр далі і створив свій власний стиль. Вплив Мопасана позначився й на творчості інших українських письменників, що в своїй творчості підносили жанр новелі.

Твори Мопасана українською мовою перекладав письменник Валеріян Підмогильний.

ГІ ДЕ МОПАСАН

Вовк

Ось, що оповідав нам нам старий маркіз д'Арвії при кінці обіду в барона де Равель у Сан-Туберті:

Ловці гналися за оленем. Маркіз був єдиний з товариства, який не брав участі в тій погоні, бо він ніколи не ходив на полювання.

Протягом цілого великого обіду говорилося тільки про вбивства звірят. Навіть жінки цікавились оповіданнями про криваві, часто

вигадані, лови, й оповідачі показували рухами й мімікою атаки, бої людей проти звірят, піднімали руки, то рахували грімким голосом.

Маркіз д'Арвій говорив гарно, поетично, його голос був трохи хрипливий, але все ж його мова робила велике враження. Він мусів повторяти ту історію кілька разів, бо він оповідав так плинно, що не спинявся для вибору слів.

— Панове! Я ніколи не полював, мій батько також ні, ані дід, ані прадід. Цей останній був сином людини, що полювала більше, ніж ви всі. Мій прадід помер 1764 року. Я вам скажу, як він помер.

Він називався Іван, був жонатий, він мешкав з молодим братом, Францом д'Арвій в нашім замку в Лотаринні, серед лісів. Францішок д'Арвій не оженився з любови до ловів.

Вони полювали обидва весь рік, без спочинку й без упину, та й без утоми. Вони любили тільки лови, не розумілись на нічому, тільки на ловах, не говорили про ніщо — тільки про лови і жили тільки для ловів.

Вони мали в серцях ту страшну, незбагненну пристрасть, яка їх спалювала, опановувала цілковито, не залишаючи місця для нічого іншого. Вони ніколи не дозволяли перешкоджати собі чимнебудь у ловах. Мій прадід уродився в хвилині, коли його батько полював на лиса, і Жан д'Арвій не перешкоджав йому в тому, але думав: «Нехай цей драбуга полює!»

Його брат Францішок був ще більше захоплений ловами, як він. Від світанку він займався псами, кіньми, стріляв до птиць, — коло замку, а потім полював на більшу звірину.

В околиці їх називали маркізом «молодшим маркізом».

Вони були надзвичайно високі, костисті, кудлаті, верткі й сильні і молодший був ще більший, як старший; він мав такий сильний голос, що згідно з одним оповіданням, яким він гордився, — коли він кричав у лісі, то всі листки на деревах тремтіли.

Коли вони обидва вибирались на лови, то варто було бачити, як ці два великани сідали на величезні коні.

В році 1764, в половині зими, морози були дуже сильні і вовки стали жорстокі. Вони навіть нападали на селян, що йшли пізно додому, волочились уночі коло хат, вили ввечері і рано та пустошили стаїні.

І незабаром почала кружляти дивна поголоска: люди говорили про величезного вовка з сірою, майже білою, шерстю, який пожирив дітей, одній жінці відкусив руку, задавив усіх псів сільською сторожі. Говорилось, що той вовк закрадвся без страху в огорожі, ставав коло брами і «вітрив». Всі мешканці твердили, що навіть чули, як вовк сопів і дихав так сильно, що в кімнатах світло коливалось.

В усій околиці запанував переполох. Ніхто не осмілювався вийти ввечером з дому. Усім здавалось, що в темноті чатує вовк.

Брати д'Арвій схвалили знайти того вовка і вбити його, й вони запросили на лови всю шляхту з околиці. Це було надаремно, бо хоч ловці перейшли й перешукали всі ліси, — вовка вистежити не вдалося. Вбито багато вовків, але не вбито сірого вовка.

Кожної ночі після ловів вовк, неначе для помсти, нападав на

перехожих, пожер кілька домашніх звірят і то завжди далеко від того місця, де його шукали.

Врешті, однієї ночі вовк заліз до хліва в замок д'Арвій. З'їв дві найкращі свинки. Обидва брати казились від обурення, вважали той напад вовка за безличний виклик та образу їх ловецької гордині. Вони взяли всіх ловецьких сильних псів і, сердиті й роздратовані, пішли на лови...

Від світанку аж до часу, коли пурпурове сонце заходило за високі, голі дерева, вони волочилися по лісах і нічого не знайшли. Врешті, обидва сердиті і сумні, верталися на конях алеєю, оточеною чагарником і дивувалися, що вовк так перехитрив їхні ловецькі штуки, — ба навіть їх опанував якийсь таємничий страх.

Старший сказав: «Та звірюка не є звичайним вовком. Можна б припускати, що вона думає, як людина».

Старший відповів:

— Здається треба б просити нашого кузина єпископа, щоб посвятив наші кулі, або просити якого священника, щоб поблагословив їх, бо інакше не вб'ємо сірого вовка.

Потім вони замовкли. Жан озвався знову:

— Глянь, яке сонце червоне! Великий вовк зробить цієї ночі якусь велику шкоду.

Він не скінчив говорити, як його кінь став дуба. Кінь Францішка також сполошився. З-поміж великих кущів, покритих зів'ялим листям, вийшла величезна сіра звірюка.

Обидва ловці щось пробурмотіли з радості і, нагнувшись до ший своїх важких коней, підганяли їх крикали, примушували острогами гнати риссю, так, що коні мчали вихром, наосліп.

Вони майже летіли, животами майже дотикали землі, перескакували рови, горбки, а ловці в погоні трубили в трубки, щоб скликати людей і собак. І нагло під час тієї шаленої їзди мій дід вдарився головою об величезну гилляку, яка розторощила його чашку. Він упав мертвий на землю, а його сполошений кінь помчав далі і зник у гущавині лісу.

Молодий д'Арвій затримався, скочив на землю, схопив свого брата в рамена і дивився, як з чашки брата пливе кров. Потім він сів коло трупа, поклав скривавлену голову брата на коліна і довго вдивлявся в непорушне лице старшого брата. І згодом його опанував страх, дивний, особливий страх, якого він не відчував ніколи, страх перед самозагином, перед сумним лісом і перед фантастичним вовком, через якого щойно загинув його брат, який, здається, вбив його брата, щоб помститись на них.

Темрява згущувалась, від гострого холоду тріщали дерева. Францішок устав, тремтячи, не маючи сил залишитися там далі й майже умлівав. Не було чути нічого, ні голосів собак, ні гомону трубки, — все було німе навкруги. Сумна мовчанка холодного вечора була страшна і дивна...

Він схопив у свої величезні руки велике тіло на сідло коня, щоб відвезти його до замку. Потім він їхав помалу, запаморочений, наче п'яний, переслідований страшними і дивними привидами.

І нагло на стежці, що виринала з темряви ночі, явилась величезна постать звірюки. Це був вовк. Ловець затремтів. Щось хо-

лодне, мов краплина води спливало по його нирках, і він, наначе монах, якому привидівся чорт, перехрестився на вид страшного волоцюги-вовка.

Але його зір звернувся знову до мертвого, непорушного тіла, що лежало перед ним на коні, і нагло, переходячи від страху до гніву, він затремтів від надзвичайного шалу.

Він натиснув коня острогами і почав здоганяти вовка. Він гнав за ним між буковими деревами, мчав на коні через яри, здоганяв вовка в лісах, яких він уже не знав, гнав далі, вп'явши зір у сіру пляму, що віддалялась у нічній темряві.

Його кінь наче б то був оживлений дивною силою й не збагнути запалом.

Він летів із витягнутою шиєю, прямо перед себе, наштотхував боками об дерева, об скелі, підкидаючи на сідлі голову й ноги мертвого ловця. Колочки терну доводили коня до шалу, він бився головою об пні дерева, він був скривавлений. Стремена ловця розривали кору дерев.

І нагло кінь і їздець виїхали з лісу й мчали яругою.

Над горами сходить місяць. Яруга була камениста, замкнена величезними скелями, між якими не було ніякого виходу. І вовк, загнаний в сліпу вуличку, обернувся.

Францішок заревів так із радості, що відгомін відбився об скелі, як гомін грому, потім ловець зіскочив з коня і біг із зброєю в руці.

Звірюка наїжилась, випружила хребет, й очікувала. Її очі блищали, як зорі, заки почався бій між звіриною й людиною; ловець зняв труп брата з коня, посадив на скелі, опер окривавлену його голову об каміння і в дивнім захваті закричав до вуха мертвого:

— Дивись на нього, Іване, дивись!

Потім він кинувся на вовка-великана.

Він почувався такий сильний, що міг перевернути гори і кришити каміння.

Звірюка намагалася укусити його, кинулась, щоб розпороти йому живіт, але він, ошалілий, схопив його за шию і, навіть забувши про зброю, душив вовка повільно, і відчував, як гортанка звірюки хрипить, все слабше, серце вовка б'ється все повільніше. Ловець реготався з радості, стискаючи звірюку все дужче, й викрикуючи в оп'янінні радості:

— Дивись, Іване, дивись!

Всякий спротив вовка зник. Тіло звірюки було без життя.

Вовк згинув. Тоді Францішок підняв вовка сильними руками, і йшов, щоб кинути його до стіп мертвого брата, викрикуючи голосно:

— Дивись, дивись дорогий Іване, ось вовк таки, врешті, згинув.

Потім поклав труп брата і труп вовка на сідло, один на другому, і вирушив у дорогу.

Він увійшов до своєї палати, сміючись і плачучи, наче Гаргантоа по народженні Пантагрюеля, вигукуючи окликами тріумфу, тремтячи з оживлення й оповідав як він бив вовка, а за хвилину плакав стогнав, оповідаючи, як загинув брат.

І пізніше, часто, згадуючи той день, він мав сльози в очах і говорив:

— Коби хоч брат міг був бачити, як я задушив вовка, то братові було б легше вмирати.

Вдова мого діда напоювала свого сина сироту страхом перед ловами і цей страх перейшов з батька на сина й на мене.

Маркіз д'Арвій замовк. Хтось запитав:

— Ця історія, — то байка чи ні?

Оповідач відповів:

— Клянуся, що та історія правдива від початку до кінця.

Тоді одна жінка заявила солодким голосом:

— Це неважне! Важне тільки те, що ту історію було приємно почути!

Переклав Ол. Бабій

Спогади:

ВІКТОР АНДРІЄВСЬКИЙ

Полтавська Українська Гімназійна Громада

(Спогад)

Коли б чоловіка мого віку (автор закінчує сьомий десяток літ, — примітка Редакції) запитати, який був найщасливіший день у його житті, то, мабуть, не один довго мав би подумати, поки дасть певну відповідь. Але я не роздумуючи і не вагаючись можу відповісти відразу: «Найщасливіший день мого життя — це 8. червня 1903 року о годині 11 ранку, коли я востаннє вийшов із дверей полтавської гімназії з матуральним свідоцтвом у руках». І то не з тієї причини, що я почував себе повним сил юнаком, перед яким стелився життєвий шлях, лише через те, що в цю хвилину я і мої товариші почували себе повноправними людьми.

Мабуть, тепер от-таке почуття опановує людину, коли вона залишає за собою, ціла й неушкоджена, кордони советської держави.

Я не можу поскаржитися на те, щоб наші вчителі були надто суворі до нас, або що вони вимагали занадто, хоч полтавська гімназія й стояла досить високо щодо знаннів її вихованців, але на одно ми, гімназисти (в той час іще однієї, бо другої ще не було) полтавської клясичної гімназії, могли поскаржитись: на повне позбавлення нас всяких людських прав. Від першого аж до останнього року нашої гімназіальної науки за нами з однаковою пильністю доглядав наш директор Іван Дмитрович Марков, що прославився своїми методами виховання далеко поза межі України. Можливо, що він по-своєму був і не злий чоловік. Але методи його виховання цілком відповідали вимогам міністерства освіти тодішньої російської держави. Тогочасні гімназисти не сміли мати власної думки і власних уподобань. Вони мали думати в межах «преподаваного їм ученія», а подобатися їм не сміло ніщо інше, крім «одобреного» і «рекомендованого» начальством, як «одобрені» й «рекомендовані» були наші підручники і книги до чи-

тання з гімназіальної бібліотеки, бо іншими взагалі нам користуватися не «рекомендувалося». Так само не «рекомендувалося» й читання хоч як процenzурованих і «одобренних» газет. То ж, коли я в п'ятій класі на лекції запитав нашого дуже милого інспектора і професора грецької мови: «Чи то правда, що в газетах пишуть, ніби незабаром ми вже перестанемо вчитися грецької мови?», то за те питання дістав з поведінки ноту 4. На всі запитання мого батька, наш директор не міг дати ніяких пояснень і лише рекомендував, щоб я не виходив за рямці належного в класі навчання.

Поза тим ми взагалі мусили жити за приписами, які були вказані нам в гімназіальнім т. зв. «білеті», де було виписано, що: «дорожа власною честю, гімназисти не могли не дорожити й честю свого заведення», а тому не сміли носити вусів і бороди, крохмальних ковнірців і манжет, не сміли курити тютюну, ходити по вулицях міста взимку пізніше 7-ої, а влітку — пізніше дев'ятої години вечора і т. д. Наш директор не тільки суворо дотримувався правил, але ще й доповнював їх власними розпорядженнями. Отже, учень, особливо ж у старших класах, не смів сидіти на лаві разом із тим, кого Марков вважав за його приятеля, а тим більше — показуватися на вулицях міста в його товаристві і т. д. За виконанням тих правил і його наказів наглядав не тільки він сам, але й т. зв. «помічники класових наставників», які слідували за нами в школі, на вулицях міста і навіть відвідували для перевірки наші домівки.

Отже, зрозуміло, що коли я в гімназіальній уніформі вийшов з гімназії 8. червня, то тут же негайно на сходинах закурих сигарку (хоч взагалі не мав тютюну...) і, вбравши мій цивільний одяг, пішов негайно з товаришами до кнайпи, за відвідування якої в сьомій класі мав з поведінки «три».

Але до тієї радості, яку годі зрозуміти тим, що не вчилися в ті часи в російській середній школі, в мене домішувалося й почуття смутку, бо я лишав за собою в стінах гімназії українську гімназіальну громаду, якої основником і ніби опікуном судилося бути власне мені.

Як же в описаних умовах могло дійти до організації й існування такої аж подвійно нелегальної (бо раз — без відома директора, а друге ще й української) громади?

Треба тут згадати, що наша гімназія, хоч була в самому центрі України, подібних організацій, наскільки мені відомо, таки ніколи й не мала. Вона безперечно належить до найстаріших гімназій Росії. Ще незабаром по Наполеоновім поході в Росію наш полтавець таки, Іван Петрович Котляревський, був призначений наглядцем над домом для виховання «благородних дітей». Автор «Енеїди» пробув на тім пості недовго, але саме заведення незабаром було перейменовано на гімназію і з будинку, в котрім пізніше містилася Маріївська дівоча гімназія, переведено мужеську гімназію в новозбудований за рогом будинок на вулиці, що за тих часів носила назву Базарної, а пізніше й до тепер іще — звалася і зветься іменем Остроградського — славного математика, якого було виключено за неуспіхи в науках з моєї ж гімназії. Ця наша гімназія виховала таких українців, як Михайло Старицький і Михайло Драгоманів. Але не було ніяких вісток чи переказів, щоб будьколи серед її вихованців була організація молодих українців — «українська громада», хоч такі «громади» й існували (зро-

зуміло нелегально!..) в недалеких Лубнях і Прилуці, таки на Полтавщині.

До повстання ж «громади» в полтавській гімназії прийшло так.

Є на Полтавщині славне місто Кобиляк або, як його офіційно звуть, «Кобиляки». Воно здавна населене нащадками запорожців. Обивателі його — очевидно українці найчистішої крові, як коли розважалися театральними виставами. От в кінці 90-ох років полтавському семинаристові Слухаєвському вдалося організувати непоганий хор і виставити «Назара Стодолю».

Але найбільш оживилося наше містечко, коли на літні вакації в 1901-3 роках став заїжджати до нас студент харківського технологічного інституту Юрій Жерардович Коллард. Він працював у повітовім земстві при направі доріг, а крім того оживив життя наших громадян аматорськими виставами, бо був сам добрим артистом-коміком, а головне — прегарним організатором. Він був музикант і співак, диригент і режисер, а що найголовніше невтомний робітник. Всі любили доброго і веселого Юрка. Особливо ж імпував він нам — трьом гімназістам полтавської гімназії: мені, Олексієві Червоненкові й Олександрові Івицькому. Все було оригінальне у Юрка: вічна українська сорочка з стрічкою, українські чоботи, а найголовніше — його мова. Він ніколи не говорив іншою мовою, як українською. Вистави, які він організував і в яких ми брали всі троє найдіяльншу участь, були само собою тільки українські: п'єси Кропивницького, Тобілевича, безсмертна «Наталка Полтавка», той самий «Назар Стодоля» й інші. На пробах він сам, та й усі за ним, розмовляли також лише українською мовою. Незабаром постав тісніший гурток заприязнених осіб, а в тім числі й нас троє гімназістів. Душею того гуртка був Юрко.

Пізніше нам стало відомо, що він є членом Революційної Української Партії, але про велику політику він не говорив. Натомість часто розмовляли ми про історичні події, про літературу. Деколи він приїздив і зимою на вистави з полтавськими аматорами, от як Осмяловський, Спіцевський. Приводив і свого товариша по інституту Гната Хоткевича, який чарував нас усіх грою на небаченім досі українським козацьким інструменті — бандурі. Ми, молоді 15-16 літні гімназісти, були очаровані тією романтикою. І от, коли після літніх вакацій в 1901 році ми повернулися в Полтаву до шостої класи гімназіальної, то я запропонував моім обом товаришам організувати гімназіальну громаду. Мою пропозицію було схвалено, і так покладено початок нашій громаді, першій і останній в полтавській гімназії.

Якби хто запитав нас тоді, які наміри, яку мету має наша організація, то певної твердої відповіді ми дати не могли. Одно було ясно для нас: ми не хотіли бути «русскімі» і рости «руському атчеству на пользу», як про те мусили ми молитися в нашій ранішній молитві «перед ученєм»... Ми почували себе вже українцями і хотіли «рости на користь і славу» нашій батьківщині — Україні.

Першим нашим завданням було ознайомитись із історією, літературою нашої батьківщини і добре навчитись української літературної мови. Ми встановили з наших скромних ресурсів місячний прощевий внесок в розмірі 50 копійок і за ті гроші купували українські, тим часом легальні й «одобрені» цензурою, книжки. Так у нас почала збиратися бібліотека, розпорядчиком якої був я

і розносив книжки моїм товаришам до читання і передавав їх, звичайно, у школі. Раз до мене звернувся таки наш товариш Іван Цегельський, який нераз бачив ту мою передачу: «хочете, я Вам принесу такі українські книжки, яких Ви ніколи не бачили?»... На моє гаряче бажання він приніс мені дві чи три книжки «Літературно-Наукового Вісника». Ми були очаровані тією літературою. Він же далі познайомив нас із молодшим товаришом Іваном Комличенком: «Цей Вам принеситиме більше таких книжок, бо він має зв'язки з українською громадою в семінарії». Так у нас зав'язалися зносини з полтавськими семінаристами, бо брат Івана — Павло Комличенко був членом семінарської громади. Тим самим і сам Іван став нашим членом. Одержані й наші власні книжки ми давали до читання й нашим молодшим товаришам — головне з року Комличенка. Незабаром виявилось, що його товариш Віктор Петрович, син відомого в Полтаві адвоката, не тільки цікавиться українською літературою й історією, але має й свою власну добру бібліотеку. З ним незабаром я дуже заприятелював. Це була незвичайно щира душа і гарячий український патріот. Незабаром до нас прилучилися ще його й Комличенка товариші: Олександр Шевченко, Сергій Ющевський, Платон Семиренко і Микола Чоботарів. Тому, що я (ніби визнаний голова громади) дотримувався суворої конспірації, то з молодших наших товаришів дехто навіть і не підозрівав про існування нашої організації. Я роздавав книжки до читання, кому які уважав за потрібні. А вибирати треба було з розумом. Бо от із семінарської громади одержав я, напр., таку літературу, як Зомбарта: «Соціалізм і соціальний рух в 19. столітті», «Дядько Дмитро», «Чи є тепер панщина» і т. п., видання РУП. На мене самого ці книжки справили сумне враження. Раз, що то була нудна лектура, а вдроте — я відчував і бачив, що такі брошурки як «Дядько Дмитро» і «Чи є тепер панщина», з нашим завданням — українізувати наших товаришів — не мають нічого спільного, а крім того я гидував тою демагогією, що не перебирала в засобах і не гребувала навіть брехнею. Від того часу я дістав відразу до соціалістичної пропаганди й тої брехливої науки взагалі. Від її впливу я намагався зберегти й молодших моїх товаришів. Але от «Самостійна Україна» М. Міхновського впрост очарувала мене як змістом, так і формою викладу. Вона зміцнила наші переконання.

Та настав 1902 рік. Ми продовжували вже безпосередні зносини з семінаристами. Я відвідав Комличенків і познайомився з членами семінарської громади: Миколою Гмирею, Симоном Петлюрою, Фідоровським, Шаревським, Понятенком і іншими. Особливе враження справив на мене Гмиря. Це був твердий і стихійний українець. Петлюра здався мені добрим і сентиментальним хлопцем: любив співи і сам любив співати, особливо ж про Саву Чалого і Франкову «Не забудь, не забудь». Сходилися ми з семінаристами і в мешканні Виноградових, коло полтавської тюрми. Тут, пригадую, Петлюра давав мені поради, як розширити нашу гімназійну громаду на дівочу гімназію і на полтавську реальну школу. Я пізніше, з тією метою познайомився з представниками реальної школи в особах Курдюмова і Павловського. Але вони були моїми виразними антагоністами, російських переконань та ще й соціалістичного гатунку. Тому я не тільки не хотів зав'язувати з ними ділових відносин, але й мірою моїх сил намагався зберегти від їх

впливів нашу громаду. З гімназистками також не могло вийти доброго нічого, бо вони були під впливом Курдюмова і його сестра гімназистка є також «російського напрямку».

Та от і над нашою громадою, як я її не беріг, вдарив грім. Через Комличенка дістав я від семінаристів три числа «Гасла». На кожному з них стояла ще й велика червона печатка: «Революційна Українська Партія». Перечитавши, я їх віддав до гімназіяльного інтєрнату Червоненкові. І от за кілька днів довідуюся, що з відчиненої шухляди його столика «воспітатель» конфіскував і передав їх нашому директорові. Справа виглядала дуже зле. При виявленні нашої організації нам усім загрожував «вовчий білет». Але наш Марков, на диво, поступив дуже благородно: на педагогічній раді не сказав, яку власне заборонену літературу було сконфісковано в Червоненка і, хоч йому за те з поведінки тоді поставлено «три», та вже в матуральному світоцтві подано було пояснення, що то були твори Чернишевського і Добролюбова, яких ні й у вічі не бачили!...

Треба було бути дуже обережним. Бо от навесні того ж 1902 року виникали заворушення в Семінарії. Головними «зачинщиками» в тих заворушеннях були члени громади, яких усіх і виключено з семінарії.

В Константиноградському повіті вибухли селянські страйки, суворо здавлені адміністрацією. В повітрі запахло порохом. Ми сиділи, як миші під мітлою. Я порозтикував нашу вже чималеньку бібліотеку куди і як міг, чекаючи от-от жандармської ревізії. Але все обійшлося благополучно: чи то наш директор (що найправдоподібніше...) сховав кінці в воду, чи, може, полтавська адміністрація мала вже досить тих «безпорядків», — в кожному разі про нашу громаду ніби ніхто ніколи нічого не чув і не знав. Але, що Марков був у дуже непевній ситуації, то про те свідчить такий факт: десь у квітні в Полтаві відбувся перший і останній концерт народніх бандуристів під проводом того ж Гната Хоткевича. І хоч його було організовано під найблагонадійнішою маркою «російського археологіческого общества» під проводом графині Уварової і хоч на нього інші начальники середніх шкіл навіть рекомендували учням піти послухати, — наш Марков оголосив, що негайно виключить із гімназії того, хто там буде присутній. Так що я, єдиний гімназист тоді, зробив той відважний крок під ороною моїх друзів-семінаристів, які мене заховали від ока нашого начальства. На ще сміливіший крок відважилися ми з В. Перцовичом на запрошення тоді перебуваючого на засланні в Полтаві студента харківського університету Бориса Мартоса. Якось він запросив нас на доповідь прибулого до Полтави члена РУП Дмитра Антоновича-Мухи. Збори ті відбулися на околиці міста в помешканні вже згаданого мною Осмяловського. Доповідач, ніби заікуватий студент із гострою борідкою в сирій студентській «тужурці», говорив шось подібне до «Дядька Дмитра». Отже, коли ми з Перцовичом вийшли з того зібрання, то нам обом було так ніяково, що ми навіть не обмінялися парою слів про ті думки нашого «старшого товариша». А за ті відвідини нам також загрожувала кара не менша від «вовчого білета!»...

От так доводилося нам лявірувати між Сцїлою і Харибдою: нашою гімназіяльною адміністрацією і пропагандою різних соціалі-

стичних провідників, від російських С-Д починаючи й на українських С-Д кінчаючи.

Мірою моїх сил я намагався оберекти моїх молодших товаришів від тих обох небезпек. І то мені вдалося. Рік 1903 на початку минув для всіх нас благополучно. Ми з Червоненком одержали 8. червня матуральні свідоцтва. Івицький виступив, на власне бажання, з сьомої класи, де він мав повторювати курс. Про інших молодших громадян наша гімназіяльна адміністрація з певністю не знала. Але мене непокоїла думка про дальшу долю нашої громади.

От чому 8. червня 1903 року до почуття найбільшої радості в мене, десь у глибині душі, долучається і почуття неспокою та смутку. Я передав Іванові Комличенку нашу чималеньку бібліотеку і мої останні поради. З початком вересня я виїхав до київського університету. Там я збирав усякі заборонені українські видання і тішився, як передам їх на Різдво моїм гімназіяльним друзям. Аж ось наче грім вразила мене вістка: Перцович, наш милий, щирий і відданий Віктор Перцович застрілився в Кадетськiм Парку, саме перед поліційним участком. Ніхто не знав точної причини. Коли я приїхав на Різдво, то вже громади не застав і книжок передати було нікому; громада перестала існувати. Пізніше я довідався про такі подробиці: восени 1903 року поруч із нашою групою в гімназії організовано було групу російських соціал-демократів, до якої належали такі гімназисти й гімназистки: Присецький Сергій, Іменецький, Бродський, Ляхович (пізніше зять Володимира Короленка), дві доньки Короленка, Курдюмова Віра — згаданого мною Курдюмова рідна сестра. Вони й переманили до себе й Платона Семиренка — члена нашої громади. Цей гурток середньошкільників збирався головню у Перцовича — занадто він уже був пересякнутий національною українською ідеєю. Але на хорого (він мав туберкульозу) молодого хлопчину могла вплинути негативно ота отруйна матеріялістична пропаганда й захитати його віру в людей, в ідеали, і красу людських високих поривань. Коло нього не було такого товариша, що міг би підтримати його морально, і прийшла катастрофа...

Його ховали демонстративно: були вінки з червоними і блакитно-жовтими стрічками. Говорили запальні промови. А після похорону в шостій класі гімназіяльній почали відбуватися раз-у-раз мітинги-протести. Тож директор не міг знайти іншого виходу — як тільки закрити шосту класу до кінця року і звільнити всіх революціонерів, які мусіли собі шукати притулку по інших гімназіях. Так п'ятьдесят років тому було зліквідовано полтавську українську гімназіяльну громаду. Більше її вже не було відновлено.

На протиросійському відтинку:

В. КОВАЛЬ

Поразка російських імперіялістів у Вашингтоні

Поважна загроза в розгортанні спільного фронту поневолених народів проти російського імперіялізму в останньому часі була зросла на Американському континенті, де так само, як і в Європі, чисто російським еміграційним організаціям, що стоять на плятформі єдиної неподільної імперії, допомагають різні групи від інших національностей, незаконно декларуючи ніби бажання своїх народів задержати Росію в її межах після повалення большевицького режиму — і намагаючись такою своєю діяльністю створити відповідне вражіння в американських колах. У боротьбу проти цього виступали всі волелюбні організації поневолених народів, активно бореться й українська еміграція. В її лавах діяльну роль відіграє і наша молодь, об'єднана в СУМ-і.

Тому для правильної орієнтації молодих читачів у сучасному стані цієї боротьби варто зазнайомити їх з недавніми подіями в Америці, зокрема конференціями, присвяченими справі визвольної боротьби, що їх скликав бувший конгресмен О. К. Армстронг ніби приватно, але насправді за її ходом пильно слідкували впливові американські чинники.

Перша така конференція мала місце в 1952 році і тоді на ній взяли гору російські угруповання. Натомість на другій — у 1953 році вони зазнали великої поразки. В цій конференції діяльну участь взяли представники СУМА — голова Омельченко і керівник Відділу преси, автор цих рядків. Характеристично, що хоч в Америці існує ціла низка українських організацій молоді, лише СУМА була запрошена на конференцію, що покладає велику відповідальність на неї, як на активного співучасника спільної боротьби поневолених народів проти російського імперіялізму. Отже про обставини, в яких скликано конференцію і про самий перебіг її повинна бути поінформована вся українська молодь у вільному світі.

Хто скликав конференцію?

Як і попереднього разу ініціатором скликання конференції, як ми вже зазначали, був колишній конгресмен О. К. Армстронг. Про нього говорять, ніби він шукав для себе «бізнесу» на політичному полі і скликання конференції є, сказати б, його приватною справою. Але, як відомо з практики, Американський Комітет Визволення від большевизму рекламує себе також приватною установою, проте це не стримує його від того, щоб шкодити визвольній справі поневолених Москвою народів, а саме це він і робить, посилаючись на становище урядових кіл ЗДА. Для нас, українців, мимоволі виникає сумнів, чи не постане у висліді цих конференцій якась нова «приватна» установа, яка так само буде шкодити українській визвольній справі.

Такі думки особливо посилюються у зв'язку з конференцією, що відбулася у Вашингтоні в 1952. Головним доповідачем на ній був професор одного з американських університетів Болдирев, уповноважений Народно-Трудового Союзу*) на США. Він буквально заявив, що коли б американці дали його партії 100 мільйонів доларів, вона б повалила режим Сталіна. Проти українських «сепаратистів» на сцену був випущений «українець» Єршов, який заявив, що він як «найновіший» утікач-українець, запевняє, що в Україні про жадну самостійність ніхто не думає, а тільки мріє про визволення з-під сталінського режиму.

Голоси представників поневолених народів про те, що причиною всього лиха у співжитті між народами є російський імперіалізм, були голосом вопіючого в пустині. Висліди цієї конференції випали на користь російським імперіалістам.

Та ось минув рік і НТС заплутався в жахливій шпигунській афері на користь Кремля.

«Американські приятелі свободи для росіян»

Таку назву носить організація, що видає в Нью-Йорку бюлетень під назвою «Вільна Росія». В цьому бюлетені за листопад 1953 року опубліковано склад управи американських приятелів свободи для росіян, серед членів якої знаходимо між іншим і такі прізвища, як О. К. Армстронг і Юджін Лайонс.

Отже, як бачимо, конференції, що їх влаштовує пан О. К. Армстронг, не є вже такі «приватні», як декому здається. Юджін Лайонс, як відомо, є одним з найбільших оборонців неподільности російської імперії. Він є також основоположником Американського Комітету Визволення Народів Росії, який сьогодні під керівництвом адмірала Стівенса стоїть на становищі інтересів російських імперіалістів. Тим самим і О. К. Армстронг, як «приятель росіян» зобов'язаний діяти тільки на їхню користь.

Але в останніх місяцях 1952 року п. Армстронг почав виявляти симпатії до акції американських українців на користь визволення України. На кількох мітингах він виступив з палкими промовами проти російського імперіалізму. Такими були його промови на річній конференції УККА та на вечорі з нагоди десятиліття АБН, що відбувся в Нью-Йорку.

Дехто з українських політиків вбачав у цьому щире бажання колишнього конгресмена стати на правильний шлях боротьби з комунізмом. Однак на цій другій конференції виявилось, що такі погляди є передчасні, бо п. Армстронг ще балаює...

Для українців було ясно, що на конференції в Вашингтоні основний бій відбудеться між нами і росіянами, точніше, між поневоленими Росією народами і єдиноділимцями. Хоч у розісланій програмі конференції з-поміж 20-ох основних доповідей ані одної не мав виголошувати росіянин (в протизагу попередньої конференції) проте не було сумніву, що росіяни виступлять у дискусії і доведуть, що в світовому напруженні винен не російський імперіалізм, а тільки сам комунізм, як інтернаціональне явище.

Українці передбачали, що до Вашингтону прибудуть єдиноділимські провідники, щоб ще раз обороняти червоний і білий російський імперіалізм. Ці передбачення ствердились.

Вже по прибутті до Вашингтону, на місце конференції, українці побачили, що, як і попереднього разу, росіяни взяли в свої руки реєстрацію делегатів. Кілька росіян уже «обробляли» індивідуально свої жертви, втираючи їм до рук літературу. Це були перші ознаки того, що п. Армстронг не дотримався умов безсторонності конференції.

Обурення з боку неросійських народів викликала теж ціла злива російської пропагандивної літератури, яку єдинонеділимці розклали в залі засідання на спеціальному столі. Найменше 15 різних видань циклостилем, друком, і фотодруком в сотнях екземплярів росіяни мали намір підсунути учасникам конференції. Серед усіх цих видань червоною ниткою тягнулися наклепи на визвольні рухи поневолених народів, на АБН, на «сепаратистів». Найбільше, очевидно, в цій літературі було нападів на українських «сепаратистів».

З українського боку, за винятком становища ЗП УГВР та брошури про АБН, ніяких інших матеріалів на конференції не було. Делегати від СУМА привезли тільки великий фото-альбом з діяльності СУМ-у в США, з метою вручити його прихильникам української визвольної справи.

Та все ж під час наради виявилось, що період дешевої пропаганди минув. На перебіг дискусії ніякого впливу не мали томи пропагандивної літератури, що її привезли з собою росіяни.

У конференції взяло участь понад 250 представників різних американських організацій, американських спеціалістів в советських справах та гостей. Між учасниками були представники поневолених або загрожених Москвою народів — ССРСР, сателітів, Кореї, Індії та Китаю. З українських організацій були заступлені: Український Конгресовий Комітет, ООЧСУ, АБН, Спілка Української Молоді, студентство.

В загальній залі нарад виголошено низку доповідей, для всіх учасників конференції. Серед них була цікава доповідь А. Фейгана, члена Конгресу з Огайо, на тему «Чотири пункти свободи». Головним мотивом його доповіді було національне питання в ССРСР, яке є головною турботою Кремля. Свої висновки доповідач базував на виступі Маленкова після смерті Сталіна, який насамперед звернув увагу на єдність народів ССРСР і виділив росіян, як цементуючу силу тієї єдності.

Ця доповідь була першим ударом по московських імперіялістах на конференції. Слова А. Фейгана часто переривалися бурхливими оплесками присутніх.

Другим ударом по російських єдинонеділимцях був виступ корейця С. У. Репа, директора Інституту далеко-східніх студій при Сетон Гал університеті. В доповіді на тему «Азія і політика звільнення» він підкреслив що становище в Кореї сьогодні не є жадною новиною. Першою також жертвою була Україна, яку захопила большевицька Росія. Ціла ця доповідь, як і доповідь А. Фейгана викривала істоту і наміри російського імперіялізму.

Слід відмітити, що як доповідачі, так і співдоповідачі не оминали ніодного випадку, щоб не пригадати про ролі українського народу в його боротьбі з російським імперіялізмом. Удар по росі-

янах був такий дошкульний, що вони по доповідях в загальній залі нарад не наважились виступати в дискусіях. Не чинили спротиву навіть тоді, коли визначувано членів комісії для опрацювання резолюцій конференції.

Дальший перебіг конференції проходив на такі теми: «Концепція американської політики визволення», «Політика визволення, як стримування війни», «Свобода через визволення», і «Погляди емігрантів на політику визволення».

Щоб узяти участь у всіх чотирьох секторах конференції, українці розподілили свої сили по кожному сектору. Це саме зробили і інші національні групи. Було відомо, що росіяни приділяють головну увагу третьому секторові, де мав головувати адмірал Менс, а головну доповідь мав виголосити др. Лев Добрянський.

Заля третього сектору була переповнена. Росіян не випадково була половина всіх присутніх. Вони вважали Л. Добрянського одним з найбільших своїх ворогів і хотіли заатакувати його. Перед Л. Добрянським з короткою доповіддю про становище в Румунії виступив М. Сарказану, редактор румунської газети «Віторул». В окупації Румунії він обвинувачував російський імперіалізм. На виступ його досить слабо зреагував колишній капітан советської армії, а тепер «дорадник» американського уряду в справах СССР Боголепов, який закинув румунів, що той виступає проти російського народу. Інший промовець малорос І. Іващенко докоряв румунів, що той виявив невдячність супроти Росії, бо тільки завдяки російсько-турецькій війні Румунія звільнилася з-під турецького гніту. На це румун відповів, що наведений випадок не є причиною для того, щоб Росія тепер поневолювала його батьківщину.

Далі почалась доповідь проф. Л. Добрянського, який з'ясував два типи націоналізму, позитивний, як у поневоленних народів і негативний, як наприклад німецький чи російський, які послугуються ним для імперіалістичних цілей та шовіністичного виховання своїх народів. Промовець підкреслив, що тільки розчленування Росії на держави поневоленних народів покладе край вічній експансії російських імперіалістів та спаралізує діяльність комуністичних п'ятих колон, цієї агентури імперіалістичної Росії.

Аргументи Л. Добрянського були настільки бездискусійні, що росіяни знайшли лише можливим скласти заяву про ніби-то навмисну лінію адмірала Менса дискредитувати росіян. Тут російські імперіалісти зазнали найбільшої поразки.

Першого дня нарад увечорі під час бенкету український священик В. Пропета висвітлив монтаж з фільмів про злочини Москви у Вінниці, Катині і Кореї. Це справило на присутніх гнітуче враження, а супровідні слова диктора про злочини російського чи російсько-комуністичного імперіалізму просто приголомшували приявних російських імперіалістів. Варто згадати, що недавно в російській радіопередачі «Голосу Америки», присвяченій Вінниці, було сказано, що такі з рук комуністів загинуло 10.000 росіян. Тенденція білих російських імперіалістів полягала в тому, щоб шляхом привласнювання жертв неросійських народів на користь росіян довести, що в СССР росіян винищує комуністичний режим.

Сумівська колона на маніфестації проти московського народоббивства, в м. Сіракюзи — ЗДА

Відділ Ю СУМ-у в Буффіальо.

Голова ЦК СУМ-у
О. Калиник, між членами
відділу Ю СУМ-у Клів-
ленд-ЗДА. З ліва на
право сидять: голова
Відділу—М. Голубицький,
голова ЦК—О. Калиник,
голова Осередку—Г. Го-
ловка, Керівник Відділу
Я. Кужіль. 1953 р.

Юні сумівці з Трентону
(США) в похідній колоні.

Діти Ю СУМ-у осередку
в Курсень - Сталь Бельгія
(1954)

Юджін Лайонс в обороні російських імперіялістів

Коли наступного дня нарад О. К. Армстронг проголосив, що з доповіддю виступить відомий експерт в російських справах Юджін Лайонс, всі були заскочені, бо в програмі конференції такого доповідача не було. Виявилось, що росіяни, щоб врятувати ситуацію, вимагали у Армстронга допустити з доповіддю Ю. Лайонса. Противна сторона погодилася на це під умовою, що буде також дано додаткове слово Л. Добрянському. Лайонс говорив, що ніякого ні російського, ні советського імперіялізму нема, а є імперіялізм комуністичний, проти якого треба боротися з однаковою силою в СССР, в Канаді, в США. Він заступав погляд, що треба звільнити цілість СССР, а що буде далі, то це вже внутрішня справа «народів Росії».

З критикою поглядів Ю. Лайонса виступив Л. Добрянський, назвавши його оборонцем російського імперіялізму. Він говорив, що сучасний російський імперіялізм є лише зміненою формою старого російського імперіялізму. Під враженням аргументів проф. Добрянського росіяни цілковито розбилися і вирішили використати останній засіб оборони з допомогою федералістів.

Після зливи індивідуальних заяв та різних внесків до президії конференції вже згаданий І. Іващенко виступив з «деклярацією» федералістів, в якій намагався довести, що 90% українців, грузинів, білорусів, вірменів та інших бажують федерації з Росією. Кілька представників поневолених Росією народів виступили з вимогою засудити методи російських імперіялістів, які замість чесної політики брехнею, шантажем, диверсією, та провокаціями зводять американську політику на манівці.

Дальшу дискусію було спинено. В одному з проєктів резолюції було зазначено, що конференція стоїть на становищі визнання за всіма народами свободи і незалежності, згідно з американською деклярацією. Чотирьох Свобід.

Чия перемога?

Без особливих зусиль, зайвої пропаганди та при нечисельній участі українців перемогу на конференції здобули поневолені народи. Бій відбувся за концепцію політики визволення. Було доведено й твердо проголошено, що російський імперіялізм є загрозою світовому мирові.

Українська молодь, представники якої також брали участь в конференції і спричинилися до її загального успіху, повинна далі продовжувати в усьому вільному світі боротьбу за мир і свободу через визволення.

1) Російська фашистська організація.

Спорт:

О. НАВРОЦЬКИЙ

Копаний м'яч — його вдосконалення, роди гри та системи

Китайці, перси, римляни — перші футболісти

Переходячи не дуже заселеною вулицею, чи попри кусник зеленої площі, не раз ми бачимо, як дівчата, переважно хлопці, копають нашвидко зроблений з ганчірки м'ячик, чи вже куплений гумовий. Чи спадало кому з нас коли на думку застановитись — звідкіля і яким старим може бути цей сьогодні найпопулярніший рід спорту, цей спорт, що його грають тисячі, а мільйони фанатиків оглядають? Звідкіля властиво прийшов до нас вже вдосконалений сьогодні копаний м'яч?

Не легко є відповіді на це питання. При пересічному статистичному перепитуванні, більшість, що бачила гру футболу, чи ті, що чують про щось подібне, чи навіть самі гравці-копуни — скажуть, що копаний м'яч походить з Англії, і все! Але, на жаль, це не є вся правда. Є старинні записки та навіть малюнки, за якими копаний м'яч був вже 5.000 років до Христа знаний в Азії, в країнах Індії, Китаю, та Персії. Японія не безпричинно хвалиться, що футбол походить з неї, але як він дістався звідти до Європи — цього японці не можуть відповісти. Теж знамим є, що в старовинній Греції та в римській імперії вояки знали гру, що подібна до сьогоднішнього футболу, і називали її римляни «гарпаstum». Грати ногами, взутими в тодішнє взуття, що звалось «кальцеус». Ця назва взуття прийнялась досьогодні, і в теперішній італійській мові гра копаного м'яча називається кальчо. Ще сьогодні італійці не хочуть чути, що футбол зродився в Англії; все твердять, що їхні славетні предки, старовинні римляни, були першими, що грали футбол, і що колиска його міститься в Італії.

Англійські високі школи формують модерний копаний м'яч

З вище згаданого можемо сміло висувати, що копаний м'яч є тисячі літ старий. Відколи вже одна людина могла копнути камінь, розвинулася з цього гра, що з довгими літами вдосконалилась аж до сьогоднішнього футболу. Початком модерного футбольного спорту можна назвати сорокові роки минулого століття. Носіями цієї гри були славні школи в Ітоні, Рарбі та Гарров в Англії.

В цей час (перша половина XIX ст.) були складені та видруковані перші норми для гри копаного м'яча. Це були перші писемні обмеження щодо кількості учасників, що дістали славу назву «Кембрідж рул». На підставі цих обмежень, ректор однієї школи зібрав багато приписів для гри (60-ті роки минулого століття). Там бачимо вже докладно визначене число гравців, стосунк автсайду, різні вдари, кари тощо. Навіть йде вже мова про поперечку у воротах, — до цього часу гралося без замкнених поперечкою воріт.

1863 р., при зібранні вже тоді наявних клубів, прийнято приписати того ректора та зорганізовано футбольний союз під назвою «Футбол Асошсьйшен», що існує ще досьгодні. Проте сполучення в один союз, що було потрібне й корисне, не розв'язало спору, що існував між двома школами — Рагбі і Гарров. Дискусія стосувалась до вживання певної форми м'яча та до застосування інших частин тіла.

Школа Рагбі стояла на тому, щоб уживати овального м'яча, а грати руками та ногами. Її противники з Гарров засуджували це, вживаючи до гри округлого м'яча та забороняючи в грі вживання рук. Ці дві партії ще й досьгодні не помирились: одні грають руками й ногами та овальним, яйцевої форми, м'ячем, а другі — без рук та округлим м'ячем.

Для згадки подаємо ще кілька цікавих та важливих дат з історії модерного копаного м'яча. В 1871 р. куплено в Англії за 21 фунт чашу, звану під назвою «кап», що була і є найдорожчим трофеєм футбольних клубів. 1872 р. дозволено воротареві вживати в грі рук — удар по «твердолобих» гарровцях, 1880 р. перший раз з'являється на грищі суддя. В 1927 році ухвалено нові приписи до автсайдової гри. До того часу була знана система «трех чоловік автсайд», з новими рішеннями впроваджено «авсайд двох чоловік». Це була революція в стилі гри, що й досьгодні є в практиків і теоретиків оспорювана.

Важливий перший винахід: шотландська приземна подача «шотландський пас»

Копаний м'яч не є математичною формулою. Це є гра проваджена людиною і тому залежна від людської сили, витривалості та людського духу. Людина, однак, все є в пошукуванні чогось нового. Молоді грачі-юнаки намагаються відбити м'яч хто як може найвище. Навіть вже була зродилась приповідка: «хто вище вдарить, буде вйтом». В давніх часах теж і ця гра, що її називаємо футболом — та навіть до часів модерного футболу — виглядала в не дуже то пляновому копанні м'яча вгору. Але найшовся чоловік — його імени ми не знаємо — що зрозумів користь подавання м'яча ногою в низькій поземній лінії, як щось конче потрібне для успішної гри. Як вище сказано, прізвища його не знаємо, перним, однак є, що він жив десь у Шотландії між Единбургом і Глезгов. «Шотландська подача» — або, як її теж називають — «шотландський пас» — живе вже кількадесят років в усіх народів світу, де копаний м'яч знайшов собі гідне місце між іншими родами спорту.

Що ж докладніше розуміємо під шотландською подачею. Вже сьгодні належить провадження м'яча «сентимерт понад травюю» до підставових вимог у футболі. Властиво розуміється під шотландською подачею коротка приземна подача в тісному просторі, сполучена з великою технікою провадження м'яча та вмільм, хитрим маневруванням, зміною місця. Шотландці власне, і розвинули цей рід гри до надзвичайної перфекції. Застосування шотландської подачі мало велике значення в час, коли порожній простір був принциповим. Це був час «авзайду трех чоловік». Пощо ж було обмежувати порухи поодиноких грачів, якщо небезпека наступаючого нападу клина була ліквідована приписами автсайду? Гри в тодішні, власне, часи виявляли в своїх вислідах,

що не потрібно гострого криття кожного противного поодинокого гравця. Як згадано, приписів тодішнього автсайду та вмілої гри оборонців вистачало, щоб здержати ворожі наступи. І тоді, власне, при чимраз кращому опануванні футбольної гри, в практиці виявлялось дуже мало воріт. Тодішні висліди в Англії — коли англійці грали справді найкрищий футбол у світі — не виходили поза 2:1, 1:1, 0:0. Ці результати були на денному порядку, і ще сьогодні ці марні висліди називасмо англійськими.

Кінець англійським вислідам

«Інтернейшенел Борд» — найвища інстанція в усіх питаннях приписів гри — має своє стале місце в Менчестері (Англія). Його рішення є важні і правосильні для Міжнародного Футбольного Союзу, званого в скороченні ФІФА. До Менчестеру приходять скарги, бажання, звіди відходять позитивні полагодження або ... відкинення. Скарги і прохання гравців, менеджерів, директорів клубів для якогось позитивного полагодження з «англійськими вислідами» лежали там роками. На грищах бачилось чимраз менше публіки, що вже була «досита наїджена» цими мізерними вислідами змагань. Гравці провадили гру з найбільшим зусиллям, як тільки могли, але висліди не кращали. Каси скорочувались. Аж кінець-кінцем — це вже згадано вгорі — прийшло рішення про знесення автсайду з трьох чоловік на двох. Записано рік 1927, як важливий для історії копаного м'яча. В цей спосіб можливість мати більше воріт у змаганнях значно зросла.

«Штопер» — новий англійський винахід

В англійському клубі «Гаддепсфілд Тавн», що кількакратно за порядком був майстром «Емпайру», працював славний менеджер Г. Чемпмен. Він був «дівчина для всіх послух»: технік, тактик гри, шеф реклами, фінансовий експерт та навіть літератор. Він бачив, як через нові приписи автсайду ворота падали, як дощ з неба. Замість тішитись, він поважно задумався над цією грозою, що сунула на футбольні ворота. — Що, властиво, становить «автсайд двох чоловік»? Піднесений стан небезпеки у ворітньому полі. — Чи дасться щось зробити за допомогою якоїсь нової техніки? — Так!

Мусить бути скріплена оборона!

Збільшена небезпека вимагає сильнішого забезпечення! Так утворив Чемпмен — «штопера» — по-нашому, гальмувача. Цей, власне, гальмувач охороняє «діру в середині». Новий винахід, нове тактичне потягнення, утворили величезні перегруповання в системах гри: бічних помічників стягнуто до середини і вони перейняли завдання середущого помічника. Середущого помічника пересунуено назад, щоб він стягав на себе противників з дефензиви та мав зв'язок із своїми задніми співгравцями. Середущий напасник стався таким чином ударною передньою частиною наступу, зате крилових гравців пересунуено дещо до середини. Після цього капітального пересунення не лучники в нападі, тільки крила та висунений танк — середущий напасник — це є сили, що відтепер стріляли по воротах. Коли нарисуємо собі ці позиції на папері — дістанемо ці п'ять точок і сполучимо їх між собою --

наш напад матиме вигляд латинської букви «W». Досьогодні ця система гри, лише з маленькими змінами, лишилась в усіх добрих грах світу.

Важлива роля доброго грача

У великих футбольних країнах світу грається вже копаний м'яч за системою Чемпмена понад 25 років. Зустрічається багато різного роду перемін, змін та мішанин стилів гри, як, напр., знана віденська школа, чи трохи подібна до неї каруселя («крайзель»), яку грає ще посьогодні славний німецький клуб Шальке 04 — кількакратний майстер Німеччини.

Не можна забути великої заслуги Чемпмена. Крім його винаходу «штопера», що перейняв найтяжчу функцію в грі, скріплюючи оборону, треба не забути теж додаткового роду охорони, а саме криття грача. За новою системою гри не криється порожнього простору, тільки противника. Сьогодні починається гра в боротьбі за м'яч. Кожний грач має свого противника-охоронця. Лише тоді він стає справжнім грачем, коли в боротьбі за м'яч подолає свого противника-охоронця. і в цей спосіб здобуде простір для дальшого провадження м'яча. Цей грач відповідає до великих домагань сьогоднішнього футболу.

Але таких грачів, на жаль, мало. Може, причини треба шукати в господарських інтересах, де в першу чергу потрібне забезпечення екзистенції самотнього грача? Потрібно, щоб ця найкраща кляса копунів була за всяку ціну вдержана! Мусять бути поодинокі здібні грачі, що виступають не лише як інтерпретатори високої футбольної штуки, але в головній мірі є готові впорядкуватись у своїй команді чи клубі і свої власні ідеї переносити та виконувати в співпраці з товаришами гри!

З діяльності СУМ-у:

Огляд праці СУМ-у в Німеччині

Від Редакції: Хоч як трудні умови життя нашої молоді в Німеччині, де матеріальні недостатки й повна безперспективність від'ємно впливають на життєве наставлення наших скитальців, все ж це не послаблює її активності. Задовільний стан праці забезпечують своєю повсякденною участю та дбайливістю Комітети Осередків та члени Крайового Комітету СУМ-у, зокрема керівники відділів: Юнацтва — **В. Леник**, інформації і преси — **І. Чорній**, фінансів — **Б. Бідяк**, що поза справами фінансів приділяє багато уваги також й іншим ділянкам діяльності СУМ-у, **В. Кудрик** та другі.

Вміщені нижче матеріали показують стан праці Осередків СУМ-у, його успіхи й недоліки. СУМ в Німеччині старається продовжувати добрі традиції СУМ-у з років 1946-49, коли праця СУМ-у, після його відновлення та при наявності тоді

ще великої кількості нашої молоді на цьому терені, досягла тут великого розвитку. Бажаємо Спільці Української Молоді в Німеччині та її керівним органам досягнути й перевищити цей рівень праці.

ВІДДІЛ ЮНОГО СУМ-у

Нещодавно при Крайовому Комітеті СУМ-у в Німеччині створено Крайову Управу Юного СУМ-у, яка вже може виказатись показниками своєї праці. Інформуючи про них наших читачів, наводимо уривки обіжників та офіційного листування між Крайовою Управою а Осередками ЮСУМ-у, які найкраще характеризують методи і стан роботи.

В одному з своїх обіжників Крайова Управа ЮСУМ-у пише до Осередків: «... З приємністю стверджуємо, що наші ряди збільшуються. За старанням п. Поручко, дня 29 січня 1954 року організовано в Штеттенгофен (Авгсбург) новий Відділ Юного СУМ-у, який об'єднує в своїх рядах 13 юних сумівців. Рівнож з ініціятиви того ж п. Поручка організовано ЮСУМ в Трехтлінгені».

Рівночасно на наші листи, що ми їх розіслали в справі організації ЮСУМ-у на різні адреси до більших і менших скупчень наших поселенців, одержано позитивну відповідь з різних місцевостей. Ось характеристичні з них:

Відділ ЮСУМ-у в Амберзі. ...«Подасмо маленький опис з Свято-Миколаївського вечора. Сценки ми не могли влаштувати, тому, що, як Вам відомо, ми не маємо свого приміщення, мимо цього діти були дуже гарно підготовані. Появу св. Миколая ЮСУМ зустрівач спільною деклямацією „Падай, снігу-сніженьку” і піснею „О, хто, хто Миколая любить”. По благословенню дітей св. Миколай та янголи почали роздавати подарунки. Під час роздачі подарунків св. Миколай запитував дітей, що вони знають про Україну. Після Свят-Миколаївського вечора відразу приступлено до підготовки вертепу... З днем 1. 1. 54 р. ЮСУМ нараховує 23 члени, як рівнож в цім місяці прибуло до нашого Відділу нових 13 юних сумівців, отже на сьогоднішній день маємо в нашій Відділі 36 юних сумівців. Цього місяця цілий час йшла підготовка до вертепу. Наш вертеп мав великий успіх. Ми ходили по всіх українських рідинах і навіть запрошували нас до себе чужинці. На Новий Рік юнаки і юначки ходили засівати. Нарешті масмо свою домівку і сподівасмось, що тепер праця в ЮСУМ-і піде краще...»

Відділ ЮСУМ-у в Бравншвайгу: «В цьому листі подаємо Вам список ЮСУМ-у в числі 12 членів. Наразі я ще не знайшов до помочі в праці ЮСУМ-у нікого. Є тут одна юначка, яка дещо помагає мені в праці, але вона також має мало вільного часу, бо ходить до школи. Професор М., яки міг би багато допомогти, на жаль, з незрозумілих причин не є зацікавлений в праці ЮСУМ-у...»

Відділ ЮСУМ-у в Нюрнбергу: «Стан членства: 11 юначок, 10 юнаків. Було 24, двоє виїхало до США, один виїхав на англійську зону Німеччини. Умови в нашому таборі не поліпшились, тому, що люди не працюють і матеріяльний рівень є дуже низький, через це дуже тяжко працювати для нашого загального до-

бра... Наша сумівська бібліотека нараховує 1375 різних книжок, між якими є багато дитячих. Якщо є у Вас якісь нові видання, то просимо нам надсилати...»

Відділ ЮСУМ-у в Інгольштадт: ...«На св. Миколая ми підготували п'єсу, але, на жаль, не могли її дати, бо не мали відповідних декорацій. Зате вдалось нам спільно з садком відсвяткувати Свят-Миколаївський вечір. На Різдво ми ходили з колядою».

Відділ ЮСУМ-у в Регенсбурзі: ...«ЮСУМ в Регенсбурзі ходив з вертепом від год. 18-20. В один день ми не могли обходити по всіх хатах, бо діти були дуже перемучені. Наша школа робила ялинку в шпиталі і половина юнаків брала участь в цьому святі. Вертеп закінчили ми на другий день свят. Ялінка і вертеп випали назагал дуже добре, люди були раді і просили, щоб ми ще раз повторили. Про це свідчить також зібрана нами сума грошей в висоті 44.85 нм...»

Відділ ЮСУМ-у в Гайденау: ...«Я дуже задоволена, що Ви на кожний мій лист даєте відповідь. Це додає охоти і відваги до дальшої праці... Щодо праці, то наразі все добре. За останній час зі старшою групою зробила 8 сходин, де вивчили вірші на Різдво. На інших трьох сходинах було даліше читання книжки „Брати Мауглі” і різні товариські гри. На перший день Різдва в нашому таборі була спільна „Ялінка” для українських дітей і німецьких біженців. Всі пішли спершу на прийняття, пізніше до залі СУМ-у, де ЮСУМ підготував 2 вірші і 3 малі вистави. По кількості присутніх можна сказати, що прилюдні виступи дітей дуже цікавлять старших. Це хоч забрало в мене багато часу, проте дало добрі наслідки. ЮСУМ особливо тішився, що має нагоду виступати, а крім того у костюмах, зроблених з паперу. До цього часу ніхто з дітей не був так фантастично вбраний, як вони. Такі прилюдні виступи дають багато. Поперше, зацікавлюють дітей і вони радо йдуть до СУМ-у, родичі слідкують, щоб вони регулярно відвідували сходини. На сьогоднішній день є в мене 40 членів ЮСУМ-у... Доріст дуже радо відвідує сходини. На 25 членів часом 2-3 не прийде зовсім, а часом така кількість тільки на декілька хвилин запізнюється...»

Відділ ЮСУМ-у в Пассав: ...«Помимо того, що було досить холодно, працю ми не перериваємо, а по змозі проводимо сходини даліше два рази на тиждень. Програма сходин відбувається на різні теми, наприклад: релігійні, історичні, спортові гри, як треба себе поводити під час хвороби і т. п. 22 січня відзначено святочними сходинами Свято Державности, на якому був прочитаний реферат...».

Відділ ЮСУМ-у в Фольмарзені: ...« В цьому місяці ми не робили регулярних сходин, бо підготувались до коляди. На свята ми ходили разом зі старшими колядувати на ЮСУМ. Помимо занять в ЮСУМ-і, сумівці відвідують двічі на тиждень по 2 години вечірню школу...».

Відділ ЮСУМ-у в Штеттенгофені: ...«Повідомляю, що дня 29. 1 54. р. о год. 19-ій були скликані організаційні збори ЮСУМ-у. На цих перших орг. зборах було присутніх 12 дітей з яких 11 вступили в члени ЮСУМ-у. Було присутніх також трьох батьків. Пророблено правильник ЮСУМ-у, створено дві ланки: перша —

дівчаток „Полтава”, друга хлоп’яча „Чернігів”. На закінчення зборів відчитали спільно молитву „Боже Великий”...»

Відділ ЮСУМ-у в Людвігсфельді: «Повідомляємо, що дня 23. 3. 54 р. зорганізовано в нас Осередок ЮСУМ-у. Вписалось на початок 8 юначок і 8 юнаків. Батьки радо на це погодились і обіцяли допомагати в нашій праці. Сходини відбуваються щотижня, юначки і юнаки радо їх відвідують, на кожні сходини вони чекають з зацікавленням. Програму сходин, звичайно, заповнюємо: казками, цікавими повчальними оповіданнями, віршиками, співими, товарицькими іграми й іншим, що захоплює цікавість юнацтва...».

Щоб допомогти Осередкам в їх дальшій праці, Крайова Управа ЮСУМ-у спільно з Головною Управою УСХС в Мюнхені організує літом ц. р. під час вакацій табір для юнацтва СУМ-у та дівчоти. Підготову табору вже розпочали і створено в тій цілі комісію в складі: полк. Є. Побігуший, д-р В. Стронціцький та М. Смирний-Федак. Тепер велику увагу приділяється збірці засобів, опрацюванню програми та загалом детальній підготовці всього, що для проведення табору необхідне. В цьому напрямі зроблено вже ряд успішних заходів і є всі дані сподіватись, що запланований табір буде проведений успішно.

ЗАГАЛЬНА ПРАЦЯ ОСЕРЕДКІВ СУМ-У

Як працюють Осередки СУМ-у в інших ділянках, показуємо в короткій характеристиці кожного Осередка зокрема.

1. Алєндорф: Ланковий — **І. Пірко**, членів — 5; заколядували 14.- нм; книжок в бібліотеці — 25. Ланка відзначила святочними сходинами великих постатей України, як: Т. Шевченка і Т. Чупринку-Шухевича. Беручи під увагу малу кількість членів і специфічний терен діяння, Ланка СУМ-у вповні себе виправдала.

2. Амберг: Голова — **М. Сенчишак**, членів — 16; заколядували 65.61 нм; книжок в бібліотеці 321. Осередок відзначає святочними сходинами і академіями національні свята й визначні історичні постаті нашого народу. Відбуває щотижня сходини (хоч в приватних приміщеннях, бо власної домівки немає). Більшість членів в цьому Осередку це недавні пацієнти санаторій.

Якби не особисті амбіції в деяких членів, Осередок міг би своєю працею добитись кращих успіхів.

3. Августдорф: Голова — **М. Хом’як**, членів — 19; заколядували — 71.50 нм. Книжок в бібліотеці 307. Осередок відсвяткував 700-ліття Львова і короля Данила, роковини Базару і Крут. Деякі члени навчаються на фахових курсах. Зорганізовано «Філософічний гурток». Праця тут відбувається нормально, щотижня відбуваються сходини і дискусії на філософічні й інші теми. Осередок належно кольпортує сумівські видання. На сьогодні цей Осередок є одним з кращих.

4. Брауншвайг: Голова — **О. Шимонич**, членів — 17; заколядували — 33.05 нм. Осередок діє задовільно, але занебдує виконання фінансових обов’язків. В одному із своїх листів КК СУМ-у пише до Осередку: «Чи не задумаете Ви післати Крайовий Комітет із таборами? ЦК вимагає від нас розчислення за свої видання і %/0/0 із находжень, а Ви так мало нам вплачуєте і взагалі зле розчислюєтесь. Ваш Осередок відносно великий, вимагаємо

від вас більше самоініціятиви й активності. Чому так мало кольпортуєте видань і так багато присилаєте зворотів?...»

Надіємось, що Осередок поживає свою діяльність і виправить свої недоліки.

5. Фолькмарзен: Ланковий — **Т. Семенюк**, членів — 6; заколядували — 11.95 нм; книжок — 15. Влаштовано академії в честь поляглих під Базаром, 22. 1. 1918, бою під Крутами, Шевченко. Було організовано імпрезу «Св. Миколай». Ланка старанно розчислюється з фінансових зобов'язань та активно працює на виховно-освітньому відтинку.

6. Франкфурт: Ланковий — **А. Дідух**, членів — 8; заколядували 26.70 нм. Праця в Осередку відбувається задовільно.

7. Гайденав: Голова — **О. Козар**, членів — 23; заколядували — 14.- нм. Врочисто відмічено: 1 Листопада 1918, 10-ліття АБН, роковини Базару, роковини смерті О. Басараб, Свято УПА, 700-ліття Львова, роковини Т. Шевченка, ген. Т. Чупринки. Осередок незадовільно вив'язується з фінансових зобов'язань супроти КК СУМ-у. В своєму обіжнику КК СУМ-у між іншим завважає так: «Коляду могли організувати з кращим успіхом. Мимо нашої доброї волі не переконують нас завваги, мовляв, люди дуже бідно живуть. Хіба в інших таборах живуть більш заможнo? (Див. КО Амберг). А все таки попробували б і ви влаштувати хоч одну добре продуману доходу імпрезу, як це з гарним успіхом роблять інші КО (Фолькмарзен, Людвігсфельд, Регенсбург, Ульм, Валька). Осередок відносно великий та й члени, наскільки нам відомо, доволі ділові — отже успіх запевнений, тільки проявіть більше самоініціятиви та активності. Також краще кольпортуйте наші видання; рабат принесе Вам також гарний чистий дохід...». Осередок має, однак, всі дані, щоб вибитися на передове місце. Але на перешкоді цьому є внутрішні ферменти, що не повинні знаходити місця в праці СУМ-у.

8. Інгольштадт: Голова — **Б. Гада**, членів — 15; заколядували — 29.- нм. В обіжнику КК СУМ-у завважається, що коляда в порівнянні із попереднім роком повинна була дати кращі висліди. Книжок в бібліотеці 300, відсвятковано свята: 1 Листопада 1918, Базар 22. 1. 1918. Зорганізовано було рівнож аматорську виставку «Св. Миколай». Праця в Осередку відбувається нормально, щотижня відбуваються вишкільні сходини. Не шкодило б, однак, більше самоініціятиви і дисципліни.

9. Мюнхен-Людвігсфельд: Голова — **В. Дашко**, членів — 38; заколядували — 171.- нм. З гарним успіхом провели коляду, за що Комітет Осередку заслугоує на признання. Особливо старанно провадить свою працю фінансовий референт **д. С. Гоцко**. Осередок, крім звичайних сходин, які відбуваються щотижня, влаштував святочні академії в честь: В. Біласа і Д. Данилишина, Д. Маївського і Д. Грицяя; відзначено академією Акт Державности 30. червня 1941., Свято Покрови-свято УПА та роковини смерті ген. Т. Чупринки-Шухевича. Бібліотека начислює 920 книжок. Зорганізовано було також імпрезу св. Миколая та Андріївський вечір. Осередок мав би оправдані притензії на першенство, але до цього бракує йому лише більшої дисциплінованості.

10. Мюнхен — місто: Голова — **С. Новицький**, членів — 25; заколядували — 68.- нм. За останній час приємно відмітит посилен-

ну працю КОсередку. Осередок, крім звичайних сходин, відзначив свято Базару і Покрови. Книжок в бібліотеці — 236.

Цим разом не можемо ще чогось більш конкретного сказати про працю Осередку, але надіємось, що з приємністю зможемо зрозуміти це вже слідуючим разом.

11. Новий Ульм: Голова — **І. Рачинський**, членів — 18; заколядували — 121.60 нм. Книжок в бібліотеці 670. Крім звичайних і святочних сходин, Осередок влаштував слідуючі академії: 1. 11. 1918, Базару, 22. 1. 1918 і 22. 1. 1919 рр. На сьогодні один з найкращих Осередків.

12. Регенсбург: Голова — **М. Глинський**, членів — 16; заколядували — 44.85 нм. Книжок 411. Поза звичайними сходами за ініціативою Осередку було врочисто відзначено: 1. Листопада 1918, 29. 11. 1918 (Базар), 700-ліття Львова, Свято Покрови-Свято УПА та 22. 1. 1918. Осередок відбув одну екскурсію. Негативно на стан роботи впливають деякі внутрішні ферменти.

13. Зеєдорф: Голова — **Б. Стус**, членів — 19; заколядували — 82.70 нм. Книжок — 190, журналів — 333. Зорганізовано імпрезу св. Миколая. КК СУМ-у в справах фінансів пише Осередкові: «Ви знову ждете, як це було в попередньому році, щоб назбиралась більша сума задовжень і тоді щойно зробите нам несподіванку, тобто — вповні розчислитесь з нами. Однак, ми були б раді, щоб Ви малою сумою, зате регулярно вплачували нам Ваші зобов'язання. Так просимо робити...»

Під оглядом культурно-виховної праці Осередок неповні себе оправдує, хоч є можливости до цього.

14. Пассав: Ланковий — **М. Видра**, членів — 3; заколядували — 29.- нм. Книжок — 60. Ланка недавно зорганізована, а тому особливої діяльности тут ще не проявлено.

15. Білефельд: Голова — **О. Пастух**, членів — 19; заколядували — 32.- нм. Осередок відзначив Свято Покрови, Т. Шевченка та ген. Т. Чупринки. Книжок в бібліотеці 57. «Маємо надію, що праця Осередку буде кращою, як була досі» — пише КК СУМ в своєму обіжнику.

16. Гавтінг: Голова — **Кривко**. Над працею цього Осередку не доводиться довше зупинятись. Сам факт створення Осередку в санаторії для хворих говорить за себе.

Осередок щотижня передає через місцеве радіо для всіх пацієнтів українські авдіції, що й здобуває нам прихильність чужинців. Осередок систематично відбуває свої вишкільно-організаційні сходини та час-до-часу влаштовує святочні академії.

17. Нюрнберг-Валька: Голова — **І. Сосницький**, членів — 14; заколядували — 69.94 нм. Книжок в бібліотеці — 1 375. Осередок належно розраховується перед КК СУМ з усіх своїх фінансових зобов'язань. В минулому Осередок мав великі заборговання, зараз їх майже немає. Під оглядом культурно-освітньої праці Осередок також впереді. Крім звичайних сходин, які відбуваються систематично, силами членів Осередку врочисто відзначаються всі важливіші наші історичні роковини й національні свята. Також влаштовано імпрезу «Св. Миколай» та на Різдво члени Осередку ходили з «Вертепом». Треба відмітити, що майже вся куль-

турно-освітня праця на терені осередку проводиться переважно силами сумівців.

ЗАГАЛЬНІ ПІДСУМКИ

Коли говорити загально про працю Осередків СУМ-у в цілому, то майже всюди вона проводиться нормально й пляново, хоч подекуди зустрічаються також і певні недотягнення. Головним тереном, де члени найбільше проявляють свою активність та набувають громадського вироблення, є сходина Осередку, на яких читаються різні доповіді й лекції старшими громадянами, а часто також і сумівцями. Тереном зовнішньої роботи Осередків — є громадський сектор. Без перебільшення треба відмітити, що силами сумівської молоді та з ініціативи Комітетів Осередків СУМ-у проводиться майже вся загально культурно-освітня праця для громадянства в таборах і скупченнях нашої еміграції в Німеччині. Головно мається на увазі влаштування академії та національних свят. За цим великою мірою слідує також і Крайовий Комітет СУМ-у, пригадуючи Осередкам своєчасно про потребу влаштування таких чи інших імпрез та забезпечуючи їх відповідними матеріалами.

На окреме вирізнення в праці Крайового Комітету СУМ-у цього терену заслуговує видання оригінального й корисного «Календаря Молодого Українця на 1954 р.», що складається з двох частин: календарної враз з історичними датами нашого минулого та словника чужомовних слів (понад 3500), при чому також вміщено 150 різних (часто вживаних) латинських і грецьких цитат і зворотів. Видання цього словника було подумане в першу чергу з тим наміром, щоб певною мірою задоволити потребу нашої молоді — мати такий словник «під руками». Фінансовий зиск з цього видання задалегідь було призначено на влаштування вишкільного табору.

Спортова референтура, якою керує М. Федак (Смирний), щоб заактивізувати спортове життя в Осередках, видала відзнаку «За фізичну вправність» враз з окремим правильником для цього, що заслуговує на гідний приклад для інших КК СУМ-у.

Щомісяця КК СУМ-у видає «Вісті» (циклостилеве видання), в яких поміщується інструкції, напрямні й пляни праці, цікаві інформації з діяльності Осередків в цілі взаємообміну досвідом, та другі статті, що своїм змістом мають відношення до діяльності СУМ-у.

Зв'язок КК СУМ-у з Осередками, через брак фінансів на поїздки, втримується тільки шляхом кореспонденції. Це, однак, не може заступити потреби безпосередніх зустрічей з членством і саме на це треба віднести певні недотягнення, що їх мають в своїй праці деякі Осередки. Помимо цього, не зважаючи на всякі труднощі й перешкоди, СУМ в Німеччині не остає позаду СУМ-у тих країн, де умови діяльності безпорівняльно кращі за умови в Німеччині. Стимулом нашої праці є свідомість наших завдань на відтинку боротьби українського народу за своє визволення.

За офіційними даними подав **І. Чорний**

Конференція Голів Осередків СУМ - у в СДА

В днях 13-14. лютого ц. р. в Нью Йорку і 20-21. лютого ц. р. в Шікаго відбулася конференція голів і культурно-виховних керівників Осередків СУМА.

В конференції, що відбулася в Нью Йорку, взяло участь 16 Осередків північно-західних стейтів.

Програма конференції складалася із звітів голів та культурно-виховних керівників за цілість праці Осередків та дискусії над доповідями: **В. Омельченка** — Напрямні праці Головної Управи СУМА, **о. Мельничука** — Релігійне виховання української молоді, **мгр. М. Кушніра** — Методичні засади культурно-виховної роботи СУМ-у, **проф. Ю. Бобровського** — Світоглядіві, ідеологічні й ідейно-політичні засади СУМ-у, **І. Зайця** — Практика і плян культурно-виховної праці Осередків СУМА.

Конференція в Шікаго відбулася на тиждень пізніше за участю Осередків: Мінеаполіс, Дітройт (два Осередки), Клівленд, Кентон та Шікаго (три Осередки).

В основному завданням конференцій СУМА було зробити підсумки проведеної роботи, обговорити важливі справи нашої організації та накреслити пляни культурно-виховної праці.

Багато часу на конференції приділено звітній частині. Звітували голови і культурно-виховні керівники Осередків, які дали вичерпний образ діяльності Осередків в ділянках організаційній, культурно-виховній, зовнішньої інформації і зв'язків, праці Юної СУМА, жіночій, стортіві і фінансово-господарській.

Зі звітів можна ствердити, що поодинокі Осередки зробили поважний крок в організаційній ділянці, охоплюючи своїми лавами неорганізовану українську молодь, як також поробили заходи в організації нових Осередків. Організаційний звіт, що був ілюстрований докладними цифровими даними, представив конференції кожний Осередок СУМА зокрема.

Велику увагу Управи Осередків звернули на виховно-вишкільну працю, на постійне підвищення знань і світоглядово-ідеологічне виховання членства СУМ-у. Зокрема курси українознавства були наріжним каменем для дальшого ідейно-політичного зростання.

При Осередках існують такі гуртки: танцювальних — 16, драматичних — 14, оркестр — 6, хорів — 6, шахових — 5, спортових — 7 та ін. При Осередках зорганізовано 11 бібліотек. Більшість Осередків доклали багато зусиль в поповненні українських американських бібліотек. Деякі Осередки є ініціаторами в організації шкіл для дітей, як, напр., Осередок СУМ-у в Шікаго.

На конференціях детально обговорено справу видання журналу «Крила». Представники Осередків зобов'язалися перевести передплату серед всього членства СУМА, щоб поставити журнал на тривкій фінансовій базі. Також узгіднено, що кількість передплатників по Осередках буде враховувана в точкуванні на переходний прапор Головної Управи.

Сьогодні Юнацтво СУМА нараховує 15 Відділів, а в 10-ти Осередках вже зорганізовано ланки. Із зростом юнацтва виникла проблема виховників. Головна Рада Юної СУМА до часу влаштування спеціального курсу виховників перевела в Нью Йорку в

днях 20-го та 21-го лютого ц. р. конференцію працівників юнац-**Кульчицький** накреслив завдання конференції, а **мгр. М. Кушнір** виголосив доповідь про психологію дитячого та юнацького віку. З доповідями також виступали **проф. Є. Жарський, о. П. Мельничук** і **д-р В. Лев**. В неділю **М. Кушнір** прочитав лекцію на тему «Виховник та його праця», **проф. Є. Жарський** — «Спорт і гри в праці Юної СУМА» і **п. Калина-Чічка Андрієнко**: «Спів, як виховний чинник». На конференції вирішено видавати інформативний листок Головної Ради Юної СУМА, перевести під час вакацій курси для виховників юнацтва та влаштувати табори для юних сумівців.

I. МИРОНОВИЧ

Заслужена нагорода

За найкращі показники на всіх ділянках роботи, Головна Управа СУМ-у в ЗДА нагородила на 1954 рік переходовим прапором Головної Управи Осередок ім. Лесі Українки в Вуффало.

Мотори сталевого птаха притихли, і я відчув, що він діткнувся землі.

Вже від самого початку відвідин Осередку СУМ-у ім. Лесі Українки в Боффало мені не щастило. Всідаючи в Нью-Йорку до літака, я забув купити цигарок і задовольнявся димом, що його пускали мені попід ніс незнайомі сусіди. Висідаючи з літака в Боффало, сподівався, що мене хтось зустріне з Осередку, та, на жаль, сам мусів відшукати адресу, на яку й заїхав. Як пізніше виявилось, культ-освітній керівник чекав мене на залізничній станції.

Була субота 27-го березня ц. р. година третя пополудні. Спочатку ми відвідали студію керівника української радіопрограми в Боффало (Найегра Фолс) **п. В. Шарвана**. У двох просторих кімнатах з надавчою апаратурою ми застали сумівців, які готувалися до зафіксування на тасьму півгодинної радіопередачі, присвяченої четвертим роковинам смерті сл. п. ген.-хор. **Т. Чупринки**. На прохання Осередку СУМ-у в Боффало, я подав через радіо в форматі інтер'ю з **п. Шарваном** інформацію про СУМ Америки.

Вислухавши кілька патефонних плит, наспіваних жіночим квітетом Осередку під проводом **п. Депутат**, я попрощався з керівником радіопрограми та сумівцями і залишив студію, щоб відвідати засідання Виховної Ради Юного СУМ-у при Осередку. Присутнім на цьому засіданні я передав привітання від Головної Управи та поспішив на контролю інших ділянок роботи.

На пробі танцювальної групи застав 12 осіб. Приглядаючись до народних танків, що їх виконували сумівці й сумівки під керівництвом **п. М. Пінкаса**, я цілком забув про те, що на мене чекають. З жалем лишив церковну залу, щоб подивитися на пробу струнної оркестри. Від диригента цієї оркестри **п. В. Павлишина** довідався про проведену працю, пляни на майбутнє і був свідком, як 22 сумівці й сумівки підготовлялися до виступу на святі в честь **Тараса Шевченка**.

тва. На цій конференції член Головної Ради Юної СУМА В. На закінчення суботньої контролі мене ще відвезли на пробу духової оркестри. Щоб до неї потрапити, треба було їхати аж 12 миль від Боффало! На запитання, чому так далеко влаштовуються проби, мені відповіли, що відбувати проби оркестри в місті не дозволено. Власне через це, Осередок знайшов аж так далеко залю, де 36 ентузіястів на чолі з диригентом п. О. Грещуком раз на тиждень відбувають свої проби.

Вислухавши «танго» у виконанні оркестри, я побажав її членам всього найкращого і поїхав на забаву Осередку СУМ-у, прибуток з якої був призначений на будову Українського Народного Дому. На забаві від поодиноких людей почув на адресу Осередку ім. Лесі Українки похвали та признання за його корисну працю.

Наступного дня в неділю відвідав пробу сумівського чоловічого хору під диригуванням п. А. Мороза. У сумівській домівці застав 27 хлопців, які відбували пробу перед виступом на Шевченківському святі, що його влаштовував відділ УКК. Прослухавши марш «Україна», «Ми йдемо в бій», «Заквітчали» і «Крути», я ствердив, що під умілою диригентурою п. А. Мороза, бувшого члена хору О. Кошиця, сумівський хор у Боффало зможе стати репрезентативним хором цілого СУМ-у в ЗДА.

Цього ж таки дня о год. 3-ій пополудні я був присутній на лекції з українознавства, що її читав проф. Чуйко.

Спільною товариською вечіркою в домівці Осередку СУМ-у за участю всього членства, я закінчив дводенний перегляд його роботи.

Сумівці в Боффало працюють систематично й наполегливо. Їхня домівка замала, щоб розмістити всі ті гуртки, які провадять жваву діяльність. І тому роблять вони це в різних частинах міста. Осередкові СУМ-у в Боффало потрібний власний будинок — така насувається думка, коли дивитися на цю активну сумівську громаду.

А. КУЩИНСЬКИЙ

СУМ в Парагваю звітує за 1953 р.

21. березня ц. р. в м. Енкарнасіоні в українському домі «Прогресу», який щойно добудовується і при будівництві якого сумівці поклали не одну свою «цеглинку» чи грошовими пожертвами або власною працею допомогли в його будівництві, відбувся Крайовий Делегатський З'їзд СУМ-у. В ньому взяли участь представники всіх шістьох осередків та Крайового Комітету нашої організації в цьому краю.

Почався З'їзд з участю всіх його учасників урочистою академією на честь пророка України Тараса Шевченка. Відкрив її голова централі «Просвіти» і почесний член СУМ-у Тв. Литвинович. Академію було влаштовано заходами й стараннями керівника осв.-вих. відділу КК СУМ-у та силами свідоміших членів місцевої «Просвіти», сумівців та дітей, які вдало відіграли одноактівку — «Тарас пастушок».

Після академії початок ділової частини З'їзду оголосив голова КК СУМ А. Николайчук і зарядив однохвилинну мовчанку на честь і пам'ять полеглих борців за волю України, героїв УПА. Наррадами провадила президія З'їзду: голова Вол. Яремко та секретар ст. Карпюк.

Звіт КК, предлений З'їзду, виказав такий стан і діяльність організації за 1953 рік, як слідує далі. КК видав 11 обіжників інструктивно-організаційного та освітньо-виховного характеру та мав 80 чисел різного листування. Заходами КК було організовано збіркові акції на видавничий фонд «Авангарду» та на українських воєнних інвалідів; збірки ще не докінчено.

Організація за минулий рік поменшилася на один осередок в Кармені, який зліквідовано, бо майже всі сумівці виїхали за кордон. Тепер існують шість осередків: в кол. Фрам 4, Альдорада, Сандова, Богданівка, Тарасівка і Енкарнасіон, які об'єднують округло 100 осіб молоді, при тому осередки в кол. Тарасівка й Альдорада, а почасти Фрам 4 і Енкарнасіон дуже змаліли з огляду на вплив членства за кордон або виїхали з місць осідку осередків, а також через брак або обтяження іншою працею провідних сил.

У містах осідку осередку є ще неорганізованої української по походженню молоді до 90 осіб, в тому числі 70 осіб неприхильно наставлених проти СУМ-у і, взагалі, проти української визвольної ідеї. В порівнянні з попередніми роками це число неприхильної до нас молоді значно поменшало.

Чинність СУМ-у в Парагваю за минулий рік показують такі фактичні дані. Відбуто 52 різних засідань, зборів та організаційних сходин. КК зібрав бібліотеку: 78 чисел інструкторської фахової літератури.

Під керівництвом осв.-вих. відд. КК провадились самоосвітні вечірні курси українознавства на протязі 5 місяців, якими мали можливість скористуватись сумівці Енкарнасіонського осередку. Провадив курс А. Куцинський.

Провід осередку СУМ-у в к. Сандова влаштували курси української мови для доросту СУМ і прихильників ще не організованих в СУМ-і. Курси провадили Пр. Маслюк і В. Грейцарук під керівництвом Ів. Литвиновича, провадилась протіалькогольна акція й пропаганда за посередництвом аматорських вистав: «Цько сват», в Енкарнасіоні, Альдорадо-Сандова та «Орендар в клопоті» в к. Фрам 4, Сандова.

Осв.-вих. відділ давав різні поради і вказівки та позичав матеріали, виголошував реферати на влаштованих імпрезах і святкування в тих осередках, які за цим звертались. Брак часу і труднощі комунікації не давали можливості цю чинність розвинути ширше. Таку участь кер. осв.-вих. відділу взяв у «Святі зброї» та «урочистості для вшанування жертв голоду на Україні» в ос. Енкарнасіон в святі «Богдана Хмельницького» та «Карпатської України» в Ітантві-Богданівці та «Тарасовому святі» в кол. капіт Міранда, Тарасівці й Енкарнасіоні.

Для спільних сумівсько-просвітнянських бібліотек старанням того ж відділу було вислано 579 посилок різних книг журналів, часописів та образів, разом 11 963 прим., з чого більшість безкоштовно.

Що торкається статистики культ-осв. чинности в осередках, то за винятком осередків Тарасівка й ул. Симона Петлюри (Альдорадо), які спізнались зі своїми звітами, самодіяльність осередків

всіх разом виявилась в таких числах: сходи́н для читання літератури було влаштовано 66, національних академій і святкувань — 15, парагвайських святкувань — 3, театральних вистав — 10, товариських забав — 13; протягом року діяло 4 амат. театральних гуртки, 2 хори, 2 музичних оркестри, 1 спортовий гурток.

Фінансовий звіт виказав повну самовистарчальність і незалежність сумівської організації.

Заслухавши цей звіт, З'їзд звернув увагу осередкам, що не виказались точностю виконань заряджень КК та на внесок делегата з Сандової Мих Корчевого постановив подякувати всім членам уступаючого КК за їхню працю. Голова Кр. Контр. Комісії В. Шумило ствердив точність прошевої відчитності і З'їзд на його пропозицію уділив абсолюторію обом органам крайової організації за 1953 рік. Нові органи на 1954 р. З'їзд одноголосно обрав у такому складі: Крайовий Комітет: голова **А. Николайчук**, містоголова і член для окремих доручень **С. Міщук**, секретар **Гр. Маслюк**, скарбник **К. Барановський**, керівник організац. від. і завідувач канцелярії (почесний член СУМ-у) **Ів. Литвинович**, керівник культ-освіт. відділу (почесний член СУМ-у) **Ант. Куциньський**.

Крайова Контрольна Комісія: голова **В. Шумило** і члени: **А. Романюк** та **В. Кондратюк**.

Крім того З'їзд прийняв ряд постанов організаційного характеру, що мають упорядкувати деякі місцеві справи та поживити чинність Крайового Комітету.

Під кінець З'їзду голова його **В. Яремко** звернувся до учасників з патріотичною гарною, щирою промовою, закликаючи до інтенсивної праці й міцнішого побратимства. Командою «струнко» на «Честь України», на яку всі голосно відповіли: «Готов боронити!» і дружнім співом «Не пора, не пора», З'їзд наш скромний, але братерсько і ділово проведений, було закінчено.

VII. З'їзд СУМ-у в Бельгії

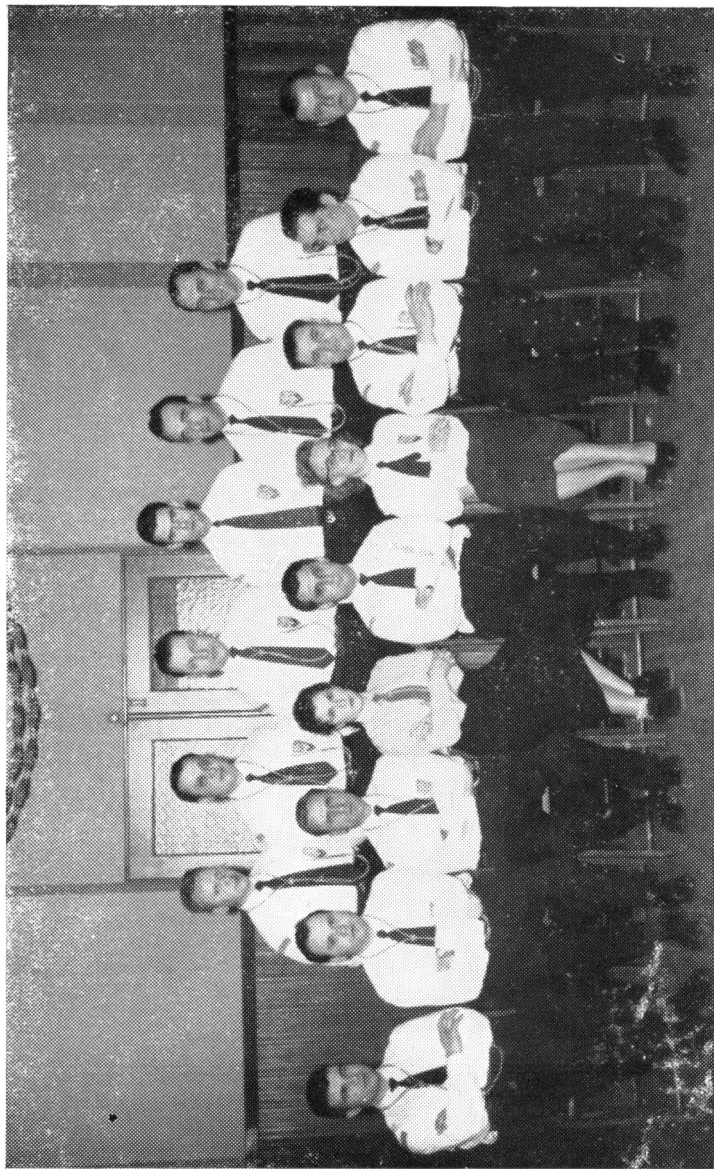
28. березня 1954 року, в Брюсселі відбувся VII. Крайовий З'їзд СУМ-у в Бельгії. В З'їзді взяли участь 22 делегати від 17 Осередків СУМ-у, які репрезентували 390 сумівців в Бельгії. Письмові привіти надіслали: ЦК СУМ, КК СУМ Англії та Німеччини, СУБ, НаСУС і інші. Представники громадських організацій в Бельгії, що були присутні на З'їзді, привітали З'їзд усно.

Після привітів З'їзд розпочав свою працю, вибравши спочатку комісії: мандатну, резолюційну та комісію-матку. За цим слідували звіти про пророблену працю на протязі ділового року.

Згідно звітів стан членства на день З'їзду становить 390 сумівців, що згуртовані в 17 осередках. В звітньому діловому році найбільшу увагу було присвячено культ. освітній діяльності. Завдяки енергійному й невтомному керівникові культ. освітнього відділу М. Когутові, ця ділянка діяла найбільш активно. За звітній час в поодиноких Осередках діяли курси українознавства, що дали можливість піднести освітній рівень сумівців. Осередки відбули разом 215 святочних і вишкільних сходи́н, 55 сумівців здали іспити українознавства і склали приречен-

Картина Ю СУМ-у на обласному Святі в Бельїї 1954 р.

*Управа Осередку СУМ-у в Буффало, нагороджено за примірну працю Переходовим
Прапором Головної Управи СУМ-Америки*

ня. Кількість прочитаної сумівцями лектури значно піднеслася порівнюючи зі попереднім роком. Під сучасну пору в двох осередках діють хори й драматичні гуртки.

В першому півріччі ділового року було стверджено, що сумівці замало знають про історію, програму та статут СУМ-у. Щоб заповнити цю прогалину КК СУМ вирішив посилити особистий контакт з поодинокими осередками та прочитати декілька лекцій і доповідей на цю тему, що й було зроблено. Члени КК СУМ відбули разом 65 поїздок до осередків з доповідями та в організаційних справах.

До визначніших актів в праці СУМ-у слід зарахувати: Обласне свято Весни в Мораж з спортовою й мистецькою програмою при участі 7 осередків, допомога у веденні Дитячої Оселі в Івуар, в якій побували 107 учасників, VI. Крайовий Здвиг в Намюр з участю всіх осередків та дітей з Оселі, що було найбільшим осягом СУМ-у в діловому році, участь в Маніфестації з приводу 20-ти річчя голоду на Україні, що відбулася в м. Льеж, участь в маніфестації 700 ліття коронації короля Данила в Брюсселі та інші. Крім цього поодинокі осередки відзначали всі національні річниця та свята на місцях. В святкуванні національних свят та роковин перше місце займає осередок Вам. В загальному стверджено, що більшість осередків працювали активно і майже повністю вив'язалися з своїх обов'язків. Але не бракує й таких осередків, які мають багато недотягнень в своїй праці, хоч умови праці майже всюди однаково сприятливі.

Що відноситься до фінансової діяльності, то назагал і тут стан задовільний. Вислід збірки на видавничий фонд та «Коля-

да» були майже такі, як і минулого року.

Відносно праці КК СУМ, то вона проходила досить гармонійно і всі члени КК СУМ між собою тісно співпрацювали. КК СУМ відбув протягом ділового року 2 пленарних і 6 звичайних засідань.

Після звітів відбулася коротка, але ділова дискусія, під час якої поодинокі делегати, що брали слово, говорили коротко і змістовно. Це свідчить, що сумівці, крім тяжкої праці в копальні, знаходять час на працю над собою, вивчаючи лекції українознавства.

На особливу увагу заслугове виступ проф. Витязя, що в своєму слові закликав сумівців до праці над набуттям і підвищенням кваліфікації.

При цьому слід зазначити, що СУМ в Бельгії в міру можливости намагається втримувати контакт з іншими Крайовими Комітетами та спільно з ними брати участь в Здвигах та зустрічах. В минулому році така зустріч відбулася з сумівцями Франції в Парижі, з нагоди посвячення пам'ятника Головного Отамана С. Петлюри. Сумівці з Бельгії, в кількості 75 осіб, взяли там активну участь.

При уділенні абсолюторії З'їзд особливо відзначив зразкову працю друзів О. Коваля й М. Когути. Після цього З'їзд затвердив бюджет на діловий 1954 рік та обрав новий Крайовий Комітет СУМ-у в складі:

О. Коваль — голова, **М. Когут** — заступник голови і керівник ЮСУМ-у, **І. Левницький** — секретар, **Е. Гановський** — культосвітній керівник, **А. Гончарів** — організаційний керівник, **Б. Витязь** — керівник зовнішніх зв'язків, **Б. Марченко** — фінансовий керівник, **П. Павліченко** — керівник преси і спорту, **Ф. Михайлишин**, **З. Терешкун**, **В.**

Яремкович — члени-заступники.
Контрольна Комісія: **О. Лесів** — голова, **П. Сташків**, **Г Ковтко** — члени. **Товариський Суд:** **Др. В. Попович** — голова, **М. Кузьо**, **Ю. Ольшаницький** — члени. Головою Виховної Ради СУМ-у затверджено п. проф. **І. Витязя**.

З'їзд схвалив резолюції та вирішив присвятити головну увагу організації ЮСУМ, вишколові сумівських виховників та влаштуванню літньої оселі для доросту.

Учасники З'їзду від'їздили домів з піднесенням на душі та ще з кріпшою постановою до праці, до нових змагань.

Бажаємо новообраним керівним органам СУМ-у в Бельгії витривалості й ще більших успіхів в їх високо корисній праці на відтинку виховання української молоді.

*

ВИШКІЛ ВИХОВНИКІВ ЮСУМ-у

Започаткований в березні вишкіл виховників ЮСУМ-у продовжується. В дні 4. 4. 54 відбувся другий вишкільний день, на якому взяло участь дев'ять учасників з 6 осередків. Лекції читали: **Пані І. Петрів**, **Г. Ощипко**, а практичні вказівки ведення праці в Осередках з'ясував **М. Когут**. Черговий вишкільний день відбувся 2. травня.

Осередки, що досі не користали з вишколу, повинні скористати з наступних курсів, які продовжуватимуться в майбутньому.

Більше уваги до справи виховання dorостаючої молоді!

Подано за пресовою сторінкою
СУМ-у «В ПОХОДІ»

СУМ і громадські організації:

МАЮ

СУМ і громадське життя в Аргентині

Від редакції: Нижче подана нами стаття одержана від автора з Аргентини. Хоч місцями стаття є гостра, все ж вважаємо за доцільне опублікувати її, з огляду на важливість і проблемність порушеної теми.

В ім'я правди маємо на думці висвітлити справу існування Спільни Української Молоді в Аргентині так, як вона вдійсності представляється, та схарактеризувати відносини громадського життя української громади в цій країні, сягаючи багато років назад.

Десь 30 чи 40 років тому в Аргентині, як також в Канаді, Америці, Парагваї і т. д., з'явилась українська еміграція, яка подалася на далеку чужину здобувати собі тяжкий чи легкий кусень хліба. Одні подалися під тиском економічних умовин життя на рідних землях (переважно під Польщею, що тоді також «була русская земля»), інші мріяли стати «американцями», знайти на чужині легше життя, а згодом, може, стати й мільйонерами(?!). Хоч таких було й

мало, але вони (такі) були. Деякі такі стали мільйонерами, деякі мають свої підприємства, але 99% нашої еміграції, як от в Аргентині, не зробились «американцями», а тяжко працюють на заробітковій роботі все своє життя.

Зрозуміло, що оселившись в інших, чужих українській психіці й духовості краях, попавши в зовсім незрозуміле для українців чуже оточення й побут, українці, незалежно від тяжкої щоденної заробіткової праці, крім кусня хліба, мусіли шукати собі ще й хліб духовий. Наша людина без того жити не може, чи хотіла б вона того, чи ні. І ось в Аргентині, 25 років тому вперше створилося українське Т-во «Просвіта», а пізніше засновано Т-во «Відродження», але зовсім відмінне від того ж «Відродження», яке існувало на рідних землях (на ЗУЗ). «Просвіта» розпочинала свою працю за тими ж самими традиційними звичками, методами й способами, якими вона працювала на рідних землях, дотримуючись також старої організаційної структури. Мусимо ствердити, що старі крайові методи праці «Просвіти», що їх застосовано в Аргентині, аж ніяк не відповідали ні політичному, ні економічному укладові державного життя в Аргентині. Але наші емігранти інакше працювати не вміли і добре, що була хоч така праця. Не зважаючи на всі труднощі в праці «Просвіти», Товариство все ж таки набирало сили, поступово пристосовувалось до нових обставин і хоч з великими болями, але свою працю провадило. Вже не говоримо тут про те, що «Просвіта» в Аргентині пройшла цілу низку метаморфоз. Хоч би напр. і таку, що в часи, коли великий загал українства в Аргентині наставився був дуже прихильно до російсько-советської Москви, «Просвіта» в Аргентині навіть вживала власну печатку з п'ятикутною зіркою та серпом і молотом. Але ті часи проминули. «Просвіта» очистилася і стала на чисто українські національні позиції. Виконуючи культурно-освітню роботу в Аргентині, «Просвіта» мусила звернути свою увагу також і на молоде українське покоління, яке з'явилося на землях Аргентини, як цілковито нормальний процес людського життя. Таким чином молоде українське покоління об'єднувалось разом з батьками в «Просвіті», утворивши Секцію Української Молоді при «Просвіті».

Зрозуміло, що праця Секції Молоді в ті часи була дуже далека від тієї, яку провадила молодь на рідних землях, зокрема в Галичині, а ще далі вона була від праці, яку тепер веде Спілка Української Молоді. Однак, як би не було, Секція Молоді виконувала тут досить поважну роботу щодо виховання української молоді в національному дусі, плекання своїх національних традицій, звичаїв, обрядів, які, до речі, серед української суспільності в далеких провінціях Аргентини збереглися в своїй чистоті й досьогодні і лише вони нині, серед українського селянства (напр. в Мендосі чи Чако) зміцнюють українську душу на чужині.

Але Секція Української Молоді, як і «Просвіта» в Аргентині, жадною політичною роботою в користь української визвольної справи не займалася. Культурно-освітня та виховна робота велася тут весь час методами старої галицької «просвітянщини» і була, можна сказати, аполітичною. А тому, що українці в Аргентині майже зовсім відірвані від європейських впливів, а тим більше від впливів рідного краю, тому старе українське громадянство,

яке керувало працею «Просвіти», порпалося у власному сосі і не намагалось шукати ближчого зв'язку з процесами, що відбувались в рідному краю. Також не знаходили нових успішніших форм і способів роботи. Зрештою, воно (старше українське громадянство в Аргентині) заскорузло, законсервувало свій процес раціональної думки і поза своїм вузьким світоглядом та волею впертістю в ставленні до всіх нових методів праці, — нічого іншого позитивного не бачило. Найбільшою крамолою для таких «просвітян» вважалося те, що коли хтось зі старої чи нової еміграції намагається оживити працю «Просвіти», застосувати нові методи, які для старого українського громадянства в Аргентині є «дикі», а найголовніше, коли хтось намагається надати роботі «Просвіти» український політичний характер, — той стає смертельним ворогом старих керівників «Просвіти». Отже, такий консерватизм, вузькість поглядів, заскорузлість і т. п. довели до того, що в «Просвіті» створилось певне замкнуте коло українців старшого віку, які незмінно «сиділи при просвітянській владі» і вважали себе «батьками» української спільноти в Аргентині. Зрештою, дійшло до того, що ніхто з них не міг навіть подумати про те, щоб та «влада» випала у них з рук. Вони уроїли собі, що вони є незаступимими, непомильними, найбільш здібними, найрозумнішими, а головне — єдино відповідальними за долю «України» в Аргентині. Втлумачили собі до голови, що тільки вони єдино здібні керувати українською колонією в Аргентині, «Просвітою» та Секцією Молоді, над якими втримують монополію, згідно засади: «Як не буде такої «Просвіти», як я хочу, то нехай не буде ніякої».

Тут мусимо підкреслити ще й інший, дуже важливий момент, а саме, що в Аргентині вся українська еміграція виконує фізичну важку щоденну заробіткову працю. Часу вільного немає. Вся культурно-освітня праця виконується лише у вільні від праці години. Такий стан є великим гальмом у виконванні всієї суспільно-громадської роботи. В Аргентині є відповідні українські інтелігентські сили, але вони також фізично працюють. А старі керівники «Просвіти» навіть до уваги не візьмуть, щоб за рахунок пожерт від українського суспільства в Аргентині на «Просвіту» утримувати хоч би кількох платних працівників в ділянці культурно-освітній і цим добитись поживалення роботи та більших осягів. Та така розв'язка в очах старих керівників «Просвіти» в Аргентині була б злочином. Зате не є «злочином» займатися будівлями непотрібної кількості домів «Просвіти», віддалених на кілька кілометрів один від одного, на що витягається від українського громадянства в Аргентині сотки тисяч важко запроцьованих пезів, замість використати ці гроші на інші необхідні потреби й цілі.

Поскільки всі працюють фізично і не мають вільного часу на суспільно-громадську працю, то при виборах до Управи «Просвіти» кожний спекується від суспільних обов'язків, а старі керівники «Просвіти», заможніші, певною мірою, від інших заробітчан, мають свої власні підприємства або працюють службовцями, — українське громадянство примушене такими обставинами щорічно вибирати до керівництва — управи «Просвіти» майже одних і тих самих осіб

В свій час, як уже було напочатку згадано, українська еміграція в Аргентині була підпала під великі впливи комуністичної пропа-

ганди з Москви, веденою українською мовою, яка розрекламовувала УССР як самостійну державу, а російський нарід, як найліпший-передовий. В цьому певну ролю відіграли волиняки, з яких велика кількість були наставлені по-советофільському, і повели серед української еміграції в Аргентині в тому ж напрямі відповідну роботу. Німецькі звірства на Україні під час другої світової війни, винищення жидів, окупація німцями українських земель, успіхи червоної армії, большевицька пропаганда та пронімецьке ставлення в тому часі до режиму Гітлера Т-ва «Відродження» — відштовхнули значну кількість, і то велику, до комуністичного табору. Згодом ті українці стали поступово відходити від комуністичного табору, але шкода була вже зроблена. Більша частина українців зайняла позицію неутральності. Еміграційні умовини робили своє і з часом ця частина нашої еміграції в Аргентині стала на шлях швидкої асиміляції.

Куди батьки — туди й діти. Отже, й молодь, що народилася в Аргентині, батьки якої вже відірвалися від українського національного життя або встарили в аргентинське середовище, — ця молодь пішла шляхом швидкої асиміляції. Ще сяк-так трималася молодь, батьки якої об'єднані в обох українських товариствах. Але таких українців в Аргентині є не більше 10-20 тисяч, розкиданих по всій Аргентині. Більшість з них скупчена в Буенос-Айресі, Ля Плята, Мендоза, Місіонес, Чако.

В таких самих умовинах доводилося вести свою працю й Секції Української Молоді. Хоч Секція має зовнішні позначки автономної організації при «Просвіті», все ж нею виключно керує «вдала» «Просвіта», не даючи українській молоді в Аргентині можливостей вільно розвивати свою працю, проявляти ініціативу, знаходити нові шляхи й методи роботи і т. п. Всі дотеперішні спроби проломити цей стан коло приводило, на жаль, до безуспішних вислідів. Такі спроби намагалась робити молодь з нової еміграції, яка звикла жити іншим життям, ніж та, яка народилася в Аргентині, яка поступово набуває ментальність аргентинців. Народжена українська молодь в Аргентині виховується в аргентинській школі, захоплюється аргентинськими безконечними забавами з нерозлучним танго, стигається навіть говорити рідною українською мовою, а тому, вступивши до Секції Української Молоді, під абсолютним керівництвом «Просвіти», не сприймає нічого нового, а слухняно йде по лінії інтенції старих керівників «Просвіти», що ізолюється не тільки від процесів, що відбуваються в рідному краю, а й від української нової еміграції та української еміграції в других краях, не сприймаючи нічого нового, наших загальних здобутків.

Такий стан тривав на теренах Аргентини до появи нової еміграції. Секція Молоді влаштовувала забави, карнавали (з непогамованою пиятикою), влаштовувала вистави, вчилася танцювати «гопака» чи «козака», співала в українському хорі та час-від-часу уряджувала українські академії. Одна частина молоді відчувала себе всюди українцями — в «Просвіті», вдома, на роботі, в школі. Інша ж була українцями лише в «Просвіті», а ще інша йшла до «Просвіти» тільки тому, що там були танці, але фактично переставала відчувати себе українцями, бо не була ознайомлена з рідною історією, з своєю батьківщиною, з прямунаннями українського

народу — не дістала основ патріотичного виховання, а була виховувана «Просвітою» тільки на аполітичній побутовщині. Все ж мусимо ствердити, що поза всіма недоліками Секція Української Молоді виховала окремих своїх членів на дуже добрих українців, які опісля стали навіть на чільні громадські становища в українському еміграційному житті в Аргентині. Треба віддати справедливість, що дійсно весь тягар роботи «Просвіти» лежав на Секції Української Молоді.

Майже те саме відбувалося і в Т-ві «Відродження», яке теж має свою Секцію Молоді. Цікавим є, однак, явище, що коли між старими членами «Просвіти» а «Відродженням» існує непримиренна ворожнеча, антагонізми, то цього немає у молоді, що згуртована при цих двох товариствах. І якби не групові інтереси та перешкоди з боку старого карівництва двох Товариств чи т. зв. УЦР, давно вже була б українська молодь в Аргентині об'єднана і не лише поповнила б свої лави іншою, неорганізованою ще молоддю, але давно вже включилася б в світовий український молодечий рух — Спільку Української Молоді та нав'язала б співпрацю з іншими молодечими організаціями, а що найголовніше — не ізольовалася б в своєму аргентинському гетто, а була б в тісному контакті з процесами, що відбуваються в рідному краю та серед всієї української еміграції.

Нова еміграція, що прибула до Аргентини, була політично й психологічно інакше наставлена, як стара, попередня українська еміграція в Аргентині. Вона жила ще вражіннями рідного краю й спільної боротьби проти нашого національного ворога, вона перейшла горнило II-ї світової війни, вона принесла з собою новий дух, нові наставлення, а тому старі керівники наших товариств в Аргентині зустріли нову еміграцію з прихованою ворожнечею, мовляв, можуть перебрати від нас керівництво. Щоб не випустити «влади» з рук, старе керівництво нашими товариствами в Аргентині робило всякі заходи в цьому ж напрямі. Все ж, нова еміграція на це не зважала і більшою мірою включилася в роботу «Просвіти», а члени СУМ'у, прибулі з Європи, в Секцію Української Молоді і там передавали свій ідейний вплив на стару нашу еміграцію. Але старим керівникам просвітянської роботи в Аргентині не подобалася й здорова конкуренція в праці для української справи, а головне не подобалось те, що нова еміграція не займалася побутовщиною і просвітянщиною, а всю культурно-освітню роботу ставила під політичним аспектом, як: духовий контакт з рідним краєм й допомога визвольній українській боротьбі, робота на зовнішньому відтинку і т. п., — і тому старі керівники української колонії в Аргентині далі не переставали ставити своїх перешкод. Все ж велика більшість старої еміграції та українська організована молодь в Аргентині стала на бік нової еміграції, і тут старі керівники українського життя в Аргентині пішли навіть на те, щоб порізнити й розсварити стару українську еміграцію з новою і, нажаль, в цьому мали успіхи. Як аргументи подавали старі керівники те, що «чужинцям в Аргентині заборонено робити політику», що «поліція за політику зліквідує «Просвіту», а її членів замкне до буцигарні» ...Тут насувається питання: а в якій державі не заборонено робити чужинцям політику? — нерозумну політику? Але вести ро-

зумної політичної діяльності, яка була б супроти державної влади льюальною, а навіть і скріплювала б її (напр. по лінії боротьби з комунізмом), — зовсім не забороняється. Така робота навіть приносила б обопільні користи. В цьому відношенні на аргентинському ґрунті більше зискало «Відродження», хоч і тут не обійшлося без певних доносів на просвітян, особливо на Інформативно-Видавничий Інститут, в Управі якого працює більшість членів СУМ.

Члени СУМ'у, що прибули до Аргентини з Європи, включилися в Секцію Молоді і взяли тут фактично весь тягар роботи на себе, опираючи свою працю на духовому зв'язку з рідним краєм, з тими, що ведуть боротьбу за визволення українського народу, і прямуючи до структуральної перебудови Секції та формальне включення Секції в світовий молодечий рух — Спілку Української Молоді (СУМ). Саме й найбільше на цьому тлі дійшло до великої боротьби між новою еміграцією, за якою стоять симпатії української молоді, зорганізованої в Секції, і старим керівництвом української колонії в Аргентині, які всю роботу Секції записували на своє Konto. Старі керівники «Просвіти» на відокремлення Секції від «Просвіти» ніяк не могли погодитися, бо не хотіли стратити джерела легких прибутків, що їх мали від Секції Молоді, з їх забав і праці, і не могли б більше присвоювати собі роботи, яку фактично вела Секція. Все ж, всупереч інтересам керівників «Просвіти», Секція Молоді задекларувала стати й формальним членом світової Спілки Української Молоді, стала на програмових позиціях Спілки Української Молоді та розпочала роботу в дусі потреб української визвольної справи. Але після недовгого часу старі керівники «Просвіти» вжили всіх заходів, щоб відкинути назву Спілки, а повернути попередню назву «Секції» і тим самим повернути попереднє формальне відношення Секції до «Просвіти». На останніх Загальних Зборах в 1952 році були навіть виголошені спеціальні доповіді з боку керівників «Просвіти» про недоцільність творення Спілки Української Молоді в Аргентині на запланованих основах і разом з цим був відкликаний Крайовий З'їзд СУМ-у, що його спільно підготовляла молодь обох Товариств — «Просвіти» і «Відродження». Таким чином старими керівниками «Просвіти» були перешкоджені всі заходи перебудувати роботу молоді на таких основах, які єдино запевняли б її успішне виховання та успіх в роботі на добро української визвольної справи, і були зроблені перешкоди до розбудови на терені Аргентини Спілки Української Молоді; молоді відібрано свободу, яку вона мусить мати у своєму виховному процесі.

Тепер між ЦК СУМ'у й Секцією існує тільки зв'язковий, хоч молодь, що згуртована в Секції, ідейно зв'язана з Спілкою Української Молоді, надалі визнає її програму та практично виконує напрямні ЦК СУМ'у щодо виховання української молоді. Все ж СУМ в Аргентині позбавлений потрібної свободи в своїй діяльності, головню на зовнішньому відтинку; СУМ в Аргентині не може влаштувати антикомуністичних чи антиросійських маніфестацій, як це влаштовують сумівці в США, Великій Британії, Канаді й в усіх інших краях, не можуть разом з всією українською молоддю демонструвати проти комуністичних злочинів та російсь-

кого імперіялізму. Над нею зависла тверда рука нерозумних виховників молоді з «Просвіти» в Аргентині».

Молодь треба виховувати в нерозривному духовому зв'язку з рідним краєм та підготовляти її до боротьби за виборення української незалежної національної держави, зберігати від шкідливих впливів, формувати українські душі. І саме працю в цьому напрямі започаткував СУМ (Спілка Української Молоді) в Аргентині, взявши до уваги хоч би Здвиг СУМу, влаштований в 1952 році, який поза великим виховним зростанням на аргентинському терені зробив велику пропаганду української визвольної справи. Але старі керівники «Просвіти», будучи самі ізольовані від українського світу, від процесів, які відбуваються на українському ґрунті, належно не розуміючи мети і потреби виховання української молоді на чужині, пішли по лінії найменшого опору, відмовляються від активної боротьби проти асиміляції і на жаль не можуть зрозуміти наслідків такого хибного їх ставлення справи на відтинку виховання нашої молоді в Аргентині. Співпраця молоді із старшим поколінням та батьками є необхідною і батьки мусять спрямовувати виховання молоді, — слідкувати за її ростом. Але ніколи не можна гамувати росту молоді, позбавляючи її свободи у її самодіяльності, придушувати її прямування та ініціативу, а що найгірше — фальшиво спрямовувати її виховання в бік аполітичності та відривати її від процесів в рідному крою, позбавляти її можливості зв'язку й співпраці з другими українськими молодечими організаціями. Така постанова в праці над нашою молоддю є в ґрунті фальшива й шкідлива.

Ми віримо, що українська молодь в Аргентині твердо стане обличчям до своєї Батьківщини, піде за своїм природнім голосом — голосом і вимогами Воюючої України!

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

В статті проф. Г. Ващенка «**На межі двох епох**», надрукованій в «Авангард» ч.: 10-11 (32-33), стор. 49, 19-ий рядок згори трапилась помилка.

Надруковано: «Вивчення діалектичного матеріалізму, яке повторюється в советських підручниках і брошурах, дає Сталін в четвертому розділі ВКП(б)».

Треба читати так: **Визначення** діалектичного матеріалізму, яке повторюється в советських підручниках і брошурах, дає Сталін в четвертому розділі «Історії ВКП(б)».

Шановного Автора і Читачів просимо вибачення.

Редакція

ПОМІЧЕНІ ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

Стор.	рядок	зг./зн.	надруковано	має бути
9	17		згори господсвует	господствуєт
11	18		знизу га	та
18	19		згори біографії	біографії, його творів
18	18		знизу Ярового	Ялового
19	18		знизу мобиле»,	мобиле,
22	2		знизу загірних	загірніх
24	19		згори батьковбивць:	батьковбивць,
25	9		згори в «романтику»	«романтику»
40	12 та 13		знизу обидва рядки неправильні. Мають бути замінені такими двома рядками: ський, В. Козловська, М. Міллер, В. Шугаєвський, Квітка, Лобода та інші.	
45	1		знизу поколіннк	покоління
53	9		згори люде	люди
56	8		знизу це роблять	не роблять
57	2		згори критикував	критикував її
57	3		” комунітичних	комуністичних
57	6		” Москви	Москва
61	17		” Хрестом	хрестом

**ЧИТАЙТЕ І ПОШИРЮЙТЕ «АВАНГАРД»!
СТАВАЙТЕ ПОСТІЙНИМИ ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ
ВАШОГО ЖУРНАЛУ!**

Кожний сумівець і сумівка, кожний український юнак, кожний керівник молоді повинен стати постійним передплатником журналу «Авангард». В журналі поміщується статті з ділянок: **проблеми молоді** (в тому й проблеми виховання дівчоти та юнацтва), **наука і знання, література** (українська і всесвітня), **суспільно-політична думка, відомості про історичне минуле України, про визвольну боротьбу українського народу, описи нашої батьківщини, з науки техніки, спорт, з діяльності української молоді та ін.**

Журнал появляється щоквартально (після збільшення числа передплатників — видаватимемо раз на два місяці).

Умови передплати:

в США і Канаді	—	річно	—	2	дол.
” - ”	—	піврічно	—	1.20	”
” - ”	—	одне число	—	0.75	”
в Англії	—	річно	—	10	шил.
”	—	піврічно	—	6	”
”	—	одне число	—	3½	”
в Австралії	—	річно	—	16	шил.
”	—	піврічно	—	9	”
”	—	одне число	—	5	”
в Франції	—	річно	—	800	ф. фран.
”	—	піврічно	—	450	”
”	—	одне число	—	250	”
в Бельгії	—	річно	—	80	б. фран.
”	—	піврічно	—	45	”
”	—	одне число	—	25	”
в Німеччині	—	річно	—	4.-	ММ.
”	—	піврічно	—	2.50	”
”	—	одне число	—	1.50	”

В інших країнах відповідно німецької валюти.

Передплату висилати через банк або поштовим переказом на адресу: СК. SUM. — Verlag «Avangard», München 2, Dachauerstr. 9/II., Germany.

*

Цінне видання для юнацтва й доросту

« М Е Ч І К Н И Г А »

видано спільними заходами й засобами Спілки Української Молоді в Канаді та В-ва «Євшан зів'яз». Замовлення слати на адресу: Ukrainian Youth Ass'n, 140, Bathurst St., Toronto, Ont., Canada.

Увага!

Увага!

Корисне видання!

**С Л О В Н И К
ЧУЖОМОВНИХ СЛІВ І ВИРАЗІВ**

доповнене видання Крайового Комітету СУМ-у в Німеччині.

Українська — як і кожна — мова має чимало слів чужинецького походження. Кожного дня, а особливо тепер на чужині, ми стрічаємо ці слова в пресі, чуємо в розмові, або й самі вживаємо... Але чи кожен з нас розуміє їх правдиве значення?

Заглянути до енциклопедії — здебільшого немає змоги, а запитати когось із знайомих про значення якогось слова — не завжди є можливо!

Пояснення кількох тисяч найбільш вживаних слів і виразів, що подані стисло, гарною українською літературною мовою, Ви знайдете в

**СЛОВНИКУ ЧУЖОМОВНИХ СЛІВ
І ВИРАЗІВ.**

СЛОВНИК — допоможе Вам здобути або доповнити ч. перевірити своє загальне знання; він є необхідним порадиником для культурно-освітніх працівників; зручним для кожного часного користування, бо має кишеньковий формат, 320 сторінок і недорогий.

Ціна: Англія — 6 ш.; Бельгія — 45 б. фр., Канада й США — 1 дол.; Німеччина — 3 нм.

При більших замовленнях дається відповідний опуст.

Замовлення слати на адресу:
Ukrainischer Jugendverein
München 2.
Dachauer Straße 9/2
Germany

ЦІНА: 0,75 ДОЛЯРА